

**İŞİTEN BİR ANNEYLE BİRİNCİ  
SINIFA DEVAM EDEN İŞİTME ENGELLİ  
ÇOCUĞUNUN DOĞAL EV ORTAMINDA  
ÇEŞİTLİ BAĞLAM LARDAKİ SÖZLÜ  
ETKİLEŞİMLERİNDE KONU  
DEĞİŞTİRMELERİ**

**Aysel ÖZYÜREK**  
(Yüksek Lisans Tezi)

Eskişehir-1997

T.C.  
ANADOLU ÜNİVERSİTESİ  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ.

İŞİTEN BİR ANNEYLE BİRİNCİ SINIFA DEVAM EDEN  
İŞİTME ENGELLİ ÇOCUĞUNUN DOĞAL EV ORTAMINDA  
ÇEŞİTLİ BAĞLAMLARDAKİ SÖZLÜ ETKİLEŞİMLERİNDE  
KONU DEĞİŞTİRMELERİ

Aysel ÖZYÜREK

(Yüksel Lisans Tezi)

Danışman: Yrd.Doç.Dr. Yıldız UZUNER

Eskişehir-1997

Anadolu Üniversitesi  
Merkez Kütüphanesi

## ÖZET

Bu çalışmanın amacı, normal işiten bir anneyle işitme engelli oğlu arasındaki sözlü etkileşimlerinde bağlamın ve sohbetin öğelerinden konu değiştirmelerini incelemektir.

Araştırmanın deseni “tek katırlı niteliksel vaka çalışmasıdır”.

Araştırmaya katılanlar, okul çağında işitme engelli bir çocuk ve onun normal işiten annesidir. Çocuğun evde ve okulda kullandığı iletişim tarzı işitsel-sözeldir.

Bu araştırma için tüm veriler ailenin günlük rutinlerinde saha notları, görüşmeler, odyo ve video teyp kayıtları ile toplanmıştır.

Tüm veriler aktiviteler temel alınarak gözden geçirilmiş ve sınıflanmıştır. Seçilmiş video teyp kayıtlarına mikroetnografik analiz tekniği uygulanmıştır. Ek olarak, niceliksel analiz yapılmıştır.

Verilerin analizi ana-babaya göre çocuğun dilinin geri olduğunu fakat normal çocukların dil gelişimine benzer olarak geliştiğini ortaya çıkarmıştır. Ayrıca, çocuğun doğal dil deneyimlerinde işitme cihazından yarar sağladığını göstermiştir. Sohbet ortakları tüm aile üyeleri idi ve rolleri farklı bağlamlarda değişmekteydi. İşitme engelli çocuk aile üyeleriyle grup ve bire-bir sohbetlere katılmaktaydı. Bire-bir sohbetler çoğunlukla anne ve çocuk arasında evlerinin oturma odasında okul, sokak ve pazar dönüşünde gerçekleşmiştir.

Bu sohbetlerin seçilmiş bölümlerinin mikro analizi annenin ve çocuğun ortamla ilgili olmayan konu değiştirdiklerini göstermiştir. Ancak, bu konu değiştirmelerde her birinin amaçları ve stratejilerinin farklı olduğu belirlenmiştir.

Bu çalışma, işitme engelli çocukların dil/iletişim gelişmeleri alanında öncü çalışmalardan biridir. Bu araştırma modelinin deseni araştırmanın bir ailede farklı bağlamlarda gerçekleşen etkileşimleri araştırma ve betimlemesini sağlamıştır. Doğal yöntemden başka, bu araştırmanın özgünlüğü katılanların işiten Türk ana-baba ve onların günlük yaşamında işitsel-sözel yöntemle iletişim kuran işitme engelli çocuklarıdır. Bu araştırma işitme engelli çocuk-ışiten anne ve işiten anne-ışiten çocuk etkileşimlerinin incelendiği doğal araştırmalara benzerlik gösteren sonuçlar vermiştir. Araştırma işitme engelli çocukların iletişimci olmaları konusunda kuramsal bakış açısı geliştirmeye yarayan sonuçlar sağlamıştır. Bu kuramsal bakış açısı, işitme engelli çocuğu olan işiten ana-babaların çocuklarıyla iletişim çabalarında rehberlik edebilir. Bu sonuçlar daha geniş katılanlı araştırmalara yöntemsel temel de sağlamıştır. Bu biriken bulgularla işitme engelli çocuklar için olası bir eğitim programı düzenlenebilir.

## ABSTRACT

The purpose of this study was to investigate the effects of context on the interactions between a Turkish normally hearing mother and her hearing impaired son.

The design of the study was “qualitative single subject case study”.

The subject, in this study were a primary school aged hearing impaired child and his normally hearing mother. The communication mode between the child and his family members and in school was auditory oral.

Data for this investigation were collected through field notes, interviews, audio and video tape recordings during the daily routines of the family.

All the data were reviewed and catalogued based on the activities. Microethnographic analyses were employed on the selected video tape segments. In addition, a quantitative analysis was conducted.

Analyses of the data revealed that although parents thought that the child’s language was delayed, the child was developing like normal children in terms of language and he benefited from the hearing aids in natural language experiences. The conversation partners were the whole family members and their roles changed in different contexts. The hearing impaired child attended both group and one-on-one conversations with his family members. One-on-one conversations happened mostly between the mother and the child when he come home from school, outside and shopping in the in livingroom at home.

Microanalysis of the selected segments of these conversations indicated that both the mother and her child changed topic related to the immediate and out of situations. However, it was determined that their purposes and strategies in these topic changes were different from one another.

This study is one of the pioneers in the field of language/communication development in hearing impaired children. The nature of the research method provided the researcher to explore and describe the naturally occurring interactions in different contexts in a family. Apart from naturalistic method, the uniqueness of the study is that the participants were Turkish hearing parents and their hearing impaired child who utilized auditory oral communication mode in their daily interactions. This study yielded similar results with a naturalistic study on hearing impaired childmother interaction and the studies on normally hearing parent and their normally hearing children. The study provided the results to generate theoretical perspective regarding hearing impaired children's becoming communicator. This theoretical perspective would probably guide the hearing parents who have hearing impaired children in their communication attempts with their children. These results also provided methodological base for large number of subject studies. A possible educational program for hearing impaired children could be designed on these compiled outcomes.

## İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
TABLolar VE ŞEKİLLER .....	xii
GİRİŞ .....	1

## BİRİNCİ BÖLÜM

### ÇOCUKLARLA ANNELERİ ARASINDAKİ SOHBETLERİN İNCELENMESİ

1. ÇOCUKLARLA ANNELER ARASINDAKİ SOHBETLER .....	4
1.1. Çocukların İçinde Bulunduğu İletişim Ortamları .....	4
1.2. Anne Çocuk Etkileşimlerinde Bağlam .....	5
1.3. Anne ve Çocuk Arasındaki Konuşmalarda Düzen .....	7
1.4. Düzenleyici Olarak Bağlamlar .....	8
1.5. Konu Başlığının Düzenlenmesi .....	9
1.6. Annenin İşitme Engelli Çocuğa Katkıları .....	14
1.7. İşitme Engelli Çocuklarla Yapılan Araştırmalara Eleştiri .....	17
2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ .....	18
3. ARAŞTIRMANIN GENEL AMACI VE SORULARI .....	20

	<u>Sayfa No</u>
4.2. Ayrıntılı Gözlemler .....	44
4.3. Fiziksel Veri .....	45
4.4. Görüşmeler .....	45
4.4.1. Yapılandırılmamış Görüşmeler .....	45
4.4.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler .....	46
4.5. Anne ve İşitme Engelli Çocuğun Sohbetlerine Odaklaşmak .....	46
<b>5. VİDEO TEYP KAYITLARI .....</b>	<b>49</b>
5.1. Video Teyp Kayıtlarının Analizi .....	50
5.1.1. Birinci Basamak .....	50
5.1.2. İkinci Basamak .....	51
5.1.3. Üçüncü Basamak .....	52
5.1.4. Dördüncü Basamak .....	54
5.1.5. Beşinci Basamak .....	55
<b>6. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ .....</b>	<b>56</b>

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### BULGULAR

<b>1. SOHBETTE KONU DEĞİŞTİRME .....</b>	<b>57</b>
1.1. Okul Dönüşü-1 Sohbeti .....	57
1.2. Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıkları .....	58
1.2.1. Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Sohbette Anne'nin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değişirme Stratejileri .....	59
1.2.2. Annenin Ortamla İlgili Konu Değişirme Stratejileri .....	59
1.2.3. Annenin Ortamla İlgili Olmayan Konu Değişirme Stratejileri .....	61



1.3. Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Sohbette Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	63
1.3.1.Çocuğun Ortamla İlgili Konu Değiştirme Stratejileri .....	63
1.3.2.Çocuğun Ortamla İlgili Olmayan Konu Değiştirme Stratejileri .....	64
<b>2.SOKAK DÖNÜŞÜ-1 SOHBETİ .....</b>	<b>69</b>
2.1. Sokak Dönüşü-1 Sohbetindeki Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıkları .....	69
2.2. Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde Annenin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	70
2.2.1.Annenin Ortamla İlgili Konu Değiştirme Stratejileri .....	71
2.2.2.Annenin Ortamla İlgili Olmayan Konu Değiştirme Stratejileri .....	72
2.3. Sokak Dönüşü-1, Sohbetinde Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	76
2.3.1. Sokak Dönüşü-1, Sohbetinde Çocuğun Ortamla İlgili Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	76
2.3.2.Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde Çocuğun Ortamla İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirerek Belirleme Stratejileri .....	77
<b>3.PAZAR DÖNÜŞÜ SOHBETİ .....</b>	<b>80</b>
3.1. Pazar Dönüşü Sohbetinde Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıkları .....	81
3.1.1.Pazar Dönüşü Sohbetinde Annenin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	82
3.1.2.Pazar Dönüşü Sohbetinde Babanın Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	82
3.1.3.Pazar Dönüşü Sohbetinde Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	83

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### TARTIŞMA ve ÖNERİLER

	<u>Sayfa No</u>
1.TARTIŞMA .....	86
2.ÖNERİLER .....	93
2.1. İşitme Engelli Çocukların Ailelerine Öneriler .....	93
2.2. Gelecekteki Araştırmalara Yönelik Öneriler .....	95
3.ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI .....	96
YARARLANILAN KAYNAKLAR .....	98
EKLER .....	105

## TABLolar VE ŞEKİLLER

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 2.1 :Veri Toplama Programı .....	39
Tablo 2.2 :Verilerin Dökümleri .....	42
Tablo 2.3 :Aile Üyeleri ve Odak Çocuk Ali'nin Sohbetlerinin Kişilere Göre Dağılımı .....	47
Tablo 2.4 :Ali'nin Aile Bireyleriyle Bire-bir Sohbetleri .....	48
Tablo 2.5 :Anne ile Odak Çocuk Ali'nin Etkileştiği Rutin Aktiviteler .....	49
Tablo 2.6 :Okul Dönüşü 1. Kaydı için İçindekiler Sayfası .....	51
Tablo 2.7 :Tüm Video Teyp Kayıtları .....	52
Tablo 2.8 :Temsili Teybin Kapsamı .....	54
Tablo 3.1 :Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarının Kişilere Göre Dağılımı .....	58
Tablo 3.2 :Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Sohbette Anne'nin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	59
Tablo 3.3 :Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Sohbette Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	63
Tablo 3.4 :Okul Dönüşü-1 Sohbetinde Anne ve Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlatma / Değiştirme Yüzdeleri ile Amaçları .....	68
Tablo 3.5 :Sokak Dönüşü-1 Sohbetindeki Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarının Kişilere Göre Dağılımı .....	69

Tablo 3.6 : Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde Annenin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	70
Tablo 3.7 : Sokak Dönüşü-1, Sohbetle Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	76
Tablo 3.8 : Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde Anne ve Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlatma / Değiştirme Yüzdeleri ile Amaçları .....	79
Tablo 3.9 : Pazar Dönüşü Sohbetinde Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarının Kişilere Göre Dağılımı .....	81
Tablo 3.10 : Pazar Dönüşü Sohbetinde Annenin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	82
Tablo 3.11 : Pazar Dönüşü Sohbetinde Babanın Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri .....	82
Tablo 3.12 : Pazar Dönüşü Sohbetinde Anne ve Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlatma / Değiştirme Yüzdeleri ile Amaçları .....	85
Şekil 1 : Evin Planı .....	35
Şekil 2 : Salonun Planı .....	36

## GİRİŞ

Normal işiten çocukların ana dillerini öğrenmelerine ilişkin araştırmalar, ana-babaların çocuklarına yönelik konuşmalarına odaklanmıştır. Bu araştırmaların sonuçları ana-babaların çocukların iletişimsel gereksinimlerine duyarlılık gösterdikleri ve kullandıkları dili çocukların dil düzeyine göre ayarladıkları hakkında fikir vermektedir (Cross, 1977; Ellis ve Wels, 1980; Snow ve Ferguson, 1977). Bu sonuçlara göre araştırmacılar ana-babaların çocuklarına model olması çocukların dil/iletişim gelişimini kolaylaştırdığı izlenimini vermektedir. Bir başka deyişle, ana-babaların çocuklarını sohbette aktif olarak katılabilen iletişimciler olarak algılamaları, çocuklarının daha ileri yaşlardaki dil/iletişim gelişiminin temelini oluştırmaya hizmet etmektedir (Snow, 1977). Erken yaşlarda ana-babalar çocuklarıyla belli bağlımlardaki rutin aktiviteler sırasında etkileşim içinde olmaktadır (Bruner, 1975). Ana-babaların kullandığı dil, bu aktivitelerin amacına, oluştuğu ortama ve katılan kişilere bağlıdır (Snow, 1977; Lewis ve Freedle, 1973). Ana-babaların bebekleriyle kullandığı dil halihazırdaki nesnelere ve olayları içermektedir. Ancak son yıllarda Lucariello ve Nelson'un (1987) yaptıkları bir araştırmada ana-babaların olayın gerçekleştiği sosyal bağlamın niteliğine bağlı olarak iki yaşındaki çocuklarıyla geçmiş ve gelecek hakkında konuşabildikleri belirlenmiştir. Bu araştırmacılar aktiviteye aşinalığın ocuk ve annenin etkileşimini etkilediğini bulmuşlardır. Bu araştırmada banyo, yemek saati ve giyinme gibi aktiviteler aşına olunan aktiviteler olarak belirlenmiştir. Çocukların da bu aktiviteler sırasında geçmiş ve gelecekte söz edebildikleri görülmüştür. Buna karşılık serbest oyun araştırmaya katılan çocukların daha az aşına oldukları bir aktivitedir. Bu aktivite sırasında çocukların ve ana-babaların sohbetlerini halihazırdaki nesne ve olaylar üzerine yapılandırırdıkları görülmüştür.

Belirtildiği gibi ana-babaların normal işiten çocuklarıyla etkileşimlerinde bağlamın etkisini inceleyen araştırmalarda bağlamın, çocukların ana dillerini öğrenmelerini kolaylaştırdığı görülmektedir. Bu kolaylaştırıcı tavır işitme engelli çocukların ana-babalarında görülmekte midir? Bu soruya Nienhuys, Cross ve Horsborogh (1984) bir, iki ve beş yaşlarındaki işitme engelli ve normal işiten çocukların annelerinin çocuklarıyla konuşmalarını karşılaştırdıkları araştırmayla yanıt aramaya çalışmışlardır. Araştırma sonuçlarına göre işitme engelli çocukların annelerinin beklentileri çocuklarının işitme kayıplı olmasından dolayı düşük bulunmuştur. Buna bağlı olarak çocuklarıyla olan etkileşimleri olumsuz yönde etkilenmiştir. Sonuç olarak bu sınırlı etkileşim uzun vadede işitme engelli çocuğun dil/iletişim gelişimine engel olmaktadır.

Bu sonuçlar normal işiten anneler ve onların işitme engelli çocuklarının karşılıklı sohbetlerini inceleyen diğer araştırmalarla da desteklenmiştir (Cheskin, 1981, 1982; Cross, Johnson-Morris ve Nienhuys, 1980; 1986; Weddel-Monning ve Lumley, 1980).

Genel olarak bu araştırmalar, işitme engelli çocukların annelerinin çocuklarıyla etkileşimleri sırasında onların hem davranış hem de iletişim yönünden kontrol edici olduklarını bulmuşlardır. Sohbet sırasında anneler çocuklarının değil de kendilerinin ilgilendikleri konu başlıkları hakkında konuşmuşlardır (Weddel, Monning ve Lumley, 1980). Bu araştırmalarda işitme engelli çocukların dil/iletişim becerilerinin eksik olduğu görülmüştür. Bu sonuçlar onların sınırlı iletişim ortamlarında yetişmelerine bağlanabilir. Ancak bu yazarlar anne çocuk etkileşiminde bağlamın önemini gözardı etmişlerdir. Bu etkileşimlerin sınırlı olarak gerçekleşmesi belki de veri toplama süreçleriyle ilişkilidir. Tüm işitme engelli ve normal işiten çocukların anneleriyle yapılan çalışmalarda annelerden çocuklarıyla normalde nasıl etkileşiyorlarsa öyle oynamaları istenmiştir. Normal işiten anneler, çocuklarının dil edinimlerini yaşamın doğal bir gelişimi olarak algılayıp kaygılı gözükmemişlerdir. Oysa işitme engelli çocukların annelerinde durum böyle değildir.

Cheskin'in (1981;1982) yaptığı araştırmada anne çok sayıda soru sormuş ve emir cümleleri kullanmıştır. Anne araştırmacının bu yönde bir beklentisi olabileceğini

düşünerek böyle davranmış olabilir. Bu nedenle normal işiten annelerin işitme engelli çocuklarıyla çeşitli bağlamlardaki etkileşimlerinin incelenmesine ihtiyaç vardır. Böylece bu çocukların iletişim çevresine ilişkin yeterli veri toplanması mümkün olabilir. O zaman işitme engelli çocuğun iletişim çevresini anlayabiliriz. Bu çevreyi işitme engelli çocuğun dil/iletişim gelişimi için daha kolaylaştırıcı olarak değiştirebiliriz.

Bu amaçla, Plaphinger ve Kretschmer (1991) normal işiten anne ile işitme engelli çocuğun etkileşiminde bağlamın etkisini incelemişlerdir. İşitme engelli çocuk ve annesinin ev ortamında doğal olarak gerçekleştirdikleri etkileşimlere ilişkin veriler, video teyp kaydı, saha notları, görüşmeler yoluyla toplanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre annenin iki çeşit etkileşim tarzı belirlenmiştir: Etiketleme ve Diyalog. Etiketleme tarzı oldukça bilgi verici özellik göstermiştir. Bu tarz daha önceki işitme engelli çocukların işiten anneleriyle yapılan araştırmalarda annelerin kullandıkları stratejilere benzerlik göstermiştir. Buna karşılık, Diyalog tarzında etkileşimin oldukça fazla olduğu görülmüştür. Bu tarzda annenin daha az kontrolcü olduğu belirlenmiştir. Bu sonuç, işiten çocukların anneleriyle etkileşimlerini inceleyen önceki araştırma sonuçlarına benzerlik göstermiştir.

Yukarıda kısaca özetlenen Plaphinger ve Kretschmer'in (1991) araştırmasında üst sosyo-ekonomik düzeydeki bir Amerikan ailesinde işitme engelli bir çocuk ve normal işiten annesi arasındaki etkileşimde bağlamın etkisi incelenmiştir. Yöntem olarak, niteliksel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın sonuçları benzer özellikteki ailelere uygulanabilirse de bağlamın etkisinin başka kültürel çevredeki ailelere olan etkisi hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır.

Yapılan kaynak taramasında, Türkiye'de işitme engelli çocuk ve ailesinin etkileşiminde bağlamın etkisini inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle bu araştırmanın amacı Türkiye'de işitme engelli bir çocuk ve onun işiten annesiyle olan etkileşimlerinde bağlamın etkisini incelemektir.

## BİRİNCİ BÖLÜM

### ÇOCUKLARLA ANNELERİ ARASINDAKİ SOHBETLERİN İNCELENMESİ

#### 1. ÇOCUKLARLA ANNELER ARASINDAKİ SOHBETLER

Anne ile çocuk arasındaki sözel etkileşimler üzerine yapılan ilk incelemeler Chomsky'nin çocukların doğuştan bir dil yetisine sahip olduğunu ileri sürmesiyle başlamıştır (Chomsky, 1965). Chomsky, bu öneriyi iki noktadan yola çıkarak geliştirmiştir. Birincisi, yetişkinlerin kullandığı dilin çok karmaşık olmasıdır. İkincisi ise bu karmaşık yapının çocuğun yeterli dil kullanan birey haline gelmesi için gerekli gramatik kuralları keşfedebilmesine çok az fırsat verici olmasıdır. Çocuğun ana dilinin kurallarını öğrenmesi ve bu kuralları düzenlemesi sorgulanarak son araştırmalarda çocuğun içinde büyüdüğü dil çevresinin önemi vurgulanmıştır.

#### 1.1. Çocukların İçinde Bulunduğu İletişim Ortamları

Çocukların çevreleri, kendileriyle etkileşim kurmayı öğrenmek zorunda olduğu çeşitli sosyal bağlamlardan oluşur (Lewis ve Freedle, 1973). Çocuk, bebeklikten itibaren aralarında anne, baba, kardeş ve yaşlılarının bulunduğu çeşitli iletişim ortaklarıyla etkileşimde bulunur (Snow ve Ferguson, 1977). Bu iletişim ortakları, çocukla çeşitli sosyal ortamlarda etkileşirler. Bu ilk etkileşimlerin çocuğun daha sonraki dil gelişiminin temelini oluşturduğu öne sürülmektedir. Ayrıca bir çocuğun, bir iletişimci olarak gelişimini, onun toplumsal gelişiminden ayırmak son derece gerçek dışıdır (Mishler, 1979).



İletişimsel gelişimin temelini, çocuğun içinde büyüdüğü sosyal bağlamların biçimlendirdiği öne sürülmektedir (Mishler, 1979). Sosyal bağlamlar, çocuğun kendi iletişimini etkilediği kadar, kendisiyle etkileşimde bulunanları da etkilemektedir. Bu bakış açısıyla, çocuğun, bebeklikte başlayıp okul yılları boyunca ilerleyen, gelişen dili çocuğun etkin katılımını vurgulamaktadır (Buruner, 1978; Mishler, 1979).

Küçük çocuğun iletişim ortamını inceleyen ilk çalışmalar, sadece annenin katılımının çeşitli öğelerini incelerken, çocuğun etkileşime olan katkısını gözardı etmiştir (Snow, 1977a). İlk araştırmaların sonuçları, annelerin iyi planlanmış ve son derece akıcı, kısa ve basit cümleler kullandıklarını ortaya çıkarmıştır. Bu cümleler içinde sorular ve emirler de yer almıştır. Ama çok az sayıda geçmiş zaman kullanılmıştır. Yüksek perde ve abartılmış tonlamayla cümlelerin seslendirildiği gözlenmiştir.

Annelerin kullandıkları dili inceleyen bu çalışmalar, çoğunlukla annenin konuşmalarına odaklanarak, çocuğun annenin sözlerinden nasıl etkilendiğine çok az eğilmiş ve çocuğun etkileşimde bir katılımcı olarak oynadığı rolü gözardı etmiştir. Ayrıca, bağlamın annenin katılımını nasıl etkilediğine ilişkin kaynaklar izleyen bölümde incelenecektir.

## **1.2. Anne- Çocuk Etkileşimlerinde Bağlam**

Keenan (1974) çocuğun bilgili bir iletişimci olabilmesi, iletişimde toplumsal ve dil kurallarını kullanmayı bilmesinin gerektiğini belirtmiştir. Toplumsal kurallar dilin çeşitli iletişim bağlamlarında nasıl kullanılacağını belirler. Dil kuralları ise, cümlelerin nasıl kurulacağını belirler. Bu nedenle, sohbet gelişiminin incelenmesinde, söz dizimi yapılarının oluşumu kadar etkileşimin gerçekleştiği fiziksel ve sosyal bağlamlar da gözönünde bulundurulmalıdır (Camaioni, 1979).

Bir bağlamda kullanılan konuşma kuralları, bir başka bağlamda uygun olmayabilir. Etkileşimin olduğu bağlam hesaba katılmadığında sohbetin gelişimini inceleyen bir

yaklaşım büyük ölçüde sınırlı kalır.

Ericson ve Shultz (1981) bağlamı, etkileşime katılan insanlar, onların hareketleri ve etkileşimin olduğu yer ve zaman arasındaki ilişki olarak tanımlamışlardır. Bu nedenle, belli bir etkileşim tarzının uygun olup olmadığı etkileşimin nerede gerçekleştiğine, etkileşime kimlerin katıldığına ve etkileşimin amacının ne olduğuna bağlı olacaktır. Bağlam ne ve nasıl söylendiğini, söylenenlerin nasıl anlaşılacağı ve toplumsal ilişkilerin biçimlenmesini etkilemesine karşın, çoğunlukla iletişimi inceleyen araştırmaların unutulmuş ögesi olagelmıştır (Mishler, 1979; Prutting, 1982). Bunun da ötesinde, geleneksel araştırma yöntemleri bağlamı elde ettikleri sonuçlara güvenirlilik katmak için kullanmak yerine denetlemeye ya da ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Mishler bu eğilimi şöyle tanımlamaktadır: "Biz bağlama birbirimizi anlamamanın kaynağımıymış gibi değil, düşmanımıymış gibi davranma eğilimindeyizdir" (S:2). Bu nedenle, annelerin farklı toplumsal bağlamlarda çocuklarıyla nasıl etkileşim kurduklarını ve bu farklı bağlamların, etkileşimin dinamiklerini nasıl etkilediğini araştırmak son derece önemlidir.

Lewis ve Freedle (1973) 3 aylık çocuklarla anneleri arasında doğal olarak gerçekleşen etkileşimleri incelemişlerdir. Üç aylık çocukların deneyimlerinin toplam sekiz durumda gerçekleştiğini saptamışlardır. Bunlar etkileşimin gerçekleşme sıklığına göre şöyle sıralanmıştır: Annenin kucacağı, bebek karyolası ve sandalyesi, masa başı, kanepesi, oyun parkı, yer ve yaylı salıncak. Bu sıklık saptandıktan sonra durum ile bebek ve annenin ses çıkarma davranışları araştırılmıştır. Sonuçlar çocuğun çıkardığı seslerin, belli bir durumda geçirilen süreyle ters orantılı olduğunu göstermiştir; en sık gerçekleşen annenin kucacağı durumu, çocuğun en az ses çıkardığı durum olmuştur. Çocuğun en çok ses çıkardığı oyun parkı ve yer oyunları ise çok seyrek gerçekleşen durumlardır. Lewis ve Freedle çocuğun çıkardığı ses miktarını etkileyen ama belirli bir durumda geçirilen zamanı etkilemeyen şeyin belirli bağlamlar ile bağlantılı işlevler olduğunu öne sürmüşlerdir. Araştırmadan örnek verirsek, annenin kucacağı çok yakın temas içeren ama çocuğun çok az ses çıkardığı bir durumdur. Buna karşılık oyun durumu çocuğun çok aktif olduğu bir durumdur ve anne ile çocuk arasında sözel alışverişlerin gerçekleşmesine yol açmıştır. Bu

da, çocuğun daha 3 aylıkken bile farklı bağlamların farkında olduğunu ve onlara uygun bir biçimde etkileşim kurabildiğini göstermektedir.

Bağlamın küçük çocukların sözel davranışları üzerindeki etkilerini inceleyen Lewis ve Freedle'dan farklı olarak Snow (1972) bağlamın annenin, 2-10 yaş arasındaki çocuklara yönelik iletişim çabalarını nasıl etkilediğini incelemiştir. Bu araştırmanın bulguları, çocuğun dil yeterliğinin anne tarafından kullanılan dili etkilediğini ama etkinliğin karmaşıklığının annenin konuşmasını çok az etkilediğini göstermektedir.

Bu çalışmalara göre bağlamın anne ve çocuk arasındaki etkileşimi etkilediği açıktır. Belirli bir iletişim ortamının amacı, hem annenin hem de çocuğun iletişim çabalarını etkileyecektir. Hem anne hem de çocuk sözel ve sözel olmayan iletişimsel hareketlerle sohbete katkıda bulunurlar; daha sonra gerçekleşen dil gelişiminin temelini anne ile çocuk arasındaki etkileşim oluşturur (Bruner,1975; Wells,1981). Annenin ve çocuğun katkılarının bu ilk sohbetleri nasıl düzenlediği sonraki bölümde tartışılacaktır.

### **1.3. Anne ve Çocuk Arasındaki Konuşmalarda Düzen**

Snow (1977b) çocuk ile anne arasındaki etkileşimlerin bir sohbet modelini izlediğini belirtmiştir. Snow bulgularını iki varsayım üzerine kurmuştur. Birincisi, annelerin çocuklarına bilgi vermeye çalıştığı, ikincisi ise annelerin çocuklarından bilgi almaya çalıştığıdır. Sonuç olarak, anne ile çocuk arasında bir bilgi alışverişi olduğu için Snow'a göre konuşmacıların sıra ile alışverişte bulunmaları, konuşma düzeyinin temelini oluşturmaktadır. Snow'un çalışmasındaki anneler çocuğun çıkardığı seslerin, attığı çığlıkların ve gülümsemelerin amaçlı olduğunu farzetmişlerdir ve bu davranışlara bir sohbet biçiminde yanıt vermişlerdir. Annenin nasıl yanıt verdiği etkileşimin olduğu bağlam kadar çocuğun sözel olan ve olmayan davranışlarıyla da ilişkilidir. Ryan (1974) çocuğun çıkardığı seslerin çoğunun anlaşılmaz olduğunu ama annelerin bunları çabucak yorumladığını, genişlettiğini, açıkladığını, hatta yanlış yorumladığını belirtmiştir. Çocuk, davranışlarını belirleyen bir bağlama göre hareket ederken, anne de çeşitli iletişimsel ipuçlarına odaklanarak onun iletişim girişimlerini yorumlar.

#### 1.4. Düzenleyici Olarak Bağlamlar

Anne ve çocuk arasındaki ilk etkileşimlerde bağlamın kendisi bir düzenleyici işlev görmüştür. Bağlam ya da toplumsal durum, yetişkinler arası sohbetlerde neyin konuşulabileceğini belirlediği gibi (Sacks, Schegloff ve Jefferson, 1974), anne ve çocuk arasındaki ilk konuşmaların konularını da belirler. Daha önce de belirtildiği üzere Lewis ve Freedle (1973), bağlamın sadece hangi konuda konuşulduğunu değil ne kadar konuşulduğunu da etkilediğini bulmuşlardır.

Ratner ve Bruner (1978), Lewis ve Freedle'in (1973) araştırma bulgularına benzer olarak, tekrarlanarak ortaya çıkan bağlamların çocuğun iletişimsel becerilerinin gelişiminde önemli rol oynadığını bulmuşlardır. Bu çalışmada, bağlamın kendisi, anne ve çocuğun ifadelerini sınırlamıştır. Ayrıca, görev ya da etkinlik çok sık tekrarlanmıştır; bu da çocuğun etkinliğin sonunu getirecek olan olaylar dizisini tahmin etmesini mümkün kılmıştır. Etkinlik ilerledikçe katılımcıların rollerinin daha kesin biçimde belirlenebilir bir hal aldığı görülmektedir. Ratner ve Bruner etkinliklerin tekrarlanmasını, "Özne+Nesne+Eylem" ilişkilerinin çocuk tarafından kurulmasının temeli olarak değerlendirmişlerdir. Çocuk hem etken hem de alıcı olabilmektedir. Çocuğun becerisi arttıkça, çocuk ve annenin etkinliğin yapısına göre rollerinin değişmeye başladığı görülmüştür. Ratner ve Bruner anne ve çocuk için sınırları belirlerken bağlamın davranışları nasıl sınırladığını göstermek için bir "saklanma ve gözükmeme" oyunu oynamışlardır. Beşinci ve dokuzuncu aylar arasındaki 4 aylık bir dönemde çocuğun ve annenin rolleri zaman içerisinde değişmiştir. Bir diğer deyişle, çocuk daha olgunlaşıp oyunu daha iyi öğrendikçe çeşitli iletişimsel roller alma yeteneği de artmıştır. Ayrıca, çocuğun iletişimsel sorumluluğunda da bir artış meydana gelmiştir. Bu araştırmacılara göre çocuk rutin haline gelen bu oyunlar aracılığıyla sürekli olarak bir sohbet eşine maruz kalmaktadır. Bu sayede, çocuğun öğrendiği kuralların, benzer özellikleri olan başka bağlamlara genellemesini sağlayacak kurallar çıkarmasını mümkün kıldığını ileri sürmüşlerdir.

Rutinleşmiş oyunlar veya sosyal etkileşimler çocuğa çeşitli sohbet işlevlerini deneyebileceği sürekli bir bağlam sağlarlar. Bir başka deyişle ana-babaların kullandığı dil halihazırdaki nesnelere ve olayları içermektedir (Ratner ve Bruner,1978;Lewis ve Freedle,1973). Çocuğun belirli bir işlevi bir bağlamda kullanmayı iyice öğrendikten sonra onu başka bağlamlarda kullanmayı denemesi son derece normaldir.

Ancak son yıllarda Lucariello ve Nelson'un (1987 ) yaptıkları bir araştırmada olayın gerçekleştiği sosyal bağlamın niteliğine bağlı olarak iki yaşındaki çocukların geçmiş ve gelecek hakkında konuşabildikleri belirlenmiştir. Bu araştırmacılar aktiviteye aşinalığın çocuk ve annenin etkileşimini etkilediğini bulmuşlardır. Bu araştırmada banyo saati, yemek saati ve giyinme gibi aktiviteler aşına olunan aktiviteler olarak belirlenmiştir. Çocukların da bu aktiviteler sırasında geçmiş ve gelecekte söz edebildikleri görülmüştür. Buna karşılık serbest oyun, araştırmaya katılan çocukların daha az aşına oldukları bir aktivitedir. Bu aktivite sırasında çocukların ana-babalarının sohbetlerini halihazırdaki nesne ve olaylar üzerine yapılandırdıkları görülmüştür.

Rutin haline gelmiş aktivitelerde etkinliğin kendisi konusal sınırları belirleyecektir. Etkileşimin bu bölümünün nasıl düzenlendiği, iletişim sürecinin önemli bir bölümünü oluşturur ve bu bir sonraki bölümde incelenecektir.

### **1.5. Konu Başlığının Düzenlenmesi**

Yetişkinlerin konuşmaları sırayla (Sack ve diğerleri, 1974) ve konuların görüşülüp devam ettirilmesi yoluyla düzenlenir (Gamst, 1982). Sacks ve diğerleri (1974) yetişkinlerin konuşmalarında söz almayı belirleyen kuralları saptamışlardır.

- 1- Mevcut konuşmacı bir sonraki konuşmacıyı belirler.
- 2- Eğer bir sonraki konuşmacı seçilmezse, konuşan ilk kişi söz almış olur.
- 3- Eğer bir başkası konuşmacı olarak ortaya çıkmazsa, mevcut konuşmacı konuşmaya devam edebilir.

Bir sohbet sırasında bu kurallar sözel ya da sözel olmayan biçimlerde uygulanır.Örneğin, mevcut konuşmacı belli bir kişiye bir soru yönelterek bir sonraki konuşmacıyı belirleyebilir.Bir başka yol ise mevcut konuşmacının yanıt vermesini istediği kişiye birşeyler söyleyerek onunla göz teması kurmasıdır.Bir sonraki konuşmacının ne yapacağı, sohbetin ne yöne gideceğine bağlıdır.

Yetişkinlerin çoğu konuşmaya yeni konular katabilen ve bu sırada konuşmanın doğal akışını sürdürmeyi başarabilen deneyimli iletişimcilerdir. Aslında yetişkinler arasındaki sohbetlerde konunun değiştiği ve ilk konunun unutulduğu sık görülen bir durumdur.Yetişkin sohbetlerinin özelliklerinden birisi de, konuşma sırasında konudan konuya yumuşak geçişler yapılmasıdır. Yetişkin sohbetleri genellikle simetriktir; katılımcıların hepsi etkileşime aynı oranda katılırlar.Ama çocuklarda, özellikle de bebeklerde, durum böyle değildir (Camaioni, 1979).

Anne ile çocuk arasındaki sohbetler asimetriktir; etkileşimi sürdürme yükü annenin omuzlarındadır (Camaioni, 1979).Ama çocuğun etkileşime yaptığı katkılar da sohbet akışına önemli bir katkı sağlar.Bebeklerin çıkardıkları seslere ve yüz ifadelerine yanıt vermenin yanı sıra (Snow, 1977b) anneler küçük çocuklarının bakış kalıplarına da son derece duyarlıdır.Stern (1974), anne ve çocuğun, birlikte oyun oynamaları sırasında, çocuğun karşılıklı bakışma yoluyla annenin dikkatini denetleyebildiğini bulmuştur.Stern'nin verileri çocuğun anneye bakışının, annenin çocuktan başka birşeye bakma olasılığını azalttığını göstermiştir.Bu sürekli bakma kalıbı yetişkinlerin etkileşimlerinde görülmez.

Anne çocuğun bakış kalıplarına ve jestlerine uyum gösterdiği gibi çocuğun sözlerine de uyum gösterir.Bunun sonucunda sohbeti devam ettiren anne iken yönlendiren çocuk olur (Cross, 1977).

Annelerin konuşma şekilleri ile çocuğun dil gelişimi arasında bağlantı kurma çabaları genellikle çelişkili sonuçlar veren bir dizi çalışmaya yol açmıştır (Barns, Gutfreund,

Satterly ve Wells, 1983; Furrow, Nelson ve Benedict, 1979). Bu zıtlık içersinde çocuğun iletişimsel gelişimi üzerinde etkisi olan bir öge yer almaktadır. Çocuklarının sözlerini genişleten ve etkileşimi uzatan annelerin çocuklarının daha küçük yaşta (Ellis ve Wells, 1980) ve daha hızlı bir şekilde (Cross, 1978) sözel dil aracılığıyla iletişim kurmayı öğrendikleri öne sürülmüştür.

Sohbetler, temeli teşkil eden bir konu ya da önerme yolu ile birbirine bağlı cümlelerden meydana gelir (Foster, 1982). Söylemde bir tutarlılık duygusunun olabilmesi için her sözün anlam açısından kendisinden öncekiler ve sonrakiler ile bağlantılı olması gerekir. Anneler çocukların söylediklerinin ya da jest mimiklerinin bir bölümünü kendi yanıtlarıyla ilişkilendirerek bu bütünlük duygusunu yaratırlar (Snow,1977b).

Anneler çocuğun iletişim gelişimini doğru kurulmuş bir cümle haline getirmenin yanısıra, onun önceki sözlerini sonrakiler ile ilişkilendirerek çocuğun iletişim çabasını kabul ettiklerini belli ederler. Newport, Gleitman ve Gleitman (1977) annenin çocuğun sözlerinin arasına eklediği şeylerin onun dil kazançları ile olumlu bir bağlantısının olduğunu öne sürmüşlerdir. Ellis ve Wells de (1980) çocuğun iletişim çabalarını kabul etmenin, konuşmanın devamlılığı arasında bağlantı kurmasını sağladığını öne sürerek benzer bulgulardan söz ederler.

Annenin yaptığı söz yinelemelerinin çocuğun dil gelişimine yaptığı etki kesin olarak bilinmemektedir. Newport ve diğerleri (1977) annenin sözleri kendi kendine yinelemesi, çocuklarının cümle bilgisi gelişimi ve çocuğun konuşma miktarı arasında olumsuz bağıntı bulmuşlardır. Cross (1978) hızla gelişen çocukların, annelerinden az sayıda tam söz tekrarı aldıklarını, kimi tekrarların ise çok olduğunu bulmuştur. Başka bir deyişle, söz tekrarlarının biçimi çocuğun iletişim davranışı üzerinde etkili olabilmektedir. Newport ve arkadaşlarının çalışmasındaki kendiliğinden tekrarların büyük bir çoğunluğu emirler ya da yönergelerdi. Bu durumlarda annenin amacı çocuğun sözlü bir yanıt vermesini değil bir iş yapmasını sağlamaktır.

Annenin kullandığı cümle şekillerinin de çocuğun dil gelişimi hızıyla bağlantısı olduğu ileri sürülmüştür. Dil gelişimine en çok katkıda bulunduğu düşünülen cümle tarzı soru cümleleri olmuştur (Barns ve diğerleri, 1983; Mc Donald ve Pier, 1982; Newport ve diğerleri, 1977). Bu çalışmalar çocuklarına Evet / Hayır sorusu soran annelerin çocuklarının yararına daha olumlu olduklarını ve bunun da onların etkileşime daha fazla katılmasına yol açtığını ortaya koymuştur.

Yukarıdaki çalışmalar, anne ile çocuk arasındaki etkileşimleri cümle düzeyinde ele almıştır. Howe (1981) ve Nelson (1973) ise annenin çocuğun dil gelişimi üzerindeki etkisini ölçmek için annenin katkısını sohbetin yapısı ve işlevi açısından incelemişlerdir. Howe (1981) yaptığı araştırmanın sonuçlarını annenin konuşmayı başlatma tarzı ve çocuğun katkılarına nasıl yanıt verdiği üzerine temellendirmiştir. Üç etkileşim tarzını temsil eden üç ayrı grup gözlemlenmiştir.

I.Gruptaki sohbetlerde, anne birşey isteyerek konuşmayı başlatmış ve çocuğun sorularını yanıtlarken ortalama uzunlukta yanıtlar vermiştir.

II.Gruptaki sohbetlerde, anne konuşmayı başlatmak için büyük oranda isteklerden yararlanmış; uzun yanıtların oranı bu grupta az olmuştur.

III.Gruptaki sohbetlerde, anne çoğunlukla birşeyler isteyerek sohbeti başlatmış ve büyük çoğunlukla uzun yanıtlar vermiştir.

Howe (1981) her gruptaki çocukların dil gelişimi ile etkileşimler sırasında annenin kullandığı tarzı karşılaştırmıştır. Ortaya çıkan sonuçlar III. gruptaki çocukların dil açısından I. ve II. gruptaki çocuklardan daha gelişmiş olduğunu göstermiştir. Howe, annenin uzun yanıtlar vermesinin çocuğun daha etkin bir iletişim rolü üstlenmesine yol açtığını söyleyerek gruplar arasındaki farklılıkları açıklamıştır. III. gruptaki çocukların gelişimini sağlayan şey, konuşmaları başlatmak için bilgi isteme ile uzun yanıtlar vasıtasıyla bilgi eklemek ve düzeltici geri bildirimde bulunmanın bir birleşimi olmuştur.

Nelson (1973) anneleri etkileşim tarzlarına göre de gruplamıştır. Araştırmacı biri "etiketleyici" diğeri "diyalog kurucu" olan iki ayrı etkileşim kalıbı bulmuştur.



Etiketleyici anneler dilin etiketleme işlevine çok önem vermişlerdir. Bu nedenle, çocuklarıyla kurdukları etkileşimlerde ağırlıklı olarak isimler yer almaktadır. "Bu ne?" "Bu kuş" gibi. Buna karşılık diyalog kurucu anneler çocukları ile etkileşim kurarken örneğin, " Selam Ayıcık de!" gibi ifadeler kullanarak daha sosyal olma eğilimi göstermişlerdir. Nelson en iyisinin aynı tarzda anne ile çocuğun birleşimi olduğunu öne sürmüştür. Diğer bir deyişle, etiketleyici bir anne ile etiketleyici bir çocuğun ya da diyalog kurucu bir anne ile diyalog kurucu bir çocuğun birlikte olmasının en iyi durum olduğunu söylemiştir.

Lieven (1978) de bu modeli normal çocukların annelerine uygulamıştır. İki annenin etkileşim tarzlarını altı ay boyunca gözlemleyip karşılaştıran Lieven, annelerin çocuklarına çok farklı biçimlerde yanıt verdiğini bulmuştur. Bu araştırmacı annenin çocuğu ile etkileşim kurma tarzını belirleyen şeyin çocuğun kendi iletişim tarzı olduğunu öne sürmüştür. Birinci çocuk Beth belirli sözcükleri tekrar tekrar söyleme eğilimi göstermiştir. Bu sözcükler genellikle birbirleriyle bağlantısız ya da etkileşimin meydana geldiği bağlam ile ilgisiz olmuştur. Buna karşın ikinci çocuk Kate sözcükleri belirli bir konuyla bağlantılı olarak kullanmıştır. Bu sözcükler hem birbirleriyle hem de ortaya çıktıkları bağlamla bağlantılı olmuştur. İki annenin de kızlarına verdikleri yanıtlar çocukların konuşmaya olan katkılarının iletişimsel içeriğini yansıtmıştır. Kate'in annesi konuşmayı uzatacak biçimde sorular sorma eğilimi göstermiştir. Kate ile annesi etkileşimlerinde sıra ile söz almış; her ikisi de etkileşime katkıda bulunmuşlardır. Diğer taraftan, Beth'in annesi Beth ile olan konuşmalarını uzatmak için daha az çaba göstermiş ve Beth'in söyledikleri ile daha az ilgilenmiştir. Çocuğun konuşma tarzının mı annenin tarzını yansıttığı yoksa annenin konuşma tarzının mı çocuğunkini yansıttığını anlamak güçtür; burada kesin olarak söylenebilecek şey, küçük yaşlarda bile çocuk ile annenin konuşmalarında bir karşılıklı olma durumunun bulunduğu ve her ikisinin birbirini etkilediğidir. Lieven'in bulgularının konumuzla ilgisi annenin iletişim tarzı ile çocuğun iletişim tarzı arasında farklılıklar olduğunu söylemesidir. Lieven, annenin katkılarındaki farklılıkların çocuğun konuşmaya olan katkısından mı, yoksa annenin kendisinden mi kaynaklandığını bulmak için kendisinin bu çocuklarla etkileşim kurmada kullandığı tarz ile karşılaştırmıştır.

Araştırmacı, kendisinin bu çocuklarla etkileşim kurarken kullandığı tarzın çocukların annelerinin kullandığı tarzlara benzediğini bulmuştur. Diğer bir deyişle, Kate ile konuşurken söylediklerini genişletme, soru sorma ve annenin yaptığı gibi yanıt verme eğilimi göstermiştir. Beth ile etkileşim kurarken ise Beth'in sözlerine bilgilendirici bir biçimde yanıt vermede güçlük çekmiştir. Sonuç olarak, yazarın Kate ile iletişim kurması daha kolay olmuştur.

Lieven'in bulguları anne ile çocuk arasındaki etkileşimlerin yapı itibariyle karşılıklı olduğu fikrini desteklemektedir; her biri diğerini etkilemektedir ve anneler yaşları ne olursa olsun çocuklarından bağımsız bir dil kullanmamaktadır. Annenin iletişim tarzının çocuğun dil gelişimi üzerinde önemli bir etkisinin bulunduğu kanıtlanması g bir iddiadır. Çünkü sosyal yaşamlarında çocuklar sadece anneleriyle etkileşimde bulunmakla kalmazlar; çevrelerinde çeşitli iletişim ortakları vardır. Lieven'in de belirttiği gibi kendi çalışmasındaki çocukların her ikisi de en azından cümle/anlam açısından son derece yeterli dil kullanıcılar haline gelmişlerdir. Bu ocukların toplumsal etkileşime aynı derecede yetenekli olup olmadıkları da bir başka sorudur.

### **1.6. Annenin İşitme Engelli ocuğa Katkıları**

Cross (1984) normal çocukların ve dil gelişimi geri olan çocukların annelerinin etkileşimlerini incelediği bir çalışmasında, dil gelişiminde gecikme gösteren çocukların annelerinin çocuklarının iletişimsel katkılarını genişletmediğini göstermiştir. Buna ek olarak, bu annelerin çocuklarına yönelttikleri konuşmaların çoğu emir biçiminde olmaktadır (Furrow ve diğerleri, 1979; Newport ve diğerleri, 1977)

Böylece, dil gelişiminde gerilik gösteren çocukların anneleri ile normal çocukların annelerinin etkileşim tarzları arasında bazı niteliksel farklılıkların olduğu ortaya çıkmıştır. Benzer olarak, ileri derecede işitme kaybı olan birçok ocuk ne cümle/anlam açısından (Kretschmer ve Kretschmer, 1978) ne de etkileşim açısından (Higginbotham, Baker ve Neil, 1980) yetenekli konuşmacılar haline gelebilmektedirler. Anne ile ocuk arasındaki

ilk etkileşimlerin çocuğun iletişimsel gelişimi üzerinde büyük etkisi olduğundan, normal işiten bir anne ile işitme engelli bir çocuğun arasındaki etkileşimleri inceleyen kaynakların da burada ele alınması gerekmektedir.

Normal işiten çocukların dil ortamlarının yapı itibariyle sohbete dayalı olduğunu gördük (Wells, 1981). Küçük yaştaki işitme engelli çocukların iletişimsel gelişimiyle ilgilenenler bu çocukların iletişimsel gelişimlerini en üst düzeye çıkarmak için normal işiten çocuklarınkine benzer etkileşimleri yaşamaları gerektiğini vurgulamışlardır (Kretschmer ve Kretschmer, 1978; Ling ve Ling, 1978). Normal işiten anneler ile işitme engelli çocuklar arasındaki etkileşimleri inceleyen çalışmalar işitme engelli çocukların annelerinin kendi etkileşim tarzlarını çocuğun dil gelişimine engel olabilecek bir biçimde değiştirdiklerini ortaya koymaktadır. Bunun dışında kalan tek çalışma Anderson'un çalışmasıdır. Anderson (1979) işitme engelli çocukların annelerinin soruları, emirleri, açıklamaları kullanışları kadar söyleme katılış şekillerini, tekrarlarını Snow'un (1977b) normal işiten ikililerden elde ettiği sonuçlar ile karşılaştırmıştır. Yazar kendi çalışmasındaki çocukların diğer çocuklarınkine benzer girdiler aldıkları ve konuşma sırasında sıraları geldiği zaman konuşmaya teşvik edildikleri sonucuna varmıştır. Anderson'un son derece ümit verici olan sonuçlarının ne yazık ki bir benzeri yoktur; diğer araştırmacılar bu bulguları tekrarlayamamışlardır.

Cross, Johnson-Morris ve Nienhuys (1980) ile Nienhuys ve Cross (1984) işitme engelli çocuk grupları ile normal işiten çocukları yaş ve dil düzeyi açısından eşleştirmişlerdir. 1, 2, 5 yaşlarındaki normal işiten çocuklardan oluşan gruplar ile 2 ve 5 yaşlarındaki işitme engelli çocuklardan oluşan gruplar meydana getirilmiştir. Bu çalışmaların sonuçları, işitme engelinin anne ile çocuk arasındaki etkileşimlere olan etkisi ile ilgili düşüncelerini desteklemiştir. Bir örnek vermek gerekirse, 2 ve 5 yaşındaki normal işiten çocuklara yöneltilen anne konuşmalarının karmaşıklıkları arasında büyük bir fark vardır. Bu eğilim dil yetenekleri arasında önemli bir farklılık olmasına karşın aynı yaşlardaki işitme engelli gruplar için geçerli değildir. İki ve beş yaşındaki işitme engelli çocuklar daha çok bir yaşındaki normal işiten çocuklara yöneltilen dile benzeyen bir dile

maruz bırakılmışlardır. Bu nedenle, işitme engelinin kendisi annenin etkileşim tarzını sınırlamıştır.

Annelerin cümle türleri çözümlendiği zaman işitme engelli çocukların çok sayıda emir cümlesine maruz bırakıldığı görülür. Bu bulgu, diğer araştırmalarla da uyumludur (Cheskin, 1981, 1982; Wendell-Monnig ve Lumley, 1980; White ve White, 1984 ). White ve White bu cümle türünün diğer özür gruplarına dahil olan çocuklar ve anneleri arasındaki etkileşimlerde de baskın olduğunu görerek annelerin çocuklarının davranışlarını yönlendirmeyi onlarla etkileşimde bulunmaktan daha kolay bulduğunu ileri sürmüşlerdir. Bir yönergeye pratik açıdan uygun olan yanıt ona uymaktır; çocuğun hiçbir sözel yanıt vermesine gerek yoktur. Bu ise, çocuğun iletişimsel sorumluluğunu azaltır ama onun çeşitli dil fonksiyonlarına maruz kalmasını da engeller.

Emirlerin çok sayıda kullanılması etkileşimlerin süresini de kısıltacaktır; bu durum Wendell-Monnig ve Lumley (1980)'in araştırmasında ortaya çıkmıştır. Daha da önemlisi, işitme engelli çocuğun yaşı ilerledikçe, etkileşimlerin süresinin kısaltılmasıdır. Bu eğilim çalışmaya dahil edilen normal işiten çocuklarda tam ters yönde olmuştur. Bu eğilimi açıklamak için oluşturulan denencelerden birisi annelerin işitme engelli çocuklarından yanıt alamamalarından dolayı hayal kırıklığına uğradıklarıdır; bu da Greenstein, Greenstein, McConville ve Stellini (1975)'nin çalışmasıyla uyumlu bir bulgudur. Bu yazarlar çocuğun dil düzeyi arttıkça anne ile çocuk arasındaki etkileşimin de daha simetrik bir hal aldığını bulmuşlardır.

Daha önce de belirtildiği, gibi normal işiten çocukların annelerinin etkileşimleri uzatmak ve çocuklarının katkılarını kabul ettiklerini göstermek için kullandıkları stratejilerden biri, anlamsal bilgiler ekleyerek çocuğun sözlerini genişletmek ve uzatmaktır (Cross, 1977, 1978; Ellis ve Wells, 1980) Nienhuys ve diğerleri (1984) normal işiten çocukların annelerinin, çocuklarının sözlerini genişlettikleri durumların sayısı ile işitme engellilerin annelerinin bu yöndeki çabaları arasında önemli bir fark olduğunu bulmuşlardır. Normal işiten çocuklar daha karmaşık dil yapılarına maruz bırakılmakta; bu da daha sonra onların günlük etkileşimlerine katılmaktadır.

## 1.7. İşitme Engelli Çocuklarla Yapılan Araştırmalara Eleştiri

Anne-çocuk etkileşimlerini sınırlayan ve sonuçta çocuğun iletişimsel açıdan gelişimini engelleyen faktörün, çocuğun işitme kaybının kendisi mi olduğu, yoksa annenin katkılarını etkileyen faktörün işitme engelli çocuğun dil düzeyi mi olduğu henüz kesinlik kazanmamıştır. Yanıt muhtemelen her ikisinin de bir birleşimidir. Cheskin (1981) çalışmasındaki annelerin hepsinin kendilerini dil öğretmeni gibi gördüklerini belirtmiştir. Annenin dili nasıl algıladığının işitme engelli çocuk ile oynarken kullandığı konuşma tarzını etkileyeceğini düşünmek son derece mantıklıdır. Ancak bu araştırmalarda işitme engelli çocukların iletişimlerinin incelenmesinde hatalar vardır.

Bu hatalardan ilki, bağlamın etkileşim üzerindeki etkisidir. Bu bölümün birinci kısmında bağlamın anne ile çocuk arasındaki etkileşimler üzerinde yarattığı etkiler ayrıntılı bir biçimde gösterilmiştir. Çeşitli bağlamların belirli türlerde etkileşimlere yol açtığı bulunmuştur. Buna ek olarak, bağlam içinde yer alan gözlemcinin de etkileşim üzerinde bir etkisi vardır. Çocuğun işitme kaybının bir etken olduğu bu çalışmalarda veriler sınırlı sayıdaki durumlarda meydana gelen sınırlı bağlamlarda toplanmıştır. Annenin araştırmacıyı nasıl algıladığı ve incelemenin amacından haberdar oluşu annenin çocukla etkileşim kurma biçimini mutlaka etkilemiştir. Bu nedenle denebilir ki, anne ve çocuk ikilisini uzun bir süre çeşitli ortamlarda incelemek, işitme engelli çocuğun iletişim çevresi ile ilgili daha gerçekçi bir yaklaşım sağlayacaktır.

Araştırmacıların yaptığı ikinci hata, çocuğun etkileşime olan katkılarını çözümlemeye dahil etmemeleridir. Normal işiten çocukların anneleri sanki sürekli monolog içinde görünürler; ama annenin söylediklerinin çocuğun eylemlerinden etkilendiği kesinlikle saptanmıştır. Çocuklar bu etkileşime sözel olarak katılmaya başladıkça anneler kendi sözlerini çocuğun söylediklerine dayandırmaya başlayacaklardır. Görünüşte asimetrik olan etkileşim aslında çocuğun etkin bir rol oynadığı ortaklaşa bir çabadır. Normal işiten çocuğun annenin katılımını nasıl etkilediği gözönünde bulundurularak işitme engelli çocuğun iletişim ortağı üzerinde bir etkisi olabileceğini beklemek son derece mantıklı

olacaktır. Bu olgu daha önceki araştırma çabalarında sürekli olarak gözardı edilmiştir.

İşitme engellilerle yapılan araştırmalarda görülen üçüncü hatalı durum ise bu etkileşimleri betimlemek için kullanılan çözümlerinin türüdür. Bunların tümü annenin sözleriyle çocukların sözleri arasında çeşitli istatistiksel korelasyonlar kurarak bunları psikolinguistik terimler ile tanımlamışlardır. Bu yaklaşım normal işiten anne çocuk ikililerinde de kullanılmıştır. Çeşitli etkileşim tarzlarının sohbetin yönünü nasıl etkilediğini ayrıntılarıyla açıklayan çok sayıda araştırma yapılmıştır (Ochs ve Schieffelin, 1979). İşiten anneler ile işitme engelli çocuklar arasındaki etkileşimleri inceleyen araştırmalarda ise genellikle anne tarafından kullanılan dilin türü üzerine odaklanılmıştır. Ama bu dilin sohbetin akışını nasıl etkilediği doğrudan incelenmemiştir. Bu çalışmalar işitme engelli bir çocuğa sahip olmanın yarattığı kültürel etkileri de gözönünde bulundurmamışlardır. Bu, çocuğun etkileşime olan katkısının annenin sözel ve iletişimsel çabalarını etkileyeceği gerçeğini gözardı etmekten kaynaklanan önemli bir hatadır.

Bunlara ek olarak, normal işiten anne- işitme engelli çocuk ilişkisi üzerinde yapılan çalışmaların tümü, sonuçlarını video kayıtların yazıya dökülmesinden çıkarmıştır; annenin neden belirli bir tarzda davrandığıyla ilgili görüşlerini gözardı etmiştir. Bir başka deyişle, annenin, dili ve dilin gelişimini nasıl algıladığı onun işitme engelli çocuğu ile kurduğu etkileşim tarzını mutlaka etkileyeceği konusu görmezlikten gelinemez.

## 2. ARAŞTIRMANIN PROBLEMİ

Yukarıda sözü edilen normal işiten annelerin, işitme engelli çocuklarıyla etkileşimlerinin incelendiği araştırmalardaki problemleri göz önüne alarak Plaphinger ve Kretschmer (1991) çeşitli sosyal bağlamlar içerisinde etkileşimde bulunan normal işiten bir anne ile onun 2.5 yaşındaki işitme engelli kızı arasındaki etkileşimleri betimlemişlerdir. Bu araştırmada veri toplanması ve çözümlenmesi için etnografik teknikler kullanılmıştır. Veriler saha notları, videoteyp kayıtları ve anneye yapılan resmi olmayan görüşmelerden yararlanılarak 13 aylık bir sürede toplanmıştır. Seçilen video kayıtlar yazıya dökülmüş ve

çözümleme için veri havuzu işlevi görmüştür. Verilerin dikkatlice incelenmesinde annenin ve çocuğun sözel ve sözel olmayan iletişimsel davranışlarının farklı iletişim bağlamlarında farklılıklar gösterebileceği varsayımı geliştirilmiştir. Çözümlemek üzere seçilen davranışlar şunlardır:

- a) Bakış
- b) Annenin soru kullanımı
- c) Annenin kendi kendine yaptığı tekrarlamalar
- d) Annenin çocuğun iletişim çabalarına yanıt verme tarzı.

Yazıya dökülen video kayıtlarının alan notlarının ve görüşmelerin çözümlenmesi bu ana-çocuk çifti arasında ağırlıklı olarak iki tür etkileşimin baskın olduğunu göstermiştir. Bunlar “Etiketlemek” ve “Diyalog kurmak”tır. Etiketleme türü, annenin bir şeyi sorması ve çocuğun da onunla ilgili yanıtı söylemesiyle kendini göstermiştir. Bu etkileşimler yapıları itibariyle son derece “öğretici” olmuştur ve okullarda öğretmen ve öğrenciler arasında gerçekleşen etkileşimlere benzerlik göstermiştir. Buna karşılık Diyalog Kurma tarzı hem annenin hem de çocuğun sohbeti başlattığı ve devam ettirdiği bir bilgi alışverişi şeklinde olmuştur.

Etiketleme tarzında yüksek derecede ortak bakış kalıpları, annenin sınav soruları sorması, dikkat çekme işlevi gören kendi kendine yinelemeler ve çocuğun verdiği yanıtı değerlendiren ifadeler sıklıkla görülmüştür. Buna karşılık, diyalog kurma tarzında ise, ağırlıklı olarak daha az sınırlı ortak bakış kalıpları, annenin bilgi soran ve açıklayan sorular kullanması, sohbeti devam ettiren yinelemeleri ve çocuğun iletişim çabalarına iletişimsel önem atfeden ifadeler yer almıştır.

Annenin kullandığı etkileşim stratejilerinin bütün sohbete olan etkileri de incelenmiştir. Etiketleme sırasında kullanılan stratejilerin kısa bilgi alışverişlerine yol açtığı ve çocuğa pek fazla yeni bilgi ekleme ve konuyu değiştirme şansı tanımadığı bulgulanmıştır. Bu alışverişlerin amacı çocuktan bilgi almak olmuştur ve bu görev dışındaki davranışlara izin verilmemiştir. Diğer yandan, annenin diyalog kurarken kullandığı stratejiler sohbeti uzatmayı amaçlamıştır ve çocuğun katkıda bulunabileceği

birçok olanak olmuştur. İşin gerçeğinde de diaoloğun devam edebilmesi için bu katkılar son derece gereklidi.

Bu bulgular işiten anneler ve onların işitme engelli çocukları arasındaki etkileşimlerle ilgili daha önceki araştırma bulgularından farklılık göstermektedir. İşitme engelli çocuklar ve onların normal işiten annelerin etkileşimlerinin doğasının, normal işiten çocukların normal işiten anneleriyle etkileşimlerine benzerlik göstermesi açısından ümit ışığı vermektedir. Bu araştırma değerli bilgiler sağlamıştır ama öğrenilmesi gereken daha çok durum vardır. Plaphinger ve Kretschmer'in (1991) araştırmasının sonuçları benzer özellikteki ailelere genellenebilirse de, bağlamın etkisinin başka kültürel çevrelerdeki ailelere olan etkisi hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç vardır.

### **3. ARAŞTIRMANIN GENEL AMACI VE SORULARI**

Yapılan kaynak taramasında Türkiye'deki işitme engelli çocukların ve ailelerin etkileşimlerinde bağlamın sohbetlere etkisini inceleyen araştırmaya rastlanamamıştır. Bu nedenle, bu araştırmanın genel amacı, Türkiye'de yaşayan bir işitme engelli çocuğun işiten aile üyeleriyle doğal ortamda sözlü etkileşimlerinin düzeyini ve en çok sözlü etkileştiği kişiyle sohbetlerindeki bağlamın öğelerini incelemektir. Sohbet üzerinde bağlamın etkisini inceleyebilmek için yöntem bölümünde ana-babanın işitme engelli çocuklarının dil gelişimine ilişkin düşünceleri, sohbetlere kimlerin katıldığı, çeşitli sosyal bağlamlarda çocuğun sohbetleri betimlenmiştir. Bu nedenle aşağıdaki sorular araştırmanın ön sorularıdır. Araştırmanın hipotezleri, yöntem bölümünün sonunda ön sorular dikkate alınarak oluşturulmuştur. Araştırma sorularının yanıtlarına bağlı olarak sohbetin niteliği ve bağlamın öğelerinden konu değiştirmelerin nasıl ve niçin yapıldığını belirlemek için izleyen bölümde hipotezlere yer verilmiştir.

1- Anne ile babanın işitme engelli çocuklarının dil gelişimine ilişkin düşünceleri nelerdir?

2- Bu ailede sohbetlere kimler katılmaktadır ve rolleri nelerdir? İşitme engelli çocuğun katıldığı sohbetler nasıldır?

3- Anne ile işitme engelli çocuk arasındaki sohbetler hangi sosyal bağlamlarda oluşmaktadır.



## İKİNCİ BÖLÜM

### ARAŞTIRMANIN GERÇEKLEŞTİRİLMESİ SÜRECİ

#### 1. YÖNTEM

Bu çalışmada işiten bir anneyle birinci sınıfa devam eden işitme engelli çocuğunun doğal ev ortamında çeşitli bağlamlardaki sözlü etkileşimlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Araştırmanın bu bölümünde araştırma deseni, veri toplama araçları, araştırmaya katılanların belirlenmesi, araştırmaya katılanlar ve araştırma ortamının fiziksel özelliklerine yer verilmiştir.

##### 1.1. Desen

Araştırmanın deseni niteliksel araştırma yöntemlerinden vaka incelemesidir; **mikro etnografik vaka incelemesi, tek kişinin, olayın, kurumun ya da topluluğun belli bir özelliğinin analizinin ayrıntılı betimi olarak tanımlanmaktadır** (Sax, 1968; Bogdan ve Biklen, 1982). Bu çalışmada da anneyle çocuk arasındaki iletişimin ayrıntılı incelenmesine yer verilerek, işiten anneyle işitme engelli çocuğu arasındaki sohbetin niteliğine ilişkin yeni öngörülerin sağlanması amaçlanmaktadır.

Anneyle çocuk arasındaki sohbetlerin ve etkileşimlerin incelenmesi sırasında bu desenin gereği olarak araştırmacı, ailenin günlük yaşantısına beş ay süreyle katılımcı gözlemci olarak katılmıştır. Veriler doğal gözleme dayalı saha notları tutma, ebeveynler ile yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler yapma, anne ile işitme engelli

çocuğu arasındaki etkileşimleri videoya kaydetme teknikleriyle toplanmıştır. Bu teknikler, araştırmacının doğal ortamlarda süregelen etkileşimleri yakalamasına ve bunları sistematik olarak analiz etmesine olanak sağlar. Bu tekniklerle toplanan verilerin dökümleri yapılmıştır. Bu dökümlerden, bağlamın öğelerinden kişi, bağlamın geçtiği yer ve zaman ile konu belirlenip sohbetin öğelerinden konu değiştirme stratejilerinde anne ile çocuğun frekans sayımları yapılmış ve yüzdeleri hesaplanmıştır.

## **2. ARAŞTIRMAYA KATILANLARIN BELİRLENMESİ**

### **2.1. Araştırma için Çocuk ve Aile Bulunması**

Araştırmaya başlayış önemli adımlardan birini oluşturmuştur. Araştırmacının esas amacı işitme engelli çocukla aile üyeleri arasındaki sözel etkileşimleri incelemektir. Bu nedenle, araştırmacı 16.1.1996 tarihinde test ve kalıp için İşitme Engelliler Eğitim Merkezi'ne (İÇEM) gelen okul öncesi çağda işitme engelli çocukları taramıştır. Bunların içinde ilköğretim birinci sınıf öğrencisi olmasına karşın, yaşı en küçük olan Ali seçilmiştir. Odyoloji Kliniğince Ali'nin ailesi aranmış ve bir araştırma için görüşmek istenildiği bildirilmiştir. Aile öneriyi kabul etmiş, ancak 15 gün Eskişehir'de olmayacaklarını bildirmişlerdir. Araştırmacı bu 15 gün içinde okul öncesi çağdaki bir işitme engelli çocuk hakkında bilgi verecek olan Rehberlik ve Araştırma Merkezin'deki (RAM) uzmanlardan kesin bir haber alabileceğini umarak bu aile ile kesin olarak sözleşmemiştir.

24 Ocak 1996' da RAM, araştırmacı tarafından aranmıştır ve herhangi bir gelişme olup olmadığı sorulmuştur. Kendileri okul öncesi çağda 2 çocuk olduğunu ama ailelerine ulaşamadıklarını belirtmişlerdir.

26 Ocak 1996 tarihi itibarıyla herhangi bir gelişme olmamıştır. Bunun üzerine araştırmacı, okul öncesi çocuğun bulunamaması durumunda, ilk okul 1.sınıfa giden Ali ile araştırmaya başlayabileceğini düşünmeye başlamıştır.

30 Ocak 1996'da RAM tarafından okul öncesi çağda bir işitme engelli çocuk bulunmuştur. Ancak aile video, kamera ve odyo teyp kullanılmasına izin vermemiştir. Oysa video ve odyo teyp kayıtları, verilerin geçerliği ve güvenilirliğini sağlamada araştırmacının kullanması gereken önemli tekniklerdir. Bu nedenle, aynı gün Ali Akın'ın ailesi telefon ile aranarak 31 Ocak 1996 akşamı için randevu alınmıştır. Araştırmacı o akşam Akın Ailesini ziyaret etmiştir. Kapıyı Ali'nin babası Ahmet bey açmıştır. O gün ev oldukça kalabalıktı. Ali, annesi, babası, kardeşi, babaannesi ve o akşam için misafir olan halası, eniştesi ile kuzeni vardı.

### **2.1.1. Aile ile Araştırma Hakkında Görüşme**

Araştırmacı bu ilk ziyarette not tutmak, video ve odyo teyp kaydı yapmak için izin almıştır. Ailenin bu kayıtlara hemen izin vermesi araştırmacıyı çok sevindirmiştir. İlk ziyaret sırasında araştırmacı anne ile çocuğunun kimlik bilgilerine ilişkin görüşme yapmış ve teybe kaydetmiştir. Yine bu ziyaret sırasında Ramazan ayı içerisinde bir gün içindeki rutin etkinlikleri hakkında bilgi almıştır. Ayrıca, odak çocuk olan Ali'nin öğlenci olduğu öğrenilmiştir. Ali'nin annesi Ayşe hanım rahat, dostça ve güvenli bir atmosfer yaratmıştır.

İkinci ziyarette anne, babaanne ve dede yer almıştır. İlk ziyarette dede yoktu. Evin reisi olan dedenin onayını almak araştırmanın sürebilmesi için önemliydi. İkinci ziyarette dedenin yer alması araştırmacı için fırsat olmuştur. Bu ziyaret sırasında anne, babaanne ve dede araştırma hakkında daha geniş bilgi almak için araştırmacıya sorular yöneltmişlerdir. Böylece bu ziyaret sırasında onların araştırma ile ilgili merak ettikleri konularda sohbet edilmiş ve fiziksel veri toplanmıştır. Annenin dostça yaklaşımı ile evin büyüklerinin onayı birleştiği için araştırmacı kendisini bu ziyaretin bitiminde kendisini daha da rahatlamış hissetmiştir. İzleyen ziyaretler sırasında ana-baba araştırmacının hazırlamış olduğu yazılı izin formunu imzalamıştır (Ek-D).

## 2.2. Katılanların Betimlenmesi

Akın ailesi tipik geleneksel Türk ailesinin özelliklerini gösteren bir ailedir; aile, ana-baba, babaanne, dede ve küçük kardeşten oluşmaktadır. Akın ailesi iki çocuğa sahiptir. İlk çocukları işitme engelli Ali, araştırmamanın odak çocuğudur. Veli, normal işiten bir çocuk olup herhangi bir özürü bulunmamaktadır. Aile üyeleri zamanlarının çoğunu çocuklarıyla ve işleriyle geçirmektedir. Dede emeklidir; bazen pazarcılık yapmakta, bazen de evin altındaki aileye ait tuhafiye dükkanını işletmektedir. Bunun yanı sıra dede düzenli olarak koyunlarını gütmektedir. Tüm aile üyeleri dükkan ile ilgilenmektedirler. Dede pazara gittiğinde daha çok Ali'nin annesi dükkanda durmaktadır. Ancak dükkan sabahtan akşama kadar sürekli açık değildir. Müşteri geldiğinde evin zilini çalmakta ve evde kim varsa o dükkana inip müşteri ile ilgilenmektedir. Tuhafiye dükkanında daha çok orlon ve yün ip bulunmaktadır. Kış mevsiminde pazarda yün ip ve orlon satarlarken yaz mevsiminde penye bluz satmaktadırlar. Pazarda satacakları malları kendilerine ait minibüs ile götürmektedirler. Babaanne evde ençok kalan kişidir. Akşamları tüm aile üyeleri çocuklarıyla birlikte olmaktadır.

### 2.2.1. Baba : Ahmet Bey

1966 yılı, Eskişehir doğumlu Ahmet Bey pazarcılık yapmaktadır. Geri kalan zamanlarında evin altındaki kendilerine ait dükkanı işletmektedir. Bunu 2 Temmuz 1996 tarihli yarı yapılandırılmış görüşmede şu şekilde açıklamaktadır. "... Pazarcılık hayatına atıldık. İşte küçük bir dükkanımız var, adres belli olsun diye. Ayrıyetten pazarlara çıkıyoruz".

Aynı görüşmede Ahmet Bey İlkokulu Eskişehir'de okuduğunu ve ortaokulu bitirmediğini belirterek gerçek mesleğinden nasıl vazgeçmek zorunda kaldığını şöyle anlatmıştır. "Aslında mesleğim torna tesviye. Sanayide yetişmeyim. Daha önce Otosan'da çalışıyordum Otosan'da kriz-mirizden dolayı bir takım iş krizlerinden dolayı çıkardılar ..."

Dede, babanın babası, ilkokul mezunu olup köyde yetişmiştir. Dede köyde evlenmiş ve orada çobanlık yapmıştır. İki kızı ve bir oğlu vardır. En küçük çocuğu olan Ali'nin babası altı aylıkken Eskişehir'e yerleşmişlerdir. Eskişehir'e gelince dede fabrikada işçi olarak çalışmıştır.

7 Temmuz 1996 tarihli yarı yapılandırılmış görüşmede baba babasıyla olan ilişkilerini şöyle ifade etmektedir.

“ ... Ben küçükken tabii bu biraz da benim, babamla ben askerden gelesiye kadar veya asker çağına çağıma gelesiye kadar pek babamla böyle ilişkiler içinde bulunamazdım. Aramızda pek resmiyetlik de yoktu ama pek fazla da böyle ilgi göstermezdi yani. Ne bileyim artık o da babasından görmediği için herhalde. ... Babam babasının yanında çocuğunu kucağına alamazmış. Yani öyle birşey varmış. Ondan kaynaklanıyor, herhalde. Ben de bi özlem duyardım, yani böyle çocuğuyla böyle. Ne bileyim çocuğunu sırtına bindirip böyle hani böyle atıcılık, eşekçilik evin içinde falan böyle kovboyculuk, kovalambaç, saklambaç gibi falan özenirdim yani küçükken gördüğüm zaman özenirdim. Onun için böyle bazen geldiği zaman böyle sırtıma bindiririm, dediğim gibi. Atıcılık, eşekçilik, kovboyculuk falan. “Ben böyle özlem duyduğum için çocuklarımı da ben yani baba-oğul değil de baba-arkadaş ilişkileri içerisinde bulunmak istiyorum” diye söylese bile yine de çekinecekleri birinin olması gerektiğini düşünmektedir. “Arada belli mesafeyi hep bulundurmak lazım. Çünkü insan, çocuk babasından yeri geldiği zaman korkması lazım yani. Çünkü anneden falan ne kadar olsa ordan hani şey yani pek öyle çocuğu da serbest bırakmaya da... Belli bir mesafe bırakmak gerekiyor zannedersen. Bende öyle yapıyorum” derken babasını hep kendisine mesafeli görmüş, kendisi öyle olmak istememiştir.

Aynı tarihli yarı yapılandırılmış görüşmede baba kurduğu arkadaş ilişkilerinden de söz etmiştir:

“... Aslında benim öyle bi şeyim vardır ki küçük yaştan itibaren kendimden küçüklerle hiç arkadaşlık etmezdim. Genelde mesela ben 10 yaşındaysam o zaman 15-20 yaşlarındaki kişilerle arkadaşlık ederdim. Öyle bi şeyim vardı, benim” şeklindeki ifadeyle çocukluğunda daha çok kendisinden büyüklerle arkadaşlık ettiğini belirtmiştir.

Baba ile yapılan 2.7.1996 tarihli görüşmede kendisinin dil öğrenirken hatırladığı anılarını anlatmıştır.

“Ben küçükken ilkokul 1. sınıfa giderken, benim dilim biraz bazı cümlelere dönmezdi. Yani, zor konuşurdum” diyerek konuşmasının akıcı olmadığını belirtmektedir. Bunu aynı tarihli görüşmede şöyle ifade etmektedir. “.... O zaman tabii kalemtraş falan herkeste yoktu. Öğretmenin bir tane kalemtraşı vardı masada bağlı. Şimdi teşekkür, teşekkür ederim diyemezdim. Teşekkür diyemezdim yani. Dilim dönmezdi. Kalemim kırılırdı. Kalem ucunu kırıldığı zaman şimdi tabii öğretmene uçlatacaksınız ucu. Teşekkür ederim demem lazım. Şimdi onu dilim dönmediği için arkadaşımı dürterdim yanımda. Şu benim kalemi uçlada ver falan diye. Bi de Muzaffer ismini söyleyemezdim. Muzaffer, bir buçuk diyemezdim.” şeklindeki ifadeleriyle baba küçükken kendisinin iyi konuşamadığını düşünmektedir. Bu nedenle, isteklerini arkadaşına söyleterek yaptırmaktadır. Söyleyemediği sözcükleri söylemeyi yaz tatilinde anneannesinden öğrenmiştir.

### **2.2.2. Anne: Ayşe Hanım**

1968 doğumlu anne Ayşe Hanım ev kadınıdır. Fakat evin altında bulunan dükkanı diğer aile üyeleriyle işbirliği içinde dönüşümlü olarak işletmekte görev aldığı gözlemlenmiştir. Ayşe Hanım, Ahmet Bey ile 1988 yılında evlenmiştir. İlkokul mezunu olan anne Eskişehir’de doğup büyümüştür. Kardeşleri ise üniversiteyi okumuşlardır.

Annenin babası ilkokul mezunu olup Belediyede memurluktan emeklidir. Kendisi köyde yetişmiştir. Bir kız, iki erkek çocuğu vardır.

Babası çalıştığı, annesi ev kadını olduğu için anne daha çok annesi ile birlikte vakit geçirmişlerdir. Annesiyle ilişkileri hep arkadaş gibi olmuştur. Bunu 26 Eylül 1996 tarihli yarı yapılandırılmış görüşmede anne şöyle ifade etmiştir: “Küçükken annemler hep ilgilenirdi bizle yani, annemle daha çok vaktimiz geçerdi, babam çalıştığı için iyiydi aramız. Annemle daha halâ arkadaş gibi. Hiç anne-kız gibi değil”. Diğer yandan babası kendisini küçükken “Bi kızım bi gözüm” diyerek sevmiştir. 26.6.1996 tarihli yarı yapılandırılmış görüşmede anne babasıyla ilgili duygu ve düşüncelerini şöyle ifade

etmektedir. “Babamı halâ çok severim.”

Anne, çok küçükken her çocukta olduğu gibi bazı kelimeleri değiştirerek söylemiş. İlk konuşmaya başladığı zamanlardaki konuşması annesinin babasının hoşuna gider ve onları mutlu kılarımış.

### **2.2.3. Ailedeki Çocuklar**

#### **2.2.3.1. Evin En Küçük Çocuğu : Veli**

Veli, ikinci çocuk olup ailenin en küçük üyesidir. Çalışma başladığı zaman 3 yaşındaydı. Konuşkan, sevimli, uslu, kolayca geçinen, sakin ve sıcak kanlı bir çocuktur. İşitmesi normaldir ve okul öncesi bir kuruma devam etmemektedir. Hergün öğleden sonra düzenli olarak 3-4 saat uyumaktadır. Ağabeyiyle, babasıyla, dedesiyle oynamaktan mutluluk duymaktadır. Kendisi ile oynamaları için kimseyi zorlamamaktadır. Ağabeyi, onunla oynamayı evde tercih ederken dışarıda etmemektedir. Ağabeyiyle etkileşim içinde olduğunda el-kol, mimik hareketleri yapmamaktadır. Arkasından konuştuğu gibi uzaktan da konuşmaktadır. Ağabeyinin işitme engeli hakkında bilinçli değildir. Onu normal işiten bir çocuk olarak düşünmekte olduğu farzedilebilir. Ağabeyiyle konuşmak için kendi doğallığını bozmamaktadır.

#### **2.2.3.2. Odak Çocuk :Ali**

Ali 27 Haziran 1989 doğumlu olup, bu araştırmanın video kayıtlarının yapıldığı tarihte yedi yaşını tamamlamıştır. Ali ailesiyle işitsel-sözel sistemle iletişimde bulunmaktadır.

##### **2.2.3.2.1. Tıbbi Özgeçmiş**

Ali vakumla doğmuştur. Doğum kilosu 3 kilo 600 gramdır. 1 haftalıkken sarılık geçirmiştir. Kan uyuşmazlığı nedeniyle iki kez kanı değişmiştir. Ana ve babası onun kalıcı

bir işitme kaybı olduğunu hemen farketmemişlerdir.

Ali'nin işitme engelli olabileceği ailesi tarafından 2.5 yaşında farkedilmiştir. Dayısı onun işitme engelli olabileceğini söylemiştir. Bunun üzerine, aile Ali'yi Sosyal Sigortalar Kurumu'na (SSK) götürmüştür. SSK'daki doktorlar: "Bazı çocuk geç konuşur" demişlerdir. Daha sonra, Ali 3 yaşındayken, yine SSK'ya gittiklerinde karşılaştıkları doktor Ali'nin işitmesinin test edilmesini istemiştir. Böylece Ali'nin işitme kaybına teşhis konmuştur. Bunun üzerine aile onu Eskişehir Tıp Fakültesi'ne götürmüştür. Tıp Fakültesine bağlı hastanede odyometrik ölçüm yapılmıştır. Ali 3 yaşında iken SSK doktoru Ali'yi İşitme Engelli Çocuklar Eğitim ve Araştırma Merkezi'ne göndermiştir. İÇEM kayıtlarından elde edilen bilgilere göre aile 14.7.1992, 27.8.1992, 1.9.1992, 14.10.1992, 23.11.1992 ve son olarak 17.4.1996 tarihlerinde İÇEM'e gelerek Ali'nin "Akustik Empedans ve Saf Ses Odyometre Testleri" yapılmış ve cihazlandırılması sağlanmıştır. İÇEM'de 14.7.1992 tarihinde yapılan "Akustik Empedans Testi" sonucunda her iki kulağında orta kulak problemi saptanarak tedavi için KBB'ye sevk edilmiştir. Doktoruna orta kulak tedavisi önerilmiştir. Aynı tarihte yapılan ilk işitme testine göre, Ali'nin hava yolu ölçümleri sonucunda sol kulağında orta, sağ kulağında ise ileri derecede işitme kaybı olduğu görülmektedir. Kemik yolu ölçümü alçak frekanslı seslerde hafif, yüksek frekanslı seslerde orta derecede duyu-sinirsel işitme kaybı görülmüştür. Orta kulakta problem olması nedeniyle işitme kaybı, orta derecede karışık tipe girmektedir.

27.8.1992, 1.9.1992 ve 14.10.1992 tarihlerinde İÇEM Odyoloji kliniğinde Akustik Empedans ve Saf Ses Odyometre testleri yapılmıştır. Ağustos ayı içinde yapılan testle Ali'nin her iki orta kulağında sıvı olduğu görülmüştür. Bu nedenle her iki kulağa tüp takılmıştır.

1.9.1992 tarihinde yapılan Saf Ses Odyometre Testi sonucunda sağda orta derecede karışık tipe işitme kaybı, solda ise ileri derecede duyu-sinirsel işitme kaybı olduğu saptanmıştır. Ali'de orta kulak problemine bağlı olarak işitme eşikleri değişiklik göstermektedir.



Yapılan “Insertion Gain” ve “Cihazlı Eşikler Testleri” sonucunda 2 adet Phonak PP-C2 kulak arkası işitme cihazı takılması uygun görülmüştür.

Ali, 23.11.1992’de cihaz takmaya başlamıştır. Cihazı takmaya başladığı tarihte 3 yaş 5 aylıktır. Daha sonraki yıllarda da testler için düzenli olarak İÇEM’in Odyoloji Kliniğine gitmişlerdir. İÇEM Odyoloji Kliniğinde Ali’nin uygun cihazlarla ve eğitimle anadilini öğrenebileceği söylenmiştir. Doktoru ise, iyi duymadığı için anlayamayacağını ve konuşmayı hemen öğrenmesinin söz konusu olamayacağını açıklamıştır. Ancak cihazlarını takınca Ali’nin giderek konuşmaya başladığını görmek onları çok heyecanlandırmış ve mutlu kılmıştır. Çünkü ana-babası Ali 2.5 yaşında iken onun dil gelişiminden endişe duymaya başlamıştır. Ancak, bugün karşılaştıkları işitme engelli kimselerin konuşmalarının çok bozuk olduğunu görünce her zaman kendi çocuklarının daha iyi durumda olduğunu düşünmüşler ve şükretmişlerdir.

En son işitme testi İÇEM'deki Odyoloji Kliniğinde 17.4.1996 tarihinde yapılmıştır. Bu tarihteki rapora göre, Ali'de kronik orta kulak problemi vardır. Bu nedenle işitme kaybı, 14.7.1992 tarihinde yapılan ilk işitme testine göre ilerlemiştir. Son işitme testinde kemik yolu ölçümü alçak frekanslı seslerde orta derecede, yüksek frekanslı seslerde ileri derecede duyu sinirsel işitme kaybı olduğu saptanmıştır. Hava yolu ölçümü ise her iki kulakta ileri derecededir. Bu nedenle işitme kaybı, ileri derecede karışık tipe girmektedir.

#### **2.2.3.2.2. Dil/Sözel İletişim ve İşitsel Bilgiler**

Yukarıda belirtildiği gibi Ali, her iki kulak için Phonak PPC2 kulak arkası cihaz kullanmaktadır. İÇEM’deki Odyoloji kliniğinden sağlanan ilk ve son odyogramı ekte görülmektedir (EK-A ve EK-B). Araştırmacının gözlem kayıtlarına göre Ali günün büyük bir kısmında cihazlarını takmaktadır.

Evde, okulda konuşulan tek dil Türkçe’dir ve aile üyeleri Ali ile işitsel Sözel iletişim kurmaktadır. Gözlem ve video kayıtlarına göre, Ali’nin dili gecikmiş olmakla birlikte

sözel ifade dili oldukça kendiliğindenlik göstermektedir. İşitme becerileri bire-bir etkileşimde ilerlemiştir. Ancak grup durumlarında sohbette sıra almada, anlamada güçlükleri vardır. Her ne kadar grup etkinliklerine katılmaktaysa da bire-bir etkinlikleri tercih etmektedir. Gözlem kayıtlarına göre ise konuşmayı başlatıcı izlenimini vermektedir ve sıra alarak sözlü iletişimi sürdürmektedir. İstekli olduğunda belli bir konuda uzunca bir süre sohbet edebilmektedir. Videoteyp kayıtlarında görsel ipuçlarına gereksinim duymadan annesiyle ortak ilgiyi kurabildiği belirlenmiştir. Ali'nin konuşması genellikle anlaşılır ve doğal ritim, vurgu ve ton özelliklerini göstermektedir.

### **2.2.3.2.3. Anne-Babanın Oğullarının Dil Gelişimine ve Eğitimine Yaklaşımı**

Ana-baba çocuğunun işitme engelli olması nedeniyle başlangıçta konuşamayacağını düşünmüştür. Ama bu endişeleri çocuğunun cihazlanmasıyla uzun sürmemiştir. Zira cihaz takıldıktan sonra kısa süre içinde basit cümlelerle konuşmaya başlaması aileyi umutlandırmış ve çok mutlu etmiştir. Bu duygularını anne-baba ayrı tarihlerde yapılan görüşmelerde şöyle ifade etmektedirler.

Anne 26 Haziran 1996 tarihli görüşmede : “İlk başta konuşamayacağını zannettik yani. Fazla anne, baba filan diyordu ama fazla cümleler kuramıyordu, o zaman. Sonra işte zamanla cihazlarını da alınca yavaş yavaş yarım da olsa konuşmaya başladı, o zaman işte.....” diye belirterek şöyle devam etmiştir. “Cihazlarını da kullanmaya başlayınca bayağı düzeltti. Şimdi okula gelince daha iyi düzeltti, yani konuşmalarını. Halasına hava diye şey yapardı. Hala derdik o kadar ... Şey yapamazdı, söyleyemezdi. Şimdi harfleri de tanıdıktan L'yi filan tanıdı ya! Havayı, havayı başka şekilde anlattık, Halayı başka şekilde. Şimdi L'yi koyuyor yanına Hava değil hala diye söylüyor.” Böylece Ali okula giderek alfabeyi öğrenmesiyle yaptığı ses bilimsel hatalarını düzeltme olanağı bulmuştur.

Baba da anneye benzer görüşlerini, 2 Temmuz 1996 tarihli görüşmede şöyle ifade etmiştir. “Çok mutluyuz. Yani biz başta Ali'yi konuşamayacak diyerekten bayağı üzüldük

yani şey olarak. Hem de bayağı bayağıca üzüldük. Böyle konuşmaya başlayınca cümleleri kurmaya başlayınca dünyalar bizim olmağa başladı. Artık Ali konuşabiliyor diyerekten.”

Okul çağına gelince babası gibi annesi de işiten arkadaşları gibi anlayıp okumayacağını düşünerek endişelenmiştir. Bu nedenle, çocuğun daha hazır olacağı düşüncesiyle onu okula bir yıl geç verme konusunda kararsız kalmışlardır. Ama yine de okula göndermişlerdir. 2 Temmuz 1996 tarihli yarı yapılandırılmış görüşmede bu düşüncesini baba şöyle ifade etmiştir. “Hatta bu sene okula bile göndermemeyi düşünüyorduk. Hani arkadaşlarından şey olacaktı, konuşamayacak, okuyamadığı zaman eyice hırçınlaşacak, uyum sağlamayacak diyerekten seneye gönderecektik.”

Ali'nin dil gelişimi ve eğitimi konusunda araştırmacının genel gözlemlerine göre daha çok birincil bakıcı durumunda olan annesi ilgilenmektedir. Bunu 2.7.1996 tarihli yarı yapılandırılmış görüşmede baba şöyle açıklamaktadır: “Şu anda en çok annesi uğraşiyor. Zaten 2. sınıfa da geçmesinide annesine borçluyuz zaten şey olarak. Ben çünkü sabah erken saatte pazara gidiyorum. İşim icabıyla geç vakitte geliyoruz. Yorgun argın çocukla pek ilgilenemiyorum.”

2.7.1996 tarihli görüşmede baba, Ali'nin dil gelişimi hakkındaki sevinçli duygularını anlatmaya şöyle devam etmiştir. “Evet işte hergün başka bir kelime öğrendiği zaman hah işte tamam. Tamam sökücek konuşacak diyerekten ... Daha hala da şey ediyor yani” Babası her gün Ali'nin yeni sözcükler öğrendiğini ve daha iyi olduğunu düşünmektedir. Ali'nin gelecekteki öğrenimi için planlarını ise şöyle belirtmiştir.

“Annesiyle şey diyorum. İnşallah bu sene de 2. sınıfa gittikten sonra artık 3. sınıfa falan özel eğitime, dersanedir veya bir ek eğitim aldırılmayı düşünüyoruz, yani şey olarak artık .... Onları araştırıp öyle bir şey düşünüyoruz yani şey olarak.”

İşitme engelli çocuğunun normal işiten çocuğundan farklı olup olmadığına ilişkin soruya 26 Haziran 1996 tarihli görüşmede anne; “Konuşması işte. Başka bir farkı yok da” diyerek Ali'nin konuşmasının işitenlere göre daha geriden izlediğini ifade etmiştir. Bu

düşüncesini aynı tarihli görüşmede şöyle sürdürmüştür. “Konuşmasında biraz eksiklik var tabii. Kelimeler, harflerde olsun. Konuşurken eksiklik var. Veli öyle değil. Bi kere söylediğin zaman, daha düzgün cevap veriyor yani. Bir harfi düzgünce konuşmuyor, söylediğin kelimeyi Ali bazan anlamıyor, başka şekilde söylüyor. Mesela karşı komşunun şeyi var. Torunu var. Tutkunur ismi. Ali Tutkunur’u pek güzel söyleyemiyor hani, Veli söylüyor. Tutkunur diye söylüyor.” Annenin bu ifadesinden de anlaşıldığı gibi Ali, 3 yaşındaki kardeşi Veli’nin hemen anlayıp söylediklerini söyleyememektedir.

Anne çocuğunun dil öğrenmesi ile ilgili olarak yaptığı çalışmaları ise 26.6.1996 tarihli görüşmede anlatmıştır. “Kendimiz çaba gösteriyoruz, işte. Daha çok ilgileniyoruz. Okula gidince de daha da değişti. Arkadaşları tarafından, öğretmeni tarafından ilgilenilince, hafleri de öğrendikçe daha güzel çıktı konuşması...” dilini düzeltme çabalarını ise şöyle belirtmiştir: “ Konuşmasında işte eksik söylediği zaman tekrar ettiriyoruz, bir kaç kere. Fazla üzerine vardı mı şey yapıyor, kızıyor. Bir kaç kere söylettiriyoruz. Söylediği zaman da “Aferin” falan dedin mi daha da hoşuna gidiyor, düzeltmeye çalışıyor. Farklı bir şey yapmıyoruz.”

Aile büyükleri çocuklarını, özellikle Ali’yi her gittikleri yere götürmektedirler. Bunu yaparken onun toplum içine girmesi ve daha sosyal olmasını amaçlamaktadırlar. Ahmet Bey onu tatillerde kendisinin satış yaptığı pazarlara götürmektedir. Onun amaçları diğer aile üyelerininkine benzerlik göstermekle birlikte ek olarak alışveriş yapmanın Ali’nin parayı tanmasına ve dilinin gelişmesine olanak sağladığını düşünmektedir.

Yukarıda belirtildiği gibi , Bay ve Bayan Akın, Ali okula başlarken, normal işitenlerle uyum sağlayıp sağlayamayacağı okuma-yazma-anlama problemleri olabileceğini düşünerek endişelenmişlerdir. Ali ile ilgili en büyük endişeleri “okumayı söküp sökemeceği” olmuştur.

Ali ile kuracakları iletişimde hangi sistemi seçmeleri konusunda baba oldukça kararlı görünmektedir. Ahmet Bey, işaret kullananları görmüştür. Onlarla işareti bilmeyen hiç

kimsenin konuşamadığını, sınırlı bir evrende yaşadıklarını düşünmüştür. Her zaman onları görünce Ali'nin onlara göre çok daha iyi olduğunu düşünmüş ve teselli bulmuştur. Çocuğu için sözlü iletişim dışında bir etkileşim düşünmemiştir.

Aile üyelerinin tümünün Ali'nin işitme kalıntısı, kaybı, kaybının özelliği hakkında fazla bilgileri yoktur. Ancak cihazdan yararlandığının farkındadırlar.

#### **2.2.3.2.4. Örgün Eğitim Özgeçmişi**

Anne-babası Ali'nin eğitimi için İÇEM'den bilgi almışlardır. İÇEM Odyoloji Kliniğince normal okula gitmesi önerilmiştir. Bu yüzden 1994-95'te (M.E.B.) Milli Eğitim Bakanlığına bağlı bir ilköğretim okulunda ana sınıfına gitmiştir. İzleyen yılda ve araştırma sürecinde Ali, normal işitenlerin bulunduğu okulun 1. sınıfına kaynaştırma öğrencisi olarak devam etmekteydi. Bu sınıfta, 41 normal işiten, bir işitme engelli olmak üzere toplam 42 öğrenci eğitim görmüştür. Sınıfta bir öğretmen görev yapmaktaydı.

Araştırmacı 9 Nisan 1996 tarihinde beş saat on dakika süre ile okulda gözlem yapmıştır. Bu gözlemlerde, Ali'nin öğretmenleri ve arkadaşları ile sözlü etkileşimde bulunduğu, arkadaşlarının ve öğretmenin de ailesi gibi Ali ile konuşurken doğal olarak sözlü etkileşimlerde bulunduğu gözlenmiştir.

Bu sınıfta fiziki ortamla ilgili bir düzenleme yapılmamıştır. Ancak öğretmeni Ali'nin ön sırada oturmasına dikkat etmiştir.

Ali'ye sınıf öğretmeni ve RAM tarafından destek eğitim verilmemiştir. Grup oluşturacak kadar işitme engelli öğrenci olmadığı için Ali ile fazla ilgilenemediğini ancak Ali'nin çok soru sorduğunu, sorusuna yanıt arama konusunda ısrarlı davrandığını ifade etmiştir. Ali anlamadığında, tekrar anlattığını söylemiştir.

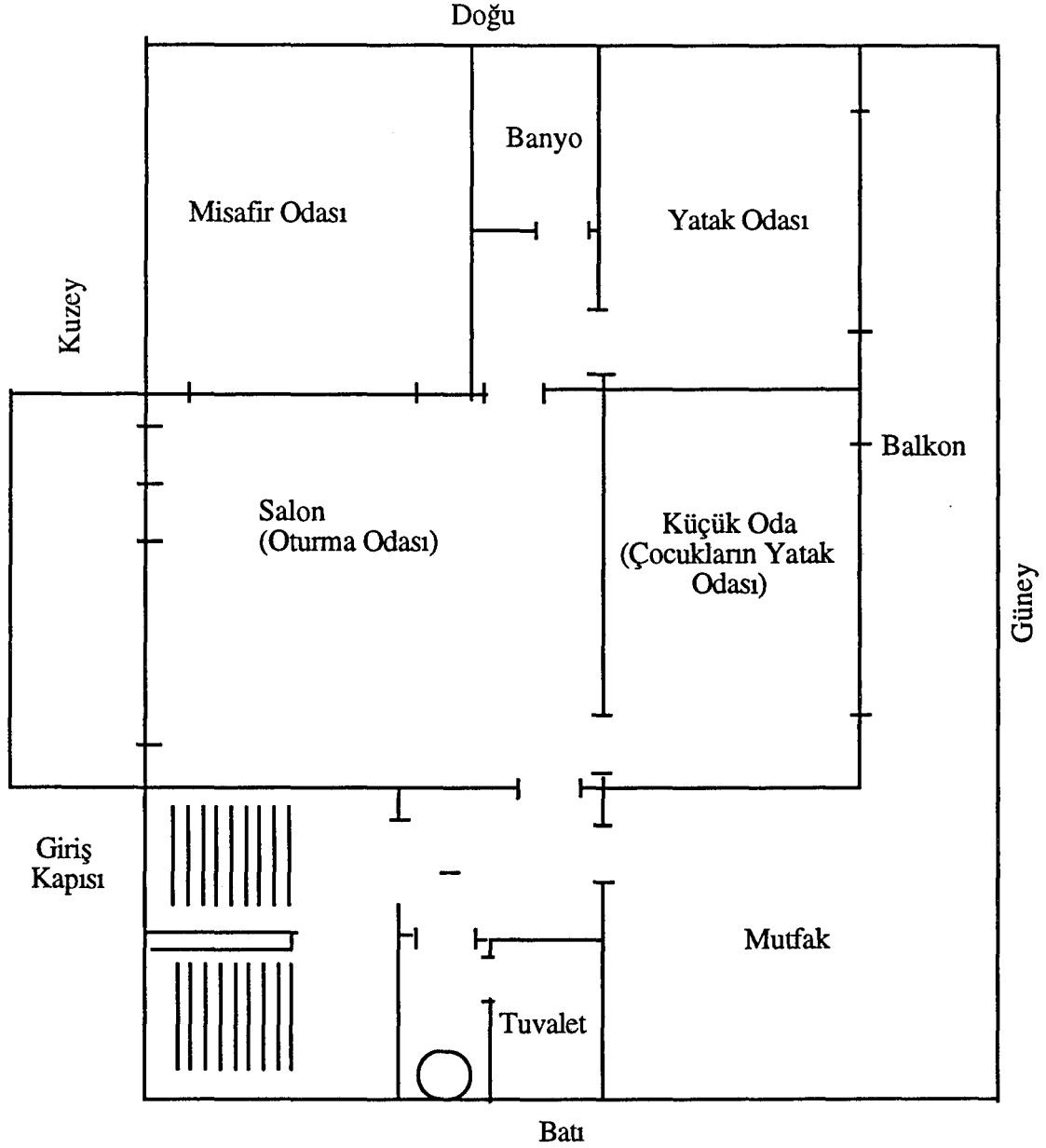
Ali'nin dili hakkında öğretmeni onun dilinin çok iyi olmadığını, ama çok azını anlamadığını, çoğunu anladığını ifade ederek dilinin anlaşılır olduğunu ifade etmiştir. Ali'nin tam olarak çıkaramadığı, yanlış söylediği sözcükleri ve seslerinin olduğunu söylemiştir. Dilinin anlaşılabilirliğinin sesleri öğrendikçe arttığını düşünmüştür. Öğretmeni Ali'nin geçmiş ve günlük olayları kısa cümlelerle ifade ettiğini söylemiştir.

### 2.3. Araştırmanın Geçtiği Yer

Akın Ailesinin evi şehir merkezinden biraz uzaktaki semtlerden birinde bulunmaktadır. Bu semtte evler genellikle tek katlı olup köylerden şehre göçen insanların yerleşim alanıdır. Ali'lerin evi bu semtteki evlerin en iyi görüneni olup üç katlıdır.

Üç katlı evin zemin katında dükkan, garaj, kömürlük ve koyunlar için ahır ile bahçede ilk yerleşim yerleri olan iki oda bulunmaktadır. Ali'nin babası, dedesi, babaannesi bahçedeki evde otururken şimdiki evlerinin birinci katı tamamlanmış ve aile birinci katta oturmaya başlamıştır. Ali'nin annesi bahçedeki eve gelin gelmiştir. İki yıl önce ikinci kat tamamlanunca, Ali'ler ikinci kata taşınmışlardır.

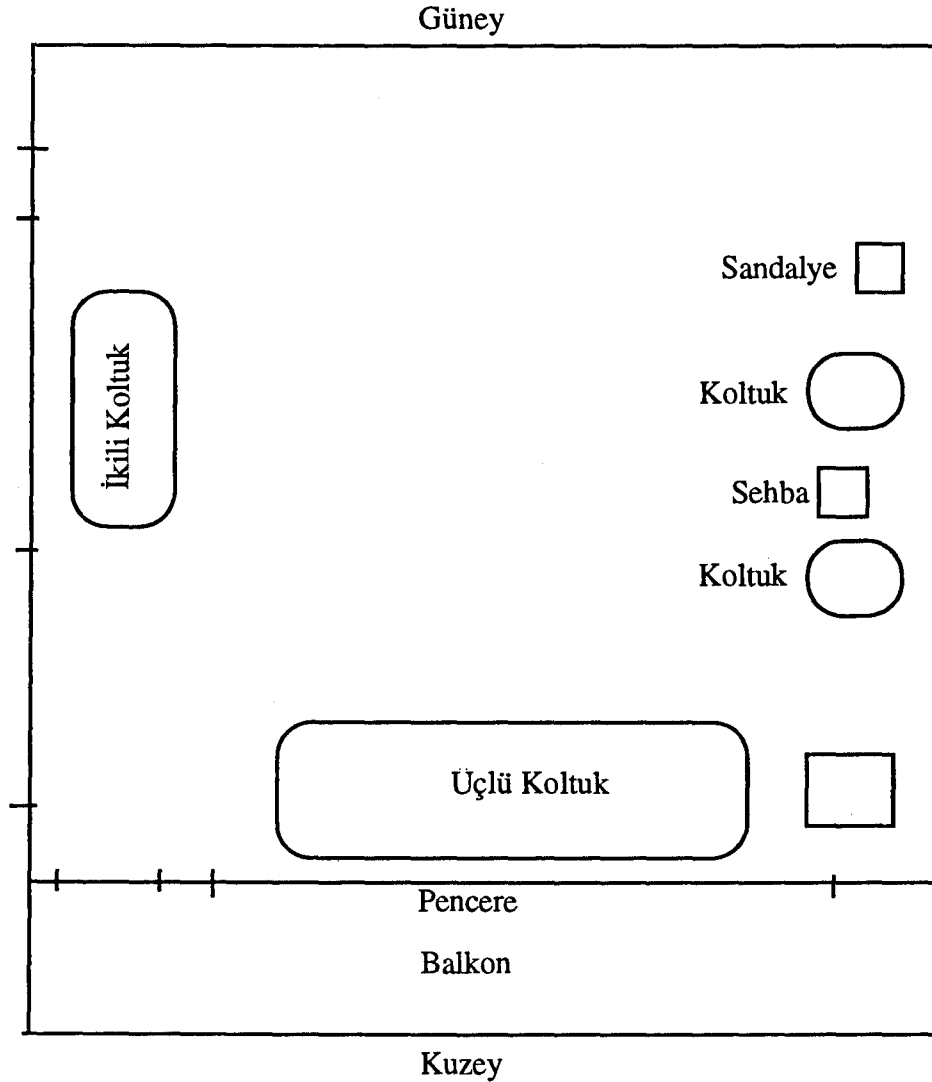
Araştırmanın sürdüğü tarihlerde (Haziran 1996), birinci katta badana-boya ve tadilat yapılmıştır. Badana-boya işlerine kadar tüm aile birinci katta yaşıyordu. Ali'nin annesi, babası ve kardeşi yatmak için ikinci katı kullanıyorlardı. Badana-boya nedeniyle birinci katta mutfak kullanılamaz olunca artık tüm aile ikinci katta yaşamaya başlamıştır. Bu kez babaanne ve dede yatmak için birinci kata iniyorlardı. Birinci ve ikinci katın planı aynıdır. Ayrıntılı sosyal ve fiziksel veriler hem birinci hem de ikinci katın salonunda toplanırken video kayıtları ailenin tadilat nedeniyle yukarı kata çıkması nedeniyle ikinci katın salonunda yapılmıştır. Fiziksel verinin ayrıntılı olarak verilmesi, bu ailenin içinde bulunduğu ortam hakkında genel bir bakış açısı geliştirmemize yarar. Bu nedenle birinci katın fiziksel verisi tezde yer almamıştır. Şekil 1'de ikinci katın planı görülmektedir.



Şekil 1: Evin Planı

Giriş kapısından merdivenlerle ikinci katın giriş kapısına gelindiğinde bu kapı antreye açılmaktadır. Antrenin sağında lavabo ve tuvalet, solunda salon, antrenin güneyinde de mutfak yer almaktadır. Salon onların tüm yaşamlarını geçirdikleri bir yerdir; orada otururlar, yemek yerler ve televizyon izlerler. Daha çok bir oturma odası işlevi görse de, aile bu odaya “salon” demektedir. Bu salonun doğusunda misafir odası ve banyo, güney doğusunda Ali'nin anne ve babasının yatak odası, güneyinde ise “küçük oda” diye

ifade ettikleri çocukların yatak odası bulunmaktadır. Salonun güneyinde küçük oda ile yatak odası bulunmaktadır. Bu iki odanın güneyinde de balkon yer almaktadır. Videoteyp kayıtlarının yapıldığı günlerde “salonun” fiziksel görünüşü şöyleydi: Şekil 2 İkinci katta salonun planını göstermektedir.



Şekil 2: Salonun Planı

Evin cephesi kuzeye bakmaktadır. Salonda pencereler kuzeye bakmaktadır. Pencerelerin doğusunda balkona açılan kapı bulunmaktadır. Pencerenin önünde üçlü koltuk vardır. Koltuklar kadife desenli kumaştan yapılmıştır. Hakim renk laciverttir. Koltukların üstünde dantelli ve saten kırlentler bulunmaktadır.



Salona batı duvarındaki kapıdan girilmektedir. Bu kapı batı duvarının güneyinde yer alıp antre ile salon arasında girişi sağlamaktadır. Kapının sağında elektrik düğmeleri vardır. Duvarda asılı hiçbirşey yoktur. Duvarın önünde güneyden kuzeye doğru kapının hemen yanında yeşil minderli çelik sandalye, bir kişilik koltuk, kare sehpa ve yine bir kişilik koltuk ve batı duvarı ile kuzey duvarının kesiştiği köşede fiskos masası yer almaktadır. Fiskos masasının üstünde vazo, vazunun içinde yapma çiçekler bulunmaktadır. Koltukların en üstünde dantel ve köşelerinde de dantelli kırilentler bulunmaktadır.

Doğu duvarında kuzeyden güneye doğru misafir odasına girişi sağlayan üç kanatlı kapı yeri ve banyo ile yatak odasına girişi sağlayan ilgili bölümlere ait antreye açılan kapı bulunmaktadır. Duvarda ev hediyesi olarak gelen ağaçtan yapılmış çocuk resmi ile duvar süsü çiçek asılmıştır. Duvarın önünde ikili koltuk bulunmaktadır. Köşelerde dantelli pembe kırilentler vardır.

Salonun güneyinde kapı bulunmaktadır. Bu kapıdan küçük oda dedikleri çocukların odasına girilmektedir. Salonda zemin ağaç parke olup üstünde desenli halı bulunmaktadır. Salon giriş kapısı ile doğu duvarındaki banyo-yatak odasındaki antreye açılan kapı arasında yolluk yer almaktadır.

Salondan misafir odasına açılan girişte sandalye ve üstünde kuş kafesi bulunmaktadır. Misafir odasında sadece vitrin vardır. Bu odada yerde halı ve bir dikdörtgen sehpa bulunmaktadır, oturmak için koltuklar yoktur. Bu oda boş sayılabilir. Televizyon, video ve atari vitrinde yer almaktadır.

Salonun tavanında alçı pan ile süslü motifler var. Tavanın merkezinde floresan lamba bulunmaktadır

## 2.4. Araştırmacının Aile İçindeki Rolü

Araştırmacı katılımcı gözlemcidir. Katılımcı gözlemci olarak araştırmacı bir guruba katılır, bir araştırma planlar, güvenlerini kazanır, gördükleri ve duydukları hakkında sistematik olarak kayıtlar tutar. Bu kayıtlar diğer verilerle tamamlanır (Bogdan ve Biklen,1982).

Niteliksel araştırma yönteminde katılımcı gözlemcinin ortamı yönlendirmesi verilerin geçerlilik ve güvenilirliğini önemli ölçüde etkiler (Bogdan ve Biklen,1982). Bu nedenle araştırmacı başlangıçtan itibaren öğretmenlik kimliğini kullanmamıştır.

Araştırmacı, Ali'nin annesinden yaşça daha büyüktür. Annesi ona “abla” diyordu. Çocuklar da “abla” diyorlardı. Kısa zamanda ona alıştılar. Araştırmacı her gittiğinde ayrılırken çocuklar, “Yarın gelcen mi? Ne zaman geleceksin?” diyorlardı. Böylece onlar için araştırmacı hem bir arkadaş hem de bir ablaydı. Bu şekilde, onların doğal ortamlarında onları izleme olanağını bulmuştur. Araştırma sırasında araştırmacı, ortamı değiştirmeye çalışmamıştır. Onlara rahat olabilecekleri kadar yakın, ama objektif olacak kadar da uzaktı. Herşeyi yazan bir kişi olarak ordaydı. Onlar da yazan bir kişi olarak onu kabullenmişlerdi.

Araştırmacının Akın Ailesiyle tanışmış olması, aileye birtakım avantajlar getirmiştir. Örneğin, Ali'nin işitme kaybının özelliği, izlenmesinin gereği ve önemi hakkında bilgi almışlardır. Ali'nin kulağının sürekli problemlili oluşunun işitme kaybına etkisi ve cihazlarının onarım, bakım hizmetlerinden yararlanması konusunda bilgilendirilmiştir. Araştırma sonrasında çocuklarıyla nasıl etkileşecekleri konusunda aile bilgilendirilmiştir.

## 3. VERİ TOPLAMA PROGRAMI

Araştırmacı aileyi 31.1.1996-10.11.1996 tarihleri arasında toplam 29 kere ziyaret etmiştir. Tüm ziyaretlerinin toplam uzunluğu 42 saat 15 dakikadır. Tablo 2.1'de ziyaretlerin süresi, tarihi ve toplanan verilerin türleri belirtilmektedir. Odyolog ile anlık yapılandırılmamış görüşmeler yapılmıştır. Bu nedenle tabloda yer almamaktadır.

Tablo 2.1 Veri Toplama Programı

Tarih	Zaman	Saat/ Dakika	Yapılanlar
18-31/1/1996			Araştırmaya katılacak aile arama
31/1/1996	18.30-19.40	1:10	Aile üyeleriyle tanışma
10/2/1996	Çarşamba 13.40-15.40	2:00	Salonun fiziksel verisi
25/2/1996	Cumartesi 12.55-14.08	1:13	Salonun fiziksel verisi. Ali'nin dede ve annesi ile etkileşimi
28/2/1996	17.12-17.45	0.33	Salonun fiziksel verisi.
7/3/1996	Çarşamba 17.32-19.30	1:58	Ali'nin dede, babaanne, baba, annesi ve kardeşi ile etkileşimi
15/3/1996	Perşembe 17.05-18.05	1:00	Ali'nin dedesi, babaannesi, kardeşi ve annesi ile etkileşimi
4/4/1996	Cuma 18:10-19:30	1:20	Anne ile yarı yapılandırılmış görüşme. Ali'nin kardeşi, babaannesi ve annesiyle etkileşimi
9/4/1996	9.58-19.40	10:22	Hafta içi Ali'nin evde bir günü - Anne ve babaanne ile yapılandırılmamış görüşme ile evin bölümlerinin fiziksel verisi. - Evden çıkış, okula gidiş. - Ali'nin okulda bir günü. - Okulun ve sınıfın fiziksel verisi - Öğretmen ile yarı yapılandırılmış görüşme - Ali'nin okuldan eve dönüşü - Evde akşam yemeği
17/4/1996	15.30-15.40	0:10	Anne ile İÇEM'de yapılandırılmamış görüşme
	16.20-16.30	0:10	Anne ile İÇEM'de yapılandırılmamış görüşme
9/5/1996	Çarşamba 17.00-17.32	0:32	- Okulun fiziksel verisi - Ali'nin teneffüste gözlenmesi - Anne ile kapıda anlık selamlaşma
10/5/1996	Perşembe 17.00-19.10	2:10	Öğretmen ile görüşme Evde akşam yemeği
13/5/1996	Cuma 17.09-19.15	2:06	Okulda öğretmen ile yarı yapılandırılmış görüşme Evde anne ile yapılandırılmamış görüşme Mutfağın fiziksel verisi
20/5/1996	Pazartesi 11.00-13.10	2:10	Ali'nin haşhaş çekmesi Babaannenin ekme yapması Anne ile yarı yapılandırılmış görüşme Salonun fiziksel verisi Mutfakta Ali, kardeşi, annesi, babaannesi ile çay ve yemek..

Tablo 2.1 Veri Toplama Programı (devamı)

Tarih	Zaman	Saat/ Dakika	Yapılanlar
10/6/1996	17.11-18.40	1:29	Ali'nin annesiyle ödev yaparken ve annesinin Ali'yi okul dönüşü soyup gidirirken etkileşimlerinin video kaydı Birlikte video kaydını izleme Videodan odyoteybe sözel olmayan katılımların betimlenmesi
14/6/1996	17.15-19.20 Cuma	2:05	Ali'nin annesine kitap okuması, ödevini yaptırma, soyunma, giyinme etkileşimlerinin kaydı Video kayıtlarını annesiyle izleme Videodan odyo teybe betimleme Anne ile mutfakta çocuklarla yemek yeme.
20/6/1996	17.40-19.20 Cuma	1:20	Ali'nin annesiyle etkileşirken video çekimi Videodan odyo teybe betimleme
26/6/1996	14.05-16.15 Çarşamba	2:10	Ali'nin evlerinde salonun fiziksel verisi Anne ile yarı yapılandırılmış görüşme
2/7/1996	15.40-19.30 Salı	3:50	Babaannenin evinin fiziksel verisi 2 nci katın salonunun fiziksel verisi Ali'nin pazardan babasıyla dönüşü ve video kaydı Baba ile yarı yapılandırılmış görüşme
3/7/1996	12.30-14.57 Çarşamba	2:27	Salonun fiziksel verisi Anne ile Ali'nin ve Ahmet'in etkileşimlerinin video kaydı Videodan odyo teybe betimleme Anne'ye tüm video kayıtlarının onaylatılması
10/11/1996	14.00-16.50	1:40	Eksik bilgilerin tamamlanması video kayıtlarının anneye onaylatılması Anne ile yarı yapılandırılmış görüşme
Toplam ziyare	Toplam süre: 42:15		

Not : Odyolog ile anlık görüşmeler olmuştur. O nedenle tabloda yer almamıştır.

Araştırmacı verilerin zenginliği ve çeşitliliği için haftanın değişik günlerinde ve günün değişik zamanlarında aileyi ziyaret etmeye çalışmıştır. Ali ğlenciydi, o nedenle hafta içinde onları öğleden sonraları ziyaret edememiştir. Sadece okula gözlem için gittiğinde Ali'yi okul ortamında grmştir.

Araştırmacı tüm ziyaretlerinin uzunluğunu ailenin o günkü programlarına göre ayarlamıştır. Her ziyaretten önce telefonla randevu almıştır. Çünkü aile dinamik bir gruptur. Son anda plan değişiklikleri olabilir. Nitekim 18.6.1996 tarihinde araştırmacı aradığında önce kabul etmişlerdir. Daha sonra araştırmacıyı telefonla arayarak çarşıya gideceklerini, 20.6.1996 tarihinde araştırmacının gelebileceğini söylemişlerdir. Her ziyaretinde araştırmacı hoşça karşılandığını hissetmiştir. Kendisini "misafir" olarak kabul etmedikleri için aile yeleri günlük işlerini sürdürmüşlerdir. Onların günlük işlerini yapıyor olmaları araştırmacıyı rahatlatmıştır. Çünkü niteliksel araştırma yönteminde verilerin doğallığı araştırmanın geçerlik ve güvenirliğine önemli lde etkilidir (Bogdan ve Biklen,1982;Dobert, 1984).

Herbir ziyarete gitmeden önce verilerini yeniden gözden geçirmek izleyen ziyaretin başlama noktası olmuştur. Her gözden geçirme yanıtlanacak yeni soruları üretmiştir. Bu sorular izleyen gözlemlerinde araştırmacıya rehberlik etmiştir.

#### **4. VERİ TOPLAMA VE İŐLEM SÜREÇLERİ**

Çalışmanın başlangıcından itibaren araştırmacı değişik veri toplama yöntemlerini kullanmıştır. Bunlar saha notları, ayrıntılı gözlemler, fiziksel veriler yarı yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmeler ile seilmış etkileşimlerin video kayıtlarından oluşmaktadır. Toplanan verilerin türü, tarihi, süresi ve satır sayısı Tablo 2.2'de görülmektedir.

Tablo 2.2: Verilerin Dökümleri

Türü	Tarih	Süre (Saat/Dakika)	Sayfa/Satır
Günlük	31/1/-10/11/1996	42:34'00"	-
Ayrıntılı Gözlem	1) 25/2/1996	0:23'00"	15
	2) 7/3/1996	1:58'00"	43
	3) 15/3/1996	1:00'00"	40
	4) 4/4/1996	0:10'00"	4
	5) 4/4/1996	0:05'00"	10
	6) 9/4/1996	0:38'00"	17
	7) 9/4/1996	0:07'00"	14
	8) 9/4/1996	1:40'00"	19
	9) 9/4/1996	0:09'00"	20
	10) 9/4/1996	5:04'00"	42
	11) 13/5/1996	0:09'00"	13
	12) 20/5/1996	2:10'00"	36
<b>Toplam</b>	<b>12</b>	<b>3:54'00"</b>	<b>273</b>
Yarı Yapılandırılmış	1) 31/1/1996	0:30'00"	27
Görüşmeler	2) 4/4/1996	0:10'00"	8
	3) 9/4/1996	0:10'00"	27
	4) 10/4/1996	1:00'00"	27
	5) 13/5/1996	0:46'00"	39
	6) 13/5/1996	0:37'00"	30
	7) 26/6/1996	0:10'00"	13
	8) 2/7/1996	0:25'00"	58
	9) 10/11/1996	0:10'00"	10
<b>Toplam</b>	<b>9</b>	<b>3:58'00"</b>	<b>239</b>
Yapılandırılmamış	1) 17/4/1996	0:10'00"	8
Görüşmeler	2) 17/4/1996	0:10'00"	8
	3) 9/4/1996	0:06'00"	13
	4) 9/5/1996	0:30'00"	13
	5) 13/5/1996	0:06'00"	6
	6) 20/5/1996	0:09'00"	3
	7) 26/5/1996	2:10'00"	4
<b>Toplam</b>	<b>7</b>	<b>3:21'00"</b>	<b>55</b>

Tablo 2.2: Verilerin Dökümleri (devamı)

Türü	Tarih	Süre (Saat/Dakika)	Sayfa/Satır
Fiziksel Veri	1) 10/2/1996	1:00'00"	25
	2) 25/2/1996	0:06'00"	7
	3) 28/2/1996	0:20'00'	6
	4) 4/4/1996	0:20'00"	9
	5) 9/4/1996	0:15'00"	5
	6) 10/5/1996	0:12'00"	2
	7) 13/5/1996	0:30'00"	8
	8) 20/5/1996	0:04'00"	2
	9) 26/6/1996	0:04'00"	2
	10) 2/7/1996	0:15'00"	6
	11) 3/7/1996	0:01'00"	1
<b>Toplam</b>	<b>11</b>	<b>3:17'00"</b>	<b>73</b>
Videoteyp Verileri	1) 10/6/1996	0:08'30"	
	2) 14/6/1996	0:11'00"	
	3) 20/6/1996	0:15'00"	
	4) 2/7/1996	0:07'00"	
	5) 3/7/1996	0:12'00"	
<b>Toplam</b>	<b>5</b>	<b>0:53'30"</b>	

#### 4.1. Saha Notları

Saha notları, tüm diğer verileri de kapsayan bir terim olarak kullanılır; niteliksel araştırmada veri toplarken ve veriler hakkında görüş bildirirken araştırmacının gördükleri, duydukları, deneyimleri ve düşündüklerinin yazılı ifadesidir. Veriler, günlük, görüşmelerin dökümleri, resmi evraklar, resmi istatistikler, fotoğraflar ve başka materyaller olarak belirtilebilir (Bogdan ve Biklen, 1982).

Aileyi gözlemlerken araştırmacı kısa notlar almıştır ve odyo teybe ailede gerçekleşen sözel etkileşimleri kayıt etmiştir. Bunlara ek olarak, aileden ayrılır ayrılmaz gözlemlerini ve izlenimlerini kasete kaydetmiştir. Eve gelir gelmez hiç kimseyle konuşmadan notlardan ve teybinden yararlanarak dökümlerini, araştırmacı günlük defterine kayıt ederek günlük

tutmuştur. **Günlük, sahadaki gözlemlerimiz hakkında kişisel izlenimlerimizi yazdığımız veridir** (Bogdan ve Biklen,1982).

#### 4.2. Ayrıntılı Gözlemler

**Ayrıntılı gözlemler,sahada neler oluyorsa ayrıntılı olarak yazılan objektif verilerdir** (Bogdan ve Bıklen, 1982). Araştırmacı ortamda olanları yakalayabilmek için fiilen yazı yazar. Bu nedenle araştırmacı, araştırmanın başında ailedekilerin doğal etkileşimlerini bozma endişesiyle, öncelikle ayrıntılı gözlem kayıtları yapmaktan kaçınmıştır. Bunun yerine araştırmaya fiziksel verileri toplayarak ve aile üyeleriyle yarı yapılandırılmış veya yapılandırılmamış görüşmeler yaparak başlamıştır. Onların buldukları ortamı yazıyor olması aileyi rahatsız etmemiştir. Bu süreç içinde onlar araştırmacıyı sürekli yazan ve teybe kayıt yapan bir kişi olarak kabul edip alışmışlardır. Daha sonraki görüşmelerde araştırmacı ayrıntılı notlar almaya başlamıştır. Bu etkileşimleri aynı zamanda teybe kaydetmiştir. Bu gözlem ortamından ayrıldıktan sonra bu notlar ile teybin dökümü karşılaştırılarak yeniden yazılırken bağlama ilişkin bilgiler ve gözlemcinin yorumlarını da içermiştir. Ayrıntılı gözlemlerin odyo teyp kayıtları ile desteklenmesi bunların birleştirilmesi oldukça zaman alıcı bir işlemdir. Ancak ailenin yapısını anlamadaki yararları düşünülürse bu gayretler çok kıymetlidir.

Araştırmacı aileyi ziyarete gittiğinde her zaman odyo teybini yanında taşımıştır. Ortamda odak çocuk Ali bulunuyorsa ve aile Ali ile etkileşiyorsa araştırmacı hemen odyo teybini açarak etkileşimleri kaydetmiştir. Odyo teybe kaydederken bir yandan da etkileşimlere ilişkin notlar almıştır. Bu gözlem ortamından ayrıldıktan sonra bu notlar ile teybin dökümü karşılaştırılarak yeniden yazılırken bağlama ilişkin bilgiler ve gözlemcinin yorumlarını da içermiştir.



### 4.3. Fiziksel Veri

Fiziksel veriler, fiziksel ortamın ayrıntılı olarak betimlenmesidir. Fiziksel veriler, sosyal statüler hakkında ipuçları sağlar. Bu veriler, araştırmacının fikir, soru ve hipotezler geliştirmesine yarar. Fiziksel ortamın ayrıntılı olarak verilmesi, ailenin içinde bulunduğu, yaşadığı ortam hakkında genel bir bakış açısı geliştirmemize yarar. Fiziksel ortamın betimlenmesi plan, kroki, fotoğraf v.b. dökümanlarla ve araştırmacının ayrıntılı kayıtlarıyla gerçekleştirilir (Bogdan ve Biklen, 1982; Dobert, 1984). Diğer veri toplama araçlarına benzer şekilde fiziksel veri toplama süreçleri de süreklidir. Her ziyarette oturma salonlarındaki değişiklikleri araştırmacı not etmiştir. Haziran ayına kadar etkileşimler babaannenin evinde salonda geçerken o ay yapılan badana-boya nedeniyle ailenin günlük yaşantısı Ali'lerin evindeki salonda geçmeye başlamıştır. Başlangıçta babaannenin evinde toplanan fiziksel verilerin yerini bu kez Ali'lerin evinde yeniden toplanan fiziksel veriler almıştır.

Video kamera ile kayıtlar Ali'lerin evinde gerçekleşmiştir. Fiziksel ortamın etkileşimi etkileyeceği görüşüyle kayıtların gerçekleştiği ortamların ayrıntılı fiziki verisi toplanmıştır.

### 4.4. Görüşmeler

#### 4.4.1. Yapılandırılmamış Görüşmeler

Yapılandırılmamış görüşmeler, açık uçlu görüşmelerdir; görüşülen kişi, ilgisi olduğu alanla ilgili konuşmaya cesaretlendirilir, onun yönlendirmesiyle görüşme ve araştırmanın yönü şekil alır (Bogdan ve Biklen, 1982).

Yapılandırılmamış görüşmeler için özel zaman ayrılmamıştır. Sohbet sırasında olmuştur. Sohbetlerden sonra kısa notlar alınmıştır. Araştırmacı zaman zaman yapılandırılmamış görüşmeleri odyo teybe kayıt etmiş ve döküm yapmıştır. Saha notları

arasına yerleştirmiştir. Tüm aile üyeleri araştırmacıyla sözel etkileşimde bulunmuşlardır.

#### **4.4.2. Yarı Yapılandırılmış Görüşmeler**

**Belli konuda açık uçlu soruların olduğu görüşmelerdir** (Bogdan ve Biklen,1982). Yarı yapılandırılmış görüşmeleri yapabilmek için araştırmacı aile için uygun zamanları araştırmıştır. Görüşme tarihi önceden belirlenmekle birlikte yer ve saat günlük rutinlere göre belirlenmiştir. Örneğin bir görüşme anne ile mutfakta başlamış, dükkanda devam etmiştir. Araştırmacı aile üyelerini bireysel olarak görüşmeye almıştır. Tüm görüşmeler ailenin izni ile kayıt edilmiştir. İlk görüşme soruları ailenin kimlik bilgilerine ve çocuğun işitme engelli oluşuna ilişkin kaynaklara dayalı olarak hazırlanmıştır. Sonraki görüşmelerin dayanağını önceki görüşme dökümleri oluşturmuştur.

Her bir görüşmeden hemen sonra dökümler yapılmıştır. Tüm dökümler; zaman, yer, konuşmacılar ve ortama ilişkin bilgileri içermektedir. Saha notları ve görüşmeler, bu çalışmada araştırmacının odağını geliştirmesine yardım etmiştir.

#### **4.5. Anne ve İşitme Engelli Çocuğun Sohbetlerine Odaklaşmak**

Ericson ve Shultz (1981) bağlamı, **etkileşime katılan insanların, hareketleri ve etkileşimin olduğu yer ve zaman arasındaki ilişki olarak tanımlamışlardır**. Bu tanıma göre, araştırmacı öncelikle Akın ailesindeki sohbetlere ilişkin veriler toplamıştır. Bu verilerin dikkatlice incelenmesi sonucunda, Akın ailesinde hem grup hem de bire-bir sohbetlerin olduğunu belirlemiştir. Bunlardan grup sohbetleri arasında aile üyelerinin ikişerli, üçerli olarak aynı anda birkaç konuda sohbet ettikleri belirlenmiştir. Bire-bir sohbetler genellikle iki kişi yalnızken gerçekleşmekteydi. Hem grup hem de bire-bir sohbetlerin ortak olan özelliği, odak çocuk olan Ali'nin de çoğunlukla sohbetlerde yer almasıydı. Tablo 2.3'te Aile üyeleriyle Ali'nin sohbetlerinin sayısı ve yüzdesi görülmektedir.

Tablo 2.3: Aile Üyeleri ve Odak Çocuk Ali'nin Sohbetlerinin Kişilere Göre Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Dede-Ali-anne	11	16.00
Ali-dede-anne-araştırmacı	20	2.80
Dede-Ali-babaanne	1	1.40
Veli-dede-Ali	3	4.30
Ali-anne-baba-Veli	1	1.40
Veli-araştırmacı-Ali	8	11.50
Ali-Veli-araştırmacı-anne	3	4.30
Ali-baba-babaanne-anne-araştırmacı	1	1.40
Anne-baba-Ali-dede	1	1.40
Veli-anne-babaanne-dede-baba-Ali	1	1.40
Veli-araştırmacı-baba-Ali-anne-dede	1	1.40
Veli-araştırmacı-baba-Ali-dede	1	1.40
Veli-anne-dede-baba-Ali	1	1.40
Dede-Ali-anne-Veli	1	1.40
Veli-Ali-anne-dede -babaanne	1	1.40
Ali-babaanne-Veli	1	1.40
Ali-dede-Veli-babaanne-anne	1	1.40
Veli-Ali-anne	6	8.60
Ali-anne-Veli-babaanne-araştırmacı	4	5.70
Veli-anne-babaanne-Ali	1	1.40
Anne-Ali-babaanne	1	1.40
Ali-anne-araştırmacı	11	16.00
Veli-araştırmacı-babaanne-Ali	2	2.80
Ali-araştırmacı-babaanne	1	1.40
Araş.-Veli-anne	1	1.40
Ali-araştırmacı-dede-bakkal	1	1.40
Ali-araştırmacı-Veli	2	2.80
Ali-araştırmacı-anne-babaanne	1	1.40
	70	100.00

Aile üyeleriyle yapılan görüşmelerde Ali ile bire-bir sohbetleri sırasında onlar bir etkileşimci olarak onu ciddiye aldıklarını, onun dil gelişiminin bu sohbetlerle desteklenebileceğinin farkında olduklarını ifade etmişlerdir. Tablo 2.4 Ali'nin aile bireyleriyle bire-bir sohbetlerinin dağılımını vermektedir. Bu tabloda, ayrıca araştırmacı da zaman zaman Ali ile anlık sohbetlerde bulunmuştur.

Tablo 2.4: Ali'nin Aile Bireyleriyle Bire-bir Sohbetleri

Ali'in Bire-bir Sohbetleri	Sayı	Yüzdesi
Ali-anne	33	46.00
Ali-dede	3	4.16
Ali-baba	4	5.50
Ali-Veli	6	8.30
Ali-babaanne	7	10.00
Ali-Araştırmacı	19	26.04
Toplam	72	100.00

Ali'nin aile üyeleri ve araştırmacıyla yaptığı bire-bir sohbetlerin frekans dağılımı incelendiğinde, Ali'nin en çok annesiyle sohbet ettiği görülmüştür. Frekansı 33 olup, tüm etkileşimlerin toplamının %46'sıdır. Bu gözlem kayıtlarına ek olarak aile üyeleriyle yapılan resmi görüşmelerde annenin Ali için birincil bakıcı olduğu belirtilmiştir. Bruner (1977) birincil bakıcı ile çocukların tekrarlı rutin etkileşimlerinin dil gelişimi için önemli olduğunu vurgulamaktadır. Böylece araştırmaya odaklaşmada bir basamak ilerlenerek bağlamın öğelerinden kişiler belirlenmiş olmaktadır. Farklı rutin etkinliklerde etkinliğin doğasına göre farklı sohbetlerin gerçekleşebileceği varsayımından yola çıkarak araştırmacı, Ali ve annenin etkileşimlerini incelemiştir. Her ikisinin en çok okul, sokak ve pazar dönüşü evlerindeki oturma odasında etkileşmekte olduğunu belirlemiştir. Bu etkileşimlerde bazen anne Ali'nin üniformasını çıkarmasına, bazen giysilerini giymesine yardım ediyordu. Bazen pazardan döndüğünde onunla pazarda neler yaptığına ilişkin sohbetler ediyordu. Bazen birlikte yemek yerken sohbet ediyorlardı. Bazen de anne ve Ali arasında yazı yoluyla, örneğin, birlikte kitap okumak, ödev yapmak gibi etkileşimler gerçekleşiyordu. Tablo 2.5'de Anne ve Ali'nin rutin etkileşimlerinin dağılımını göstermektedir.

Tablo 2.5: Anne ile Odak Çocuk Ali'nin Etkileştiği Rutin Aktiviteler

	Sayı	Yüzdesi
Soyunma	5	19.23
Giyinme	6	23.08
Yemek yeme	10	38.46
Ödev yaptırma	5	19.23
Toplam	26	100.00

Ali ve annesi bu farklı rutin etkinlikler sırasında çoğunlukla aynı odada etkileşmekteydiler. Ancak bu rutin etkinlikler farklı zamanlarda gerçekleşmekteydi. Buna göre; bağlamı meydana getiren öğelerden kişiler ve yer aynı kalsa da bu kişiler farklı zamanlarda farklı amaçları yerine getirmek için etkileşmekteydiler. Öyleyse bu etkileşimlerin anne ve çocuğun katılımı açısından ayrı ayrı incelenerek karşılaştırılması, işitme engelli çocukların anneleri ile etkileşimlerine yeni bir boyut kazandırabilirdi. Ayrıntılı, objektif ve kalıcı veriler için video teyp kayıt önemli bir tekniktir. Bu nedenle araştırmacı, video teyp kayıtlarını belirlenmiş olan bu farklı rutin etkileşimler sırasında yapmaya karar vermiştir. Video teyp kayıtlarının analizi veri toplama ve düzenleme işlemleri aşağıda yer almaktadır.

## 5. VIDEO TEYP KAYITLARI

Gözlemlere dayalı saha notları, yapılandırılmamış görüşmeler ve fiziksel veriler araştırmanın odağının belirlenmesi için tekrar tekrar incelenmiştir. Buna göre araştırmada anne ve çocuğun rutin etkileşimlerinin ayrıntılı olarak incelenmesi için video teyp kayıtları yapılmaya karar verilmiştir.

Araştırmacı bunun için çok heyecanlanmıştır. Herşeyden önce kamera bulup kayıt etmek ve okulla ilgili rutinin okulların kapanmasıyla kalkacağı düşüncesi araştırmacıyı endişelendirmiştir.

Neyse ki okulların kapanmasına bir hafta kala kamera ile kayıtlar başlamıştır. Anne çocuğuyla daha çok, çocuğu okula gitmeden önce ve okul dönüşü, soyunma-giyinme, yemek ve ödevleri sırasında etkileşmektedir. Bu etkileşimlerin tümü rutin olduğu için kayıtlar yapılmıştır. Böylece araştırma sürecinde bu çok önemli basamak gerçekleştirilmiştir.

Kayıtlar, taşınabilir kamera ile yapılmıştır. Araştırmacı kamerayı kendisi taşımaktadır. Böylece kayıt sırasındaki hareketli etkileşimleri kayıt etme olanağı bulmuştur. Araştırmacının uzunca bir zamandır aile ile birlikte olması, onlar video kameraya aşina olmasalar bile, kayıtlar saha notlarıyla karşılaştırıldığında her birinin doğal davrandıkları belirlenmiştir. İlk kayıt 10 Haziran 1996 tarihinde yapılmıştır. İzleyen kayıtlar 14 Haziran ve 20 Haziran tarihlerinde yapılmıştır. 26 Haziran 1996 tarihinde de kayıt amacıyla aile ziyaret edilmiştir. Ancak kameranın çalışmaması nedeniyle kayıt yapılamamıştır. O anın heyecanı ve kameraya çok aşina olmaması nedeniyle araştırmacı kamerayı çalıştıramamıştır. Kayıt yapmak yerine araştırmacı anneyle görüşme yapmıştır. Daha sonraki kayıtlar, 2 Temmuz ve 3 Temmuz 1996 tarihlerinde gerçekleşmiştir. Her kayıttan sonra analiz süreçleri birbirini izlemiştir. Toplam 5 ayrı kayıt yapılmıştır. Kayıtların toplam uzunluğu 53 dakika 30 saniyedir.

## **5.1. Video Teyp Kayıtlarının Analizi**

### **5.1.1. Birinci Basamak**

Birinci basamakta araştırmacı, tüm video teyp kayıtların betimlenmesini amaçlamıştır. Bunun için araştırmacı tarafından oluşturulan video kayıtlar yine araştırmacı tarafından gözden geçirilmiştir. Araştırmacı tüm kayıtları ayrı ayrı izleyerek odyo teybe gördüklerini betimlemiş ve odyo teyp kayıtlarının dökümünü yapmıştır.

### 5.1.2. İkinci Basamak

İkinci basamakta araştırmacı, her bir video teyp kaydı için "İçindekiler Sayfası"nın geliştirilmesini amaçlamıştır. "İçindekiler Sayfası", betimlemelerin sayfa numaralarını, iletişim zamanının süresini, konu başlıklarını, iletişime katılanlara göre konu başlıklarını kapsamaktadır. Örnek bir İçindekiler Sayfası aşağıda sunulmaktadır.

Tablo 2.6: Okul Dönüşü 1. Kaydı için İçindekiler Sayfası

Kayıt No: 1 Kayıt: Okul Dönüşü 1 Tarih: 10.6.1996			
Sayfa	Süre (Dakika/Saniye)	İletişime Katılanlar	Etkileşim Türü
3	3'	Anne, Ali	Sözlü Giyinme-Soyunma
1	30"	Anne, Ali	Sözlü Ellerini yıkama
3	5'	Anne, Ali	Yazılı Ödev yaptırma
Toplam:7	8'30"		

"İçindekiler Sayfası" ve betimlemelerine ek olarak araştırmacı anne ile birlikte kayıtları izlemiştir. Bu görüşmeler yarı yapılandırılmış olmamasına rağmen araştırmacı odyo teyp kaydı yapmıştır. Araştırmacı kendi yorumlarını anneye sorarak bunlar hakkında annenin görüşlerini almıştır. Böylece dışarıdan birinin farklı yorumlaması engeli ortadan kaldırılmıştır. Araştırmacı, görüşme kasetlerinin dökümlerini hemen yapmıştır. İzleyen ziyaretler sırasında da ek sorular sorularak video teyp kayıtlarının analizinin başlangıç bölümünü tamamlamıştır. Bu basamak araştırmacıya daha ayrıntılı analiz için bakış açısı sağlamıştır. Tablo 2.7'de tüm video teyp kayıtlarının tarihi, kayıt sırası, etkileşimin zamanı, süresi ve iletişime katılanlar gösterilmektedir.

Tablo 2.7: Tüm Video Teyp Kayıtları

Tarih	Kayıt Sıra No	Etkileşim Zamanı	Süre (Dakika/Saniye)	Etkileşime Katılanlar
10.6.1996	Kayıt 1	Okul Dönüşü 1	08'30"	Ali, Annesi
14.6.1996	Kayıt 2	Okul Dönüşü 2	11'00"	Ali, Annesi, Veli
20.6.1996	Kayıt 3	Sokak Dönüşü 1	15'00'	Ali, Annesi, Veli Ali, Annesi
2.7.1996	Kayıt 4	Pazar Dönüşü	07'00"	Ali, Annesi, Babası Ali, Annesi Babası, Veli
3.7.1996	Kayıt 5	Sokak Dönüşü 2	12'00"	Ali, Annesi, Veli
Toplam: 5			53'30"	

### 5.1.3. Üçüncü Basamak

Bu basamakta temsili teyp geliştirilmesi ve araştırmanın hipotezlerine varılması amaçlanmıştır. Bunun için anne ile işitme engelli çocuk arasındaki sohbetlerin hangi bağlamlarda gerçekleştiğine bakılmıştır. Sohbetler incelendiğinde anne ile işitme engelli çocuğun ortamla ilgili ve ilgili olmayan konularda etkileştikleri, ortamla ilgili ve ilgili olmayan konularda konu değiştirdikleri, anne ile çocuğun konu değiştirirken amaçlarında farklılık olup olmadığı, çocuğun katılımlı ve katılımsız olduğu etkileşimler analiz edilerek hipotezlere varılmıştır.

Kayıtların tümünde iki Okul Dönüşü, iki tane de Sokak Dönüşü kayıt vardır. Okul Dönüşü Kayıt 1 ve Kayıt 2'de aktiviteler ortak olup soyunup giyinme aktivitesi sırasında sözlü etkileşim, ödev yaptırma aktivitesi sırasında ise yazılı dil etkileşimi vardır. Okul Dönüşü-2 kaydında yazılı dil etkileşiminin daha çok yer alması nedeniyle temsili teyp için Okul Dönüşü-1 kaydı seçilmiştir.

Okul Dönüşü Kayıt 1 toplam 8 dakika 30 saniye sürmektedir. Ancak araştırmacı ilk 4 dakikasını analiz etmiştir. Çünkü ilk dört dakikada anne çocuğu ile sözlü olarak etkileşmektedir. Dördüncü dakikadan sonra anne çocuğun ödevlerini yaptırmakta ve yazılı



etkileşim aracı kullanmaktadır. Bu araştırmanın amacı sözlü etkileşimleri betimlemektir. Ödev yaptırma aktivitesi sırasında yazılı dil etkileşimleri sözkonusu olduğu için bu bölümler çıkarılmıştır.

Yukarıda belirtildiği gibi, Sokak Dönüşünde de iki kayıt gerçekleşmiştir. Her iki kaydın başlangıcında gofret yeme aktivitesi ortaktır. Bu aktivite sırasında ortamda Ali, Veli ve annesi bulunmaktadır. Sokak Dönüşü-2 kaydında anne ile çocuğu arasında bire-bir sözlü etkileşimin azlığı nedeniyle Sokak Dönüşü-1 kaydı seçilmiştir. Bu kayıt 15 dakikadır. Tamamının dökümü yapılmıştır. Araştırmacı bu kaydın analizini yapmaya başlayınca gofret yeme sırasında annenin daha çok Ali'nin kardeşi Veli ile etkileştiğini görmüştür. Bu nedenle bu bölüm temsili teypten çıkarılmıştır. Yine gofret yeme aktivitesinin hemen devamında kitap bakma aktivitesi yer almaktadır. Etkileşime okuma çalışmasının girmesi yazılı dil yoluyla etkileşimin olduğu görüşüyle, bu bölüm de temsili teypten çıkarılmıştır. Sonuç olarak analiz edilen Sokak Dönüşü-1 Kaydı 8 dakika 30 saniyedir.

Pazar Dönüşü etkileşimlerinde çocuğun katılımının çok az olduğu görülmüştür. Ayrıca etkileşim annenin çocuğundan bilgi almak için uyguladığı stratejilerin tekrarı şeklinde gerçekleşmektedir. Bu durumda analiz etmek için temsili ilk 4 dakikalık bölümünün dökümü yapılmıştır.

Özetle, böylece toplam 16 dakika 30 saniyelik bir temsili teyp geliştirilmiştir. Üç ayrı bölüm belirlenmiştir: Okul dönüşü-1, Sokak Dönüşü-1 ve Pazar Dönüşü. Bunun nedenleri şöyle sıralanabilir:

1. Bunlardan Okul Dönüşü-1 ve Sokak Dönüşü-1 çocuk ve annesinin aktif olarak katıldıkları, Pazar Dönüşü sohbet, annenin aktif olarak katıldığı çocuğun ise isteksiz görüldüğü sohbetleri temsil etmektedir.
2. Seçilen bölümler anne ve çocuğun sohbetlerinin tipik bir örneğiydi.
3. Yeterli veri oluşturmak için yeterince uzundu.
4. İletişime katılanlar bu bölümlerde görülmekteydiler.
5. Anne ile çocuk arasındaki etkileşimler sözeldir.

Tablo 2.8'de Temsili Teybin bölümlerinin süreleri ve katılan kişiler gösterilmektedir.

Tablo 2.8: Temsili Teybin Kapsamı

Kayıt	Süre (Dakika/Saniye)	Etkileşime Katılanlar
Okul Dönüşü 1	04'00"	Ali, Annesi
Sokak Dönüşü 1	08'30"	Ali, Annesi
Pazar Dönüşü	04'00"	Ali, Annesi, Babası, Veli
Toplam: 3	16'30"	

#### 5.1.4. Dördüncü Basamak

Bu basamakta anne ile işitme engelli çocuk Ali'nin seçilen sohbetlerin dökümü, Shultz, Flero ve Ericson (1982) tarafından belirlenen modele göre yapılmıştır. Yapılan dökümler dört sütundan oluşmaktadır. Birinci sütunda etkileşime katılanların sıra numarası yer almaktadır. İkinci sütunda etkileşime katılanlar, üçüncü sütunda sözel ifadeler, dördüncü sütunda ise sözel ifadelerin gerçekleşmesi anında yapılan sözel olmayan davranışlar belirtilmiştir. Örnek 1'de Örnek Video Teyp Dökümü kayıtları görülmektedir.

Örnek 1: Örnek Video Teyp Dökümü

Sıra No	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
19	Ali: Anne benim saatim nerede?	Çevresine bakar.
20	Anne: Senin saatini nereye (koyduk bilmem)	Ali'nin pantolonunun düğmesini çözüyor.
21	Ali: Heh?	Kolları bağlayarak etrafına bakıyor.
22	Anne: Bilmiyorum, Nereye (koyduk)	Ali'nin pantolonunun fermuarını çekiyor.
23	Ali: Kopmuştu.	Yere bakar.

Video teyp dökümlerinin ayrıntılı analizlerinde bu sözel olmayan davranışların frekansları sınırlı tutularak sadece sözel etkileşimlere etkisi belirlenmiştir. Ayrıca dökümlerdeki sözel katılımlar standart alfabeyle gösterilmiştir. Döküm yapılırken anne için

siyah, Ali için kırmızı kalem kullanılarak renk kodu oluşturulmuştur. Yine dökümlerde aşağıdaki kodlar kullanılmıştır.

Soru Sorarak (S.S.)

Sohbeti Başlatma (SB)

Sıra Alma (SA)

İlişkili Değil (İD)

İlişkili (İ)

Konu Sürdürme (KS)

Konu Başlatma (KB)

Emir Verme (EV)

Yorum Yapma (YY)

Konu Değiştirme (KD)

Konuya Geri Dönme (KGD)

Soru Sorma ve Yorum Yapma (SSYY)

Emir Verip Yorum Yapma (EVYY)

Haber Verme (HV)

Ortamla İlgili (+)

Ortamla İlgili Olmayan (-), kodlamaları kullanılmıştır.

#### **5.1.5. Beşinci Basamak**

Yapılan dökümlerde araştırmacı anneye birlikte videoyu yeniden izleyerek çocuğun ve kendisinin söylediklerini doğrulamıştır. Böylece niteliksel araştırmada verilerin geçerliği ve güvenilirliği için önemli bir basamak yerine getirilmiştir.

Yapılan dökümler araştırmacı ile iletişim analizi üzerinde çalışmalar yapan iki uzman ile birlikte defalarca gözden geçirilerek iki ayırdedici özellik belirlenmiştir.

1. Hem anne hem de işitme engelli çocuk sohbetlerde ortamla ilgili ve ortamla ilgili olmayan konu değiştirmektedirler.
2. Çocuk sohbeta sözel olarak aktif veya pasif olarak katılmaktaydı.

## 6. ARAŞTIRMANIN HİPOTEZLERİ

Sohbette konu değiştirmeleri belirlemek için u değişik zamandaki sohbetler Şekilde incelenmiştir. Bunlar Okul Dönüşü, Sokak Dönüşü ve Pazar Dönüşü. Doğal ortamda en çok annesiyle sohbet eden çocuğun, genel amaçta yer alan sohbetin niteliği ve bağlamın öğelerinden konu değiştirmelerinin nasıl ve niçin yapıldığını anlamak için izleyen hipotezlere yer verilmiştir.

1. Annenin çocuğuyla ortamla ilgili olan ve olmayan konularda sohbele katılımında niteliksel farklılıklar olabilir.
2. Çocuğun anneye etkileşimlerinde ortamla ilgili olan ve olmayan konuları deęiŐtirmesinde niteliksel farklılıklar olabilir.
3. Anne ve ocuk farklı Şekilde konu deęiŐtirebilir
4. Anne ve ocuk farklı nedenlerle konu deęiŐtirebilir.
5. Çocuęun sohbele katılım Őekli sohbetin konu baŐlıęı ve sūresi üzerinde etkilidir. Çocuęun istekli olarak katılmadığı etkileŐimlerle, annenin aktif olarak katıldığı durumlar arasında niteliksel farklılık olabilir.

## ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

### BULGULAR

Bu çalışmada işiten bir anneyle, birinci sınıfa devam eden işitme engelli çocuğunun doğal ev ortamında olan sohbetlerinin hangi bağlamlarda oluştuğu ve bağlamın öğelerinden konu değiştirmelerin nasıl ve niçin yapıldığının incelenmesi amaçlanmaktadır.

**Sohbetin girişinde selamlaşmadan sonra konu başlatma, sonraki sıra alıŖlarda konu deęiŖtirme gerekleŖir (Gardner, 1987). İzleyen bölümde hem anne hem de çocuğun konu deęiŖtirme stratejileri yer almaktadır.**

#### 1. SOHBETTE KONU DEęİŖTİRME

##### 1.1. Okul DönüŖü-1 Sohbeti

Okul DönüŖü-1 sohbet kaydından önce anne dükkanın önünde sokakta kazak örüyordu. Ali okulda, kardeŖi Veli ise sokakta evin önündeki kumla oynuyordu. Bu sırada babaanne ve dede evdeydi. AraŖtırmacı ile Ali'nin annesi dükkanın önünde oturarak dedenin gelmesini beklerken babaanne aŖaęıya geldi. AraŖtırmacı, Ali'nin annesi, babaannesini dükkanın önünde oturup sohbet ederlerken dedenin aŖaęıya inmesi beklendi. Ancak dede aŖaęıya inmeyince, Ali okuldan gelmeden araŖtırmacı ile Ali'nin annesi yukarıya ıktılar. Babaanne dükkanda kaldı. AraŖtırmacı yukarıya çıkınca kamerayı hazırladı.

Ali okuldan geldi. Annesi oğluyla selamlaştı ve ortamda bulunan üçüncü kişi olan araştırmacıyla selamlaşmasını istedi. Ayşe Hanım oğlunun soyunup-giyinmesine yardım ederken onunla sohbet etti.

### 1.2.Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıkları

Tablo 3.1: Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarının Kişilere Göre Dağılımı

Konu Başlığı	Anne		Çocuk	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Ortamla İlgili	6	66	1	25
Ortamla İlgili Olmayan	3	34	3	75
Toplam	9	100	4	100

Sohbet sırasında konu başlatarak ve değiştirerek toplam 13 konu başlığı yer almıştır. Bu 13 konu başlığından dokuzu annenin, dördü çocuğundur. Anne'nin konu başlıklarından altısı ortamla ilgili olup o an o ortamda var olan nesne ve olaylarla ilgilidir. Üçü ortamla ilgili olmayıp o an, o ortamda var olan nesne ve olaylarla ilgili değildir. Çocuğun dört konu başlığından biri ortamla ilgili iken üçü ortamda var olmayan nesne ve olaylarla ilgilidir.

Bu bulgulara göre, anne sohbette daha çok ortamla ilgili konu başlığına yer verirken çocuğun daha çok ortamla ilgili olmayan konu başlıklarına yer verdiği görülmektedir.

### 1.2.1.Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Sohbette Anne'nin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değişirme Stratejileri

Tablo 3.2: Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Sohbette Anne'nin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değişirme Stratejileri

	Konu Başlıklarını Değişirme Stratejileri	Sayı	Yüzde
Ortamla ilgili	Soru sorarak	1	17
	Yorum yaparak	2	33
	Emir vererek	2	33
	Soru sorup yorum yaparak	1	17
	Toplam	6	100
Ortamla İlgili Olmayan	Soru sorarak	3	100
	Toplam	3	100
Genel Toplam		9	100

Tablo 3.2'de görüldüğü gibi, konu başlıklarını değiştirerek yeni bir konu başlatırken annenin ortamla ilgili konu başlıklarını soru sorarak, yorum yaparak, soru sorup yorum yaparak ve emir vererek yaptığı görülmektedir. Ortamla ilgili olmayan konu başlıklarını belirlemeyi ise soru sorarak yapmıştır.

Tabloda belli bir sırada ayrı ayrı verilmiş olan bu stratejiler sohbetin akışı içinde birbirleriyle içiçedir. Bu nedenle herbir strateji için ayrı birer örnek yerine tüm bu stratejiler sohbetten kesitler alınarak verilecektir.

### 1.2.2. Annenin Ortamla İlgili Konu Değişirme Stratejileri

Anne bu sohbette ortamla ilgili soru sorarak, yorum yaparak, emir vererek, soru sorup ve yorum yaparak konu değiştirmektedir. Anne'nin soru sorup yorum yaparak başlattığı sohbete örnek aşağıda verilmiştir:

Örnek 2:

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
4	Anne	Niye bunun içine koydun? Bak top kirli ama  Üstünü değiştirelim mi? Hıh Önlüğün batmış gene Nerelere çıktın? Heh?	Ali kameraya bakmaktadır Annesi çantasından topu ile poşetini çıkartıp dışarı çıkar Anne salona girer. Çantası ile suluğunu yere koyar. Koltuğa otururken Ali'yi kendisine doğru çevirir. Ali'nin önlüğünü sağ eliyle silkeler. Yakasını çözer.
5	Ali	Hani bir tane	Annesine bakar
6	Anne	Ateş gibi olmuşun	Önlüğün düğmelerini çözmeye başlar

Yukarıdaki örnekte, Ali okuldan gelmiştir. Bu kaydın ilk kayıt olması nedeniyle Ali çok şaşırmıştır. Annesi çocuğuna “Hoşgeldin” demiştir. Araştırmacıya da “Hoşgeldin” demesini isteyip hemen arkasından çantasındaki top hakkında ortamla ilgili soru sorup yorum yaparak sohbeti başlatır (Sıra 4). Anne 4. sırada “Kirli top” konu başlığının devamında çocuğuna sıra hakkı vermeden ardarda çocuğunun öz bakımı ile ilgili soru sormuş ve yorum yapıp soru sorarak konu değiştirmiştir. Anne adeta çocuğun durumu hakkında kendi kendine konuşmaktadır ve çocuğundan yanıt beklememektedir. Ali ise yanıt verme girişiminde bulunmamıştır. Anne ile yapılan görüşmede anne amacının çocuğunun öz bakımını düzenlemek olduğunu belirtmiştir.

5. sırada Ali ortamla ilgili olmayan konu değiştirme girişiminde bulunmuştur. Ancak annesi çocuğunun katkısını görmezlikten gelerek ortamla ve çocuğunun sağlığı ile ilgili bir yorum yaparak konuyu değiştirmiştir (Sıra 6). Annenin amacı çocuğunun sağlığını düzenlemektir.

Bu örnekte olduğu gibi anne genellikle ortamla ilgili konuya geçiş yaparken ya sağlığı ile ilgili yorum yapmakta ya da öz bakımı ile ilgili emirler vermektedir. Annenin ortamla ilgili emir vererek değiştirdiği konu başlığına örnek aşağıda verilmiştir.



### Örnek 3:

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
51	Anne	Samet mi gelecek bide?	Giyinmesine yardım eder
52	Ali	Samet bilemiyor evleri	Annesine bakmadan söyler Sol eli annenin omuzunda.
53	Anne	Bilemiyor mu bizim evi?	Tişörtünün eteğini tutuyor
54	Ali	Ben yazdım	Eliyle kalem tutuyormuş gibi yapıyor
55	Anne	Tamam ebi ellerini yıkada gel	

Yukarıdaki örnekte anne çocuğunun giyinmesine yardım ederken çocuğunun başlattığı ortamla ilgili olmayan arkadaşlarının gelmesi konusu hakkında konuşmaktadırlar. Annesi çocuğun konusuna ilişkili yanıtlar vererek katılır. Hatta öyle ki çocuk hangi arkadaşlarının geleceğini sıralarken annesi de tahminde bulunarak soru sorar (Sıra 51). Bu konuda anne ile çocuğu ilişkili yanıtlar vererek sohbet ederlerken aniden anne 55. sırada ortamla ve özbakımı ile ilgili emir verir.

### 1.2.3. Annenin Ortamla İlgili Olmayan Konu Değişirme Stratejileri

Anne, bu kayıta, Tablo 3.2’de görüldüğü gibi ortamla ilgili olmayan konu değişirme stratejisini soru sorarak gerçekleştirmiştir. Böyle değiştirdiği üç konuda da ortamla ilgili konu başlatırken yaptığı aksine çocuğunun verdiği yanıtlara duyarlı olduğu görülmektedir. Örnek 4 bu durumu temsil etmektedir.

Örnek 4:

Sıra	Etkileşime	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
14	Anne	Bugün neler yaptın?	Sol eliyle Ali'nin sol kolunu tutar. Sağ eliyle de önlüğünün düğmelerini çözer. Ali ayakta.
15	Ali	Beden yaptık	
16	Anne	Beden mi yaptın?	Annesi Ali'nin sol kolunun düğmesini çözer.
17	Ali	Ben topla oynadım.	
18	Anne	Siz de yaptınız mı beden? Hıh? Çok terlemişsin	Ali ayakta. annesi Ali'nin sağ kolunun düğmesini çözer. Önlüğünü çıkarmasına yardım eder. Ali ayakta.

Yukarıdaki örnekte 14. sıradan önce Ali ve annesi, Ali'nin okuldaki kız arkadaşı hakkında sohbet etmektedirler. Anne çocuğunun önlüğünün düğmelerini çözerek çıkarmasına yardım ederken onun okulda yaptıkları, dersleri hakkında bilgi almak amacıyla ortamla ilgili olmayan soru sorarak konu değiştirip yeni bir konu başlatmıştır (Sıra 14).

Çocuk annesinin sorusuna ilişkili yanıt vererek katılır (Sıra 15 ve 17). Anne çocuğunun yanıtlarını kullanarak konuyu kaydırarak soru sormayı sürdürür (Sıra 16 ve 18). Anne ile çocuk ortamla ilgili olmayan konuda konuşurken ortamla ilgili ve çocuğunun sağlığı ile ilgili yorum yaparak konuyu değiştirmiştir (Sıra 18).

Anne gerçekten çocuğunun okulda neler yaptığını bilmemektedir. Anne bilmediği konuda çocuğuyla konuşurken gerçekten çocuğunun okulda yaptıklarını öğrenmeyi amaçlamaktadır.

Bu sohbet devam ederken anne ortamla ilgili olmayan konu değiştirerek başlattığı okulda yaptıkları ve dersleri konusunda aynı şekilde soru sorarak iki kez aynı konuya dönmüştür.

Özetle, annenin başlattığı tüm ortamla ilgili olmayan konu başlıkları çocuğun okulda yaptıkları ve dersleri ile ilgili olup bu sohbetlerde anne çocuğunun verdiği yanıtlara duyarlı olmuştur.

### **1.3.Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Sohbette Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri**

Tablo 3.3: Okul Dönüşü-1 Soyunma-Giyinme Sırasındaki Sohbette Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri

	Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri	Sayı	Yüzde
Ortamla ilgili	Haber vererek	1	100
	Toplam	1	100
Ortamla İlgili Olmayan	Soru sorarak	1	40
	Haber vererek	3	60
	Toplam	4	100

Tablo 3.3’de görüldüğü gibi, konu başlıklarını değiştirerek yeni bir konuşmayı başlatırken çocuğun ortamla ilgili bir konu başlığı belirlediği ve bunu haber vererek yaptığı görülmektedir. Ortamla ilgili olmayan konu başlıklarını belirlemeyi ise bir kez soru sorarak ve üç kez haber vererek yapmıştır.

#### **1.3.1. Çocuğun Ortamla İlgili Konu Değiştirme Stratejileri**

Çocuk bu kayıta, haber vererek bir kez konu değiştirmiştir. Aşağıdaki örnek bu durumu temsil etmektedir.

### Örnek 5:

Sıra	Etkileşime	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
33	Anne	Ne ders yaptınız bugün okulda?	Annesi Ali'nin pantolonun beline doğru çekiyor.
34	Ali	Derste? Matematik.	Antreye bakar
35	Anne	Matematik? Öğretmen ders verdi mi?	Pantolonu çekiyor beline. Şortunu düzeltiyor.
36	Ali	Kafam!	Alçak sesle sağ eliyle kafasını tutarak söyler.
37	Anne	Ne oldu kafana?	Fermuarını çekerken Ali'ye bakar.
38	Ali	Acıdı.	

Yukarıdaki örnekte, annenin başlattığı ortamla ilgili olmayan ders konusunda konuşurken çocuk, 34. sırada Anne'nin söylediği bir sözcüğü tekrarlayarak ilişkili yanıt verir. Annesi 35. sıradan "Öğretmen ders verdi mi?" diye konuyu sürdürünce Ali sıkıntıya düşer. Bu nedenle annesiyle ortamla ilgili olmayan matematik dersinde yaptıkları hakkında konuşması yerine Ali 36. sırada ortamla ilgili konu başlatır. Amacı, "ders" konusunu değiştirerek içine düştüğü bu sıkıntılı durumdan kurtulmaktır. Anne'nin yorumuna göre Ali ders yapmak istememekte ve zaman zaman öğretmenin verdiği ödevleri not almamaktadır. Araştırmacının gözlemleri annenin yorumunu desteklemektedir.

Annesi Ali'nin konusunu kabul eder Ali ile annesi ortamla ilgili bu konuda üç kez sıra alarak konuşurlar.

### 1.3.2.Çocuğun Ortamla İlgili Olmayan Konu Değiştirme Stratejileri

Çocuk Okul Dönüşü-1 kaydında ortamla ilgili olmayan bir kez soru sorarak ve dört kez haber vererek konu değiştirmiştir. Bu konuları anne kabul edip ilişkili yanıtlar vermiştir. Haber vererek değiştirdiği konu ile ilgili örnek aşağıda verilmiştir.

Örnek 6:

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
36	Ali	Kafam!	Alçak sesle sağ eliyle kafasını tutarak söyler.
37	Anne	Ne oldu kafana?	Fermuarını çekerken Ali'ye bakar.
38	Ali	Acıdı. Anne bugün Sevdağ gelecek. Sevdağın arkadaşlarını gelecek.	Ali elleri kafasının üzerinde annesine bakar.
39	Anne	Ne zaman?	Ali'ye bakar ve Ali'nin pantolonunu düğmeler.
40	Ali	Ne zaman?	
41	Anne	Bugün mü?	
42	Ali	Aa şimdi gelecek. Bisikletini çıkarttım .... gelecek.	Kolları bağlı annesine bakar. Kolları bağlı annesine bakar.
43	Anne	Beraber bisiklet bineceksin	Ali'nin tişörtünü kafasına giydirmek için hazırlıyor.
44	Ali	Hıhıh. Bi tane daha gelecek arkadaşım.	Ali tişörtü giydirmesi için başını annesine doğru eğiyor. Tişörtünü giyer çevresini göremiyor. tişörtünü çekiyor
45	Anne	Hıh?	Tişörtünü kafasından geçirmiş durumda. Ali'ye bakar.

Yukarıdaki örnekte, Ali ortamlarla ilgili "Kafam" konusunda annesiyle sohbet ederken hemen arkasından arkadaşlarının geleceğini haber vererek konuyu değiştirmiş ve ortamlarla ilgili olmayan yeni bir konu başlatmıştır (Sıra 38).

Anne çocuğunun konusunu kabul eder (Sıra 39). Ali annesine arkadaşlarıyla bisiklete bineceklerini ve gelecek arkadaşlarını sıralayarak, bu sohbeti sürdürür (Sıra 42,44). Ali ve annesinin birlikte yirmibeş kez sıra aldıkları bu sohbeti, konuları kaydırarak sürdürdükleri saptanmıştır. Arkadaşları hakkındaki bu sohbet sırasında anne çocuğun pantolonunu ve gömleğini giymesinde yardım etmektedir.

Anne'nin yorumuna göre çocuğun yeni bir konu başlatmasının amacı arkadaşlarının geleceğini haber vererek annesinin derslerini sorgulmasını engellemektedir.

Araştırmacının gözlem kayıtları, annenin bu yorumunu desteklemektedir.

Bu sohbetin sonunda annesi derslerini sorgulayınca çocuk konu değiştirerek çıkacağını haber verir. Annesi çocuğun derslerini yaptırma konusunda kararlı olunca çocuk dışarıya çıkmaktan vazgeçip derslerini yapmaya başlar.

Çocuk ortamla ilgili olmayan konu değiştirmelerini sadece haber vererek değil soru sorarak da yapmıştır. Soru sorarak başlattığı ortamla ilgili olmayan konu değiştirmelerine örnek aşağıda verilmiştir.

Örnek 7:

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
18	Anne	Siz de yaptınız mı beden? Hıh? Çok terlemişsin.	Ali'nin sağ kolunun düğmesini çözüyor. Ali'nin önlüğünü çıkarmasına yardım ediyor.
19	Ali	Anne benim saatim nerde?	Ali çevresine bakar , saatini arar.
20	Anne	Senin saatini nereye koyduk bilmem.	
21	Ali	Heh?	Kolları bağlı çevresine bakıyor (Saatini arıyor)
22	Anne	Bilmiyorum. Nereye koyduk?	Ali'nin pantolonunu fermuarını çekiyor
23	Ali	Kopmuştu.	Ali yere bakıyor.
24	Anne	Çıkar.	Ali'nin pantolonundan aşağıya bakıyor. Pantolonunu ayaklarından çıkarmasına yardım ediyor.
25	Ali	Pantolonunu giycem.	Antreye bakıyor.

Yukarıda görüldüğü gibi 18. sırada çocuğun sağlığı ile ilgili yorum yapmıştır. Çocuk izleyen sırada konu değiştirerek ortamla ilgili olmayan yeni bir konu başlatmıştır.

Anne çocuğunun başlattığı konuya duyarlı olmuş ve ilişkili yanıtlar vermiştir. 21. sırada Ali annesinin yanıtını anlamadığı için “Heh?” sorusunu sormuştur. Anne genellikle anlamadığı durumlar için “Heh. Hıh” ifadelerini kullanmaktadır. Çocuk da burada bu ifadeyi kullanmaktadır.

Anne yanıtını yineler (Sıra 22). 23. sırada çocuk saatinin kayışının koptuğundan söz ederek adeta nerede olduğunun bilinmemesinin önemli olmadığını ifade etmektedir. Konu bu sırada kendiliğinden sönerek biter. Devamında anne, çocuğundan pantolonunu çıkarmasını isteyerek ortamla ilgili konu başlatır (Sıra 24). Bu alıntı boyunca anne çocuğunun soyunmasına yardım etmektedir.

Bu kayıtla anne çocuğunun sağlığı ile ilgili yorum yaptığında çocuk konu değiştirerek ortamla ilgili olmayan ya konu başlatmakta ya da konu kaydırmaktadır.

Özetle, Okul Dönüşü-1 Sohbetinde Anne ve Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlatma / Değiştirme Yüzdeleri ile Amaçları Tablo 3.4’de yer almaktadır.

Tablo 3.4: Okul Dönüşü-1 Sohbetinde Anne ve Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlatma / Değişirme Yüzdeleri ile Amaçları

### OKUL DÖNÜŞÜ-1

#### Konu Başlatma / Değişirme Yüzdeleri

Anne		Çocuk	
Ortamla İlgili %66	Ortamla İlgili Olmayan %34	Ortamla İlgili %25	Ortamla İlgili Olmayan %75

#### Konu Başlatma / Değişirme Stratejileri

Ortamla İlgili Soru sorarak Yorum yaparak Emir vererek	Ortamla İlgili Olmayan Soru sorarak	Ortamla İlgili Haber vererek	Ortamla İlgili Olmayan Soru sorarak Haber vererek
---	--	---------------------------------	---

#### Konu Başlatma / Değişirme Amaçları

Ortamla İlgili Öz bakımını ve sağlığını düzenlemek.	Ortamla İlgili Olmayan Çocuğun okulda yaptıkları hakkında bilgi almak	Ortamla İlgili İçine düştüğü (ders gibi) sıkıntılı durumdan kurtulmak.	Ortamla İlgili Olmayan Annesi sağlığı ile ilgili yorum yaptığında onun söylediklerini duymamazlıktan gelmektedir.
--	--	---	--



## 2. SOKAK DÖNÜŞÜ-1 SOHBETİ

Sokak Dönüşü-1 etkileşimlerinden önce anne dükkanın önünde oturuyor, Ali ise sokakta bisiklete biniyordu. Ali ve annesi dışarıdayken, Veli evde uyuyor, babaanne ise koyunların yanında bulunuyordu. Kardeşi Veli'nin uyanıp dış kapıya gelmesiyle eve girilmiştir. Çocuklar araştırmacıya terasta bulunan civcivlerini göstermişlerdir. Daha sonra vakitlerinin çoğunu geçirdikleri odaları olan salona inilmiş ve bir yaz akşamı kayıt başlamıştır.

Anne ve çocuğun ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu değiştirmeleri analiz edilmiştir. Okul Dönüşü-1 etkileşiminde olduğu gibi anne ve çocuğun ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu değiştirme amaçlarında farklılık olduğu görülmüştür.

Bu bölümde öncelikle anne ve çocuğun ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu değiştirme stratejilerine yer verilecektir. Daha sonra annenin ve çocuğun konu başlıklarını nasıl değiştirdiği analiz edilecektir.

### 2.1. Sokak Dönüşü-1 Sohbetindeki Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıkları

Tablo 3.5: Sokak Dönüşü-1 Sohbetindeki Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarının Kişilere Göre Dağılımı

Konu Başlığı	Anne		Çocuk	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Ortamla İlgili	5	64	1	20
Ortamla İlgili Olmayan	3	46	4	80
Toplam	8	100	5	100

Sohbet sırasında anne ve çocuk tarafından toplam 13 kez konu değiştirilmiştir. Bu 13 konu başlığından sekizi annenin, beşi çocuğundur. Annenin konu başlıklarının beşi ortamla ilgili, yani o an, o ortamda bulunanlarla ilgili, üçü ortamla ilgili olmayıp, o an, o

ortamda bulunanlarla ilgili değildir.

Çocuğun beş konu başlığından biri ortamla ilgili olup dördü ortamla ilgili değildir.

Bu bulgulara göre, okul dönüşü, sohbetinde olduğu gibi anne sohbette daha çok ortamla ilgili konu başlığına yer verirken çocuğun daha çok ortamla ilgili olmayan konu başlıklarına yer verdiği görülmektedir.

## 2.2.Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde Annenin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri

Tablo 3.6:Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde Annenin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri

	Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri	Sayı	Yüzde
Ortamla ilgili	Emir vererek	3	60
	Yorum yaparak	1	20
	Emir verip yorum yaparak	1	20
	Toplam	5	100
Ortamla İlgili Olmayan	Soru sorarak	1	67
	Haber verip soru sorarak	2	33
	Toplam	3	100

Konu başlıklarını değiştirerek yeni bir konu başlatırken annenin ortamla ilgili konu başlıklarını üç kez emir vererek, bir kez yorum ve bir kez de emir verip yorum yaparak yaptığı görülmektedir.

Ortamla ilgili olmayan konu başlıklarını belirlerken bir kez soru sormuştur ve iki kez haber verip soru sormuştur.

Annenin ortamla ilgili emir vererek, yorum yaparak ve emir verip yorum yaparak konu başlıklarını değiştirme girişimleri ortamla ilgili olmayan konu değiştirme girişimleri ile iç içedir. Bu nedenle aşağıda ortamla ilgili olmayan konu başlığını değiştirme stratejileri

verilirken annenin ortamla ilgili konu değiştirme girişimleri de yer almaktadır. Bu nedenle kesin ayrımlar m¼mk¼n olmamıştır.

### 2.2.1. Annenin Ortamla İlgili Konu Değiştirme Stratejileri

Anne bu sohbette ortamla ilgili emir vererek, yorum yaparak ve emir verip yorum yaparak konu değiştirmektedir.

#### Örnek 8:

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
123	Ali	Ben gitcem	Lambaya bakar.
124	Anne	Oynama ışıkla	
125	Ali	Anne yaa. Gitcem	Annesina bakar. Annesi kitaba bakar.

Ali ortamdan uzaklaşmak isteyerek 123. sırada dışarıya gideceğini söyler. Bunun için izin alma çabası içindedir. Bu sırada ışıkla oynar. Annesi 124. sırada ortamla ilgili konu başlığını belirlemeyi emir vererek, konu değiştirerek yapmıştır. Anne'nin yorumuna göre, amacı ortamı düzenlemektir. Anne ve çocuk ortamla ilgili olmayan konuda konuşurlarken anne ortamla ilgili emir vererek konuyu değiştirmiştir (Sıra 124). Hemen arkasından yine ortamla ilgili olmayan aynı konuya geri dönerek sohbet edilmiştir (Sıra 125).

Anne ortamla ilgili yorum yaparak bir kez konu değiştirmiştir. Bu duruma örnek aşağıda verilmiştir.

### Örnek 9:

Sıra	Etkileşime		
No	Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
187	Ali	Ah!	Ali parmağını çeker
188	Anne	Ay! Özür dilerim Çok mu acıdı? Ellerin çok kirli Civcivler uyuyor mu?	Ali parmağına bakar Annesi alcak sesle söyler

Babanın bisikleti ne zaman tamir edeceği hakkında konuşurken, yukarıdaki örnekte annenin parmağındaki yüzük Ali'nin parmağına çarpar. Ortamla ilgili konuda çocuğuna ilişkili yanıt vererek katılırken aynı sırada yorum yaparak (Sıra 188) konu değiştirir. Bu konu bir sıra alıştırma biter. Anne çocuğunun yanıt vermesini beklememektedir. Aynı sırada ortamla ilgili olmayan "Civcivler uyuyor mu?" sorusunu sorarak ardarda konu değiştirir.

Annenin ortamla ilgili emir verip yorum yaparak konu değiştirmesi bir tane olup ortamla ilgili olmayan konu değiştirmeleri ile iç içedir. Bu nedenle annenin ortamla ilgili emir verip yorum yaparak konu değiştirmesi, Örnek 9'da yer almaktadır.

#### **2.2.2. Annenin Ortamla İlgili Olmayan Konu Değiştirme Stratejileri**

Anne ortamla ilgili olmayan soru sorarak ve haber verip soru sorarak konu değiştirmektedir. Anne haber verip soru sorarak iki kez konu değiştirmiştir. Bu duruma örnek aşağıda verilmiştir.

Örnek 10:

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
125	Ali	Anne yaa. Gitcem.	
126	Anne	Baban seni yarın pazara götürecektir. Gitcen mi pazara? Gel bi ne satcan pazarda? Gel hadi. Ne satcan pazarda?	Ali'ye bakarak konuşur. Ali eşikte ayakta annesine bakar. Ali antrede annesi salondadır.
127	Ali	İple para	Ali antrede yanıtlar.
128	Anne	Şuraya gel ama yanıma gel yüzünü görmüyorum ki. Yüzünü.	Ali antrede, anne salondadır.
129	Ali	İple paraaa!	Ali antrede yüksek sesle söyler.
130	Anne	İple para mı?	Anne salondadır.
131	Ali	Evet	Kapuya doğru bakar.
132	Anne	İpi satacaksın. Para alacaksın teyzelerden öyle mi?	Ali antrede anne salondadır.
133	Ali	Evet.	Ali antrede anne salondadır.
134	Anne	Biliyor musun iplerin kaç lira olduğunu?	Ali antrede anne salondadır.
135	Ali	Hıhıh!	Ali antrede anne salondadır.
136	Anne	Kaç lira ipler? Hıh? Ali, Kaça satıyor baban ipleri?	Ali antrede anne salondadır.
137	Ali	Kaç satıyor?	Ali eşiğe gelir.
138	Anne	Heh? Gel bakalım şuraya.	Ali'ye bakar.

Yukarıdaki örnekte Ali dışarıya çıkmak istediğini söylemiştir (Sıra 125). Anne devamında 126. sırada haber vererek konuyu değiştirmiştir. Anneye video teyp kayıtları doğrulandığında anne çocuğunu ortamda tutmak amacıyla ortamla ilgili olmayan haberi verdiğini ifade etmiştir. Araştırmacının gözlemleri de annenin yorumunu desteklemektedir.

Anne ortamla ilgili olmayan pazar konusunda konuşurken aynı sırada (126); “Gel bi ... Gel hadi” diyerek ortamla ilgili düzenleyici emirler verip, “Ne satcan pazarda” cümlesiyle konuyu kaydırmıştır.

Anne ile çocuk ortamlarla ilgili olmayan pazar konusunda konuşurken anne 128. sırada ortamlarla ilgili yorum yaparak ve emir vererek çocuğunu ortama çekmeye çalışmaktadır.

Anne 128. sırada çocuğundan gelmesini ister. Ama çocuk gelmez. Anne ısrarlı davranmaz. Çocuk antrede anne salonunda ortamlarla ilgili olmayan pazar konusunu ilişkili olarak sürdürürler. Çocuk hiçbir görsel ipucu olmadan ortamlarla ilgili olmayan pazar konusunda konuşabilmektedir.

Tüm sohbette anne ortamlarla ilgili olmayan konularda konuşurken ortamlarla ilgili konu değiştirerek 5 kez ortamı düzenleme girişiminde bulunmuştur. Bu örnekteki gibi sözel olarak ortamı düzenleme girişiminde bulunmuştur. Annenin ortam düzenleyici girişimlerinden üç tanesi, 126., 128. ve 138. sırada görülebilmektedir.

Anne ile çocuk arasında ortamlarla ilgili olmayan pazar konusu, ilişkili soru ve yanıtlarla sırasıyla şu konu başlıklarında: "Ne satcan pazarda?", "İpler kaç lira?", "Kaça satıyor baban ipleri?", "20.000 lirayı biliyor musun?", "Yaramazlık yapcan mı?", "Nasıl satıyorlar amcalar yemek?", "Ne satıyorlar?", "Orda da var mı yemek yapıp satan?", "Nasıl yemek, pide mi satıyor?, Kola önce yiyecek sonra satacaksın öyle mi?", sorularıyla ortamlarla ilgili olmayan konulara kaydırılarak ve 50 kez sıra alarak sürdürülmüştür.

Annenin tüm sohbette soru sorarak bir kez ortamlarla ilgili olmayan konu başlığı belirlediği görülmektedir. Aşağıdaki örnek bu durumu temsil etmektedir.

Örnek 11:

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
187	Ali	Ah!	Parmağını çeker.
188	Anne	Ay! Özür dilerim. Çok mu acıdı? Ellerin çok kirli. Civcivler uyuyor mu? Baktın mı civcivlere? Uyuyor mu civcivler?	Ali parmağına bakar. Annesi alçak sesle söyler.
189	Ali	Cık ...	
190	Anne	Napıyorlar?	
191	Ali	Akşam uyuyorlar. Sabahleyin uyumuyorlar.	Cama bakıyor.

Yukarıdaki örnekte, annenin ortamla ilgili olmayan konu başlığı ile ortamla ilgili konu başlıklarının aynı sırada yer aldığı görülmektedir (Sıra 188). Oysa frekans tablolarına bakıldığında, Okul Dönüşü-1’de olduğu gibi her iki durumda konu başlatma stratejileri birbirinden ayrı gibi görülmektedir. Sohbetler incelendiğinde bunların içiçe olduğu görülmüştür. Bu nedenle kesin ayrımlar mümkün olamamıştır.

187. sırada annenin parmağındaki yüzük çocuğun parmağına çarpar ve parmağı acır. Çocuk doğal olarak ortamla ilgili konu başlatır. Anne çocuğun başlattığı konuya duyarlı olur. İlişkili yanıtlar vererek çocuğun konusunu sürdürürken aynı sırada çocuğun sağlığıyla ve ortamla ilgili yorum yaparak konu değiştirir ve yeni bir konu başlatır. Anne sağlığı ile ilgili yorum yaptığından çocuğundan yanıt beklememiştir. Aynı sıranın devamında ortamla ilgili olmayan, “Civcivler” konusunu başlatmıştır.

Anne Okul Dönüşü-1 kaydında olduğu gibi çocuğun sağlığıyla ve ortamla ilgili yorumlar yaptığından çocuğundan yanıt beklememektedir. Anne burada ardarda ve aynı sırada ortamla ilgili bir de ortamla ilgili olmayan konu değiştirmiştir (Sıra 188).

Anne 188. sırada, “Ellerin çok kirli” derken ortamla ilgili konu değiştirmiştir. Amacı çocuğun sağlığını düzenlemektir. Aynı sırada, “Cıvcivler uyuyor mu?” diyerek ortamla ilgili olmayan konu başlığıyla konu değiştirmiştir. Amacı çocuğunu ortamda tutmaktır veya elinin acısını unutturmaktır.

Annenin ortamla ilgili olmayan cıvcivler konusuna çocuktan ilişkili yanıtlar gelmiştir. Anne ile ocuk 12 kez sıra alarak cıvcivler konusunda sohbeti sürdürmüşlerdir.

Video teyp kayıtları anne ile doğrulatıldığında anne cıvcivlere yer yapıldığını, cıvcivleri gördüğünü söylemiştir. Bu durumda, anne bildiği konuda çocuğuyla sohbet etmektedir. Burada amacı çocuğunu test etmektir.

### **2.3.Sokak Dönüşü-1, Sohbetinde ocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri**

Tablo 3.7: Sokak Dönüşü-1, Sohbetle ocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri

	Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri	Sayı	Yüzde
Ortamla ilgili	Yorum yaparak	1	100
	Toplam	1	100
Ortamla İlgili	Soru sorarak	4	100
Olmayan	Toplam	4	100

Konu başlıklarını değiştirerek yeni bir konu başlatırken çocuğun ortamla ilgili bir kez yorum yaparak başlattığı, ortamla ilgili olmayan konu başlıklarını belirlerken dört kez soru sorarak belirlediği görülmektedir.

#### **2.3.1.Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde ocuğun Ortamla İlgili Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri**

Çocuğun ortamla ilgili yorum yaparak konuyu değiştirerek konu başlığını belirlemesi ile ilgili örnek aşağıda verilmiştir.



### Örnek 12:

Sıra	Etkileşime		
No	Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
183	Ali	Bisikletimi ne zaman yapcak.	Annesine bakar.
184	Anne	Bisikleti mi? Pazar günü yapacak oğlum.	
185	Ali	Yaa! Anne pazar günü olmaz	
186	Anne	Ama baban geç geliyor. Akşamları geç geliyor	Sağ elini Ali'nin elinin üzerine doğru kaldırıyor.
187	Ali	Ah!	Annesinin parmağındaki yüzük Ali'nin parmağına çarpıyor. Ali elini çekiyor.
188	Anne	Ay! özür dilerim. Çokmu acıdı? Ellerin çok kirli.	Ali'nin parmağına bakar. Alçak sesle konuşur.

Yukarıdaki örnekte, ortamla ilgili olmayan Ali'nin bisikletinin yapılması konusunda konuşurken annesinin elindeki yüzük Ali'nin eline çarpar (Sıra 183-186). Doğal olarak o anda gerçekleşen durumu Ali "Ah" yorumunu yaparak ifade etmiştir (Sıra 187). Ali'nin doğal olarak ortamla ilgili yorumuna annesi de ilişkili yanıt vermiştir. Ali'nin konu değiştirme kastı yoktur. Annesi, onun canının yanmasını önemseyerek, özür dileyerek soru sormuştur. Ancak hemen arkasından Ali'nin elleri hakkında yorum yapmıştır.

### 2.3.2.Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde Çocuğun Ortamla İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirerek Belirleme Stratejileri

Çocuk tüm sohbette ortamla ilgili olmayan konu başlıklarını değiştirerek belirlemeyi soru sorarak yapmıştır. Çocuğun ortamla ilgili olmayan soru sorarak konu değiştirdiği tüm konu başlıklarından önce, anne çocuğunu eleştirmektedir. Anne çocuğunu eleştirince çocuğun konuyu değiştirerek ortamla ilgili olmayan konu başlığını belirlediği görülmektedir. Bu durumu temsil eden örnek aşağıda verilmiştir.

Örnek 13:

Etkileşime		
Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
Anne	Pideyle kolayı içeceksin öyle çalışacaksın, öyle mi? Ama baştan para kazanman lazım.	
Ali	Anne babam ne zaman gelecek?	Annesine bakar.
Anne	Biraz sonra gelecek, ipleri satmadan para kazanamazsın. Paran olmayınca da yemek yiyemezsin.	Ali'ye bakar. Ali de annesine bakar

Yukarıdaki örnekte Ali ile annesi ortamla ilgili olmayan pazar konusun da konuşurlarken anne çocuğunu eleştirmektedir (Sıra 176). Ali'de 177. sırada ortamla ilgili olmayan soru sorarak konuyu değiştirerek konu başlığı belirler. Annesi ilişkili yanıt verir ve aynı sırada önceki konusuna devam eder (Sıra 178). Araştırmacının gözlem kayıtlarına ve annenin yorumuna göre çocuk sıkıntıya düştüğünde konu değiştirmektedir.

Anne çocuğunu başlattığı konu değiştirmelerine karşı duyarlı olup ilişkili yanıtlar vermektedir. Ancak hemen arkasından okul dönüşü sohbetinde olduğu gibi kendi kafasındaki konuya dönmektedir.

Özetle, Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde Anne ve Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlatma / Değiştirme Yüzdeleri ile Amaçları Tablo 3.8'de yer almaktadır.

Tablo 3.8: Sokak Dönüşü-1 Sohbetinde Anne ve Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlatma / Değişirme Yüzdeleri ile Amaçları

### SOKAK DÖNÜŞÜ-1

#### Konu Başlatma / Değişirme Yüzdeleri

Anne		Çocuk	
<b>Ortamla İlgili</b> %62	<b>Ortamla İlgili Olmayan</b> %37	<b>Ortamla İlgili</b> %20	<b>Ortamla İlgili Olmayan</b> %80

#### Konu Başlatma / Değişirme Stratejileri

<b>Ortamla İlgili</b> Emir vererek Yorum yaparak Emir verip yorum yaparak	<b>Ortamla İlgili Olmayan</b> Soru sorarak Haber verip soru sorarak	<b>Ortamla İlgili</b> Yorum yaparak	<b>Ortamla İlgili Olmayan</b> Soru sorarak
--	---	--	---

#### Konu Başlatma / Değişirme Amaçları

<b>Ortamla İlgili</b> Öz bakımını ve sağlığını düzenlemek. Ortamı düzenlemek.	<b>Ortamla İlgili Olmayan</b> Çocuğun dikkatini ve motivasyonunu artırmaya çalışmak.	<b>Ortamla İlgili</b> Konu değişirme kastı olmayıp doğal olarak gerçekleşmiştir.	<b>Ortamla İlgili Olmayan</b> Anne çocuğunu eleştirdiğinde çocuk konu değiştirmektedir. Annenin konusu hakkında konuşmak istemiyor.
---	---	---	--

### 3. PAZAR DÖNÜŞÜ SOHBETİ

Saha notları ve anne-baba ile yapılan görüşmelere göre işitme engelli Ali zaman zaman pazara götürülmektedir. Pazar Dönüşü Sohbeti, daha önceki saha notları ile anne ve öğretmenle olan görüşmelere göre çocuğun katılımsız olduğu etkileşimlere tipik örnektir. Ali'nin Pazar Dönüşü Sohbetindeki katılımsızlığı, ana-babası tarafından çocuğun yorgun oluşu ve sokağa çıkma isteğine yorumlanmıştır. Araştırmacının gözlemleri, ana-babanın yorumunu desteklemektedir. Ali'nin bazen sokağa çıkmak için, kimi zaman istediği gerçekleşmediğinde kimi zaman da Pazar Dönüşü sohbetindeki gibi yorgun olduğunda sohbetlere katılmakta isteksiz olduğu gözlenmiştir.

9 Nisan 1996'da Ali'nin okulunda yapılan ayrıntılı gözlem verilerine ve aynı tarihte Ali'nin öğretmeni ile yapılan yapılandırılmamış görüşmeye göre Ali sözlü ve yazılı etkileşimlere canı isterse katılmakta istemezse katılmamaktadır. 13 Mayıs 1996'da anne ile yapılan yapılandırılmamış görüşme ve ayrıntılı gözlem kayıtlarına göre de Ali canı isterse etkileşmektedir. Anne ile öğretmenin çocuğun katılımsızlığına ilişkin yorumlarını araştırmacının gözlemleri de desteklemektedir.

Pazar dönüşü sohbetten önce Veli birinci katın balkonunda araştırmacıyı görmüş ve sokak kapısını açmıştır. Birlikte birinci katın “Salonuna” girmişlerdir. Anne “Salonda” makinede kuş kafesine tül dikmekteydi. Babaanne ile dede üst kattaydılar. Ali ise babası ile pazara gittiği için evde yoktu. Makina dikişleri bitince ikinci kata çıkıldı. Babaanne üçlü koltuğa uzanmış yatıyordu. Dede dükkana inmişti. Sohbet öncesi anne, kuş kafesinin tülünün el dikişlerini sürdürdü. Ayşe Hanım Ali ile babasının geldiklerini minibüsün sesinden anlayıp aşağıya indi. Araştırmacı bu arada kamerayı hazırladı. Ali, annesi ve babası yukarıya çıktılar. Annesi salona girdi. Ali ve babası ellerini yüzlerini ayaklarını yıkadılar. Sonra salona girdiler. Babası ile araştırmacı selamlaştılar. Ali ikili koltuğa, annesinin soluna oturdu. Annesi kuş kafesinin örtüsünü dikerken ortamla ilgili olmayan, “Nereye gittiniz bugün?” sorusunu sorarak sohbeti başlattı. Annesi bu sohbet sırasında da kuş kafesinin tülünü dikmeyi sürdürdü.

Pazar Dönüşü Sohbeti çocuğun gönülsüz katılımı ile annenin tek tarafı olarak sürdürdüğü sohbet haline gelmiştir. Bu nedenle bu bölümde annenin ortamla ilgili konu değiştirme stratejileri, ortamla ilgili olmayan konu değiştirme stratejileri, çocuğun ortamla ilgili konu değiştirme stratejileri ve ortamla ilgili olmayan konu değiştirme stratejileri ile babanın ortamla ilgili konu değiştirme stratejileri ayrı başlıklar içinde anlatılmayıp ayrı ayrı örnekler yerine bir tek örnekle yukarıdaki konu değiştirme stratejilerinin anlatılması amaçlanmıştır. Bu durumu içeren örnek sayfa 83’de verilmiştir.

### 3.1. Pazar Dönüşü Sohbetle Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıkları

Tablo 3.9: Pazar Dönüşü Sohbetle Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarının Kişilere Göre Dağılımı

Konu Başlığı	Anne		Çocuk		Baba	
	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)	Sayı	Yüzde (%)
Ortamla İlgili	5	71	-	-	4	100
Ortamla İlgili Olmayan	2	29	-	-	-	-
Toplam	7	100	-	-	4	100

Sohbet sırasında konu başlatarak değiştirerek toplam 11 konu başlığı yer almıştır. Bu 11 konu başlığından yedisi annenin, dördü babanıdır. Bu sohbet sırasında çocuğun hiç konu başlığı yer almamaktadır. Annenin konu başlıklarından beşi ortamla ilgili olup o an o ortamda var olan nesne ve olaylarla ilgilidir. İki ortamla ilgili olmayıp o an ortamda varolan nesne ve olaylarla ilgili değildir.

Babanın dört konu başlığından dördü de ortamla ilgili olup, ortamla ilgili olmayan konu başlığı yoktur. Bu bulgulara göre anne sohbette daha çok ortamla ilgili konu başlığına yer vermiştir. Çocuğun bu sohbette ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu başlıklarına hiç yer vermediği görülmüştür.

### 3.1.1.Pazar Dönüşü Sohbetinde Annenin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri

Tablo 3.10: Pazar Dönüşü Sohbetinde Annenin Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri

	Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri	Sayı	Yüzde
Ortamla ilgili	Soru sorarak	1	20
	Yorum yaparak	2	40
	Soru sorup yorum yaparak	1	20
	Emir vererek	1	70
	Toplam	5	100
Ortamla İlgili	Soru sorarak	3	100
Olmayan	Toplam	3	100
Genel Toplam		9	100

Konu başlıklarını değiştirerek yeni bir konu başlatırken annenin ortamla ilgili konu başlıklarını bir kez soru sorarak, üç kez emir vererek ve bir kez yorum yaparak yaptığı görülmektedir. Ortamla ilgili olmayan konu başlıklarını belirlemeyi iki kez soru sorarak yapmıştır.

### 3.1.2.Pazar Dönüşü Sohbetinde Babanın Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri

Tablo 3.11: Pazar Dönüşü Sohbetinde Babanın Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri

	Konu Başlıklarını Değiştirme Stratejileri	Sayı	Yüzde
Ortamla ilgili	Yorum Yaparak	2	50
	Emir Vererek	2	50
	Toplam	4	100
	Ortamla İlgili	-	-
Olmayan	Genel Toplam	4	

Babanın konu başlıklarını değiştirerek belirlemesi ortamla ilgili olup çocuğun o anki durumu hakkında iki kez yorum ve iki kez emir vermiştir.

### 3.1.3.Pazar Dönüşü Sohbetinde Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlıklarını Değişirme Stratejileri

Çocuğun ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu başlıklarını değiştirme ve başlatması bu sohbetinde gerçekleşmemiştir. Ancak iki kez yetersiz konu değiştirme girişiminde bulunmuştur. Konu değiştirme girişimlerinin biri ortamla ilgili, diğerinin ortamla ilgili olmadığı görülmektedir. Ancak bu girişimleri yetersiz olduğu için tablo olarak belirtilmemiştir. Örnek 14'de anne, baba, ve çocuğun Pazar Dönüşü Sohbetinde Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Etkileşim görülmektedir.

Örnek 14:

Sıra No	Etkileşime Katılanlar	Sözel Katılımlar	Sözel Olmayan Katılımlar
1	Anne	Nereye gittin bugün? Heh?  Nereye gittiniz babanla? Söyle bakalım nereye gittiniz? Niye? Çok para kazandınız mı? Heh?	Ali annesinin solunda ikili koltukta oturuyor. Ali görünmüyor. Annesi Ali'ye doğru başını çevirerek konuşur. Ali annesine bakmıyor. Aliye dönük olarak konuşur. Ali önüne bakar.
2	Baba	Oğlum konuşsana !	
3	Anne	Konuş hadi. Sen satmadın mı?	Ali'ye bakar. Ali başını dizine yaslamış aşağıya bakar.
4	Baba	Senden almadı mı teyzeler hiç? Kerata kasa sen değilmiydin? Patron buydu. Paraları bu topluyordu.	Ali başını sağ dizine yaslar, aşağı bakar.
5	Anne	Paraları topladın mı? Hani paraların? Babaya mı verdin sonra Heh? Şşş Babaya mı verdin? Veli! Ali!	Ali başını sağ dizine yaslar, aşağı bakar.
6	Ali	Yaa!	Başını biraz kaldırır.
7	Anne	Ne oldu yavrum? Konuş bakalım hadi Çok terlemişsin. Çok mu sıcaktı bugün?	Ali'nin çenesi dizinde.
8	Baba	Hemde nasıl yaaa!	
9	Anne	Kaç tane köye gittiniz? Hıh? Kaç tane köye gittiniz?	Ali babasına bakar.

Yukarıdaki örnekte anne ortamlarla ilgili olmayan bir soru sorarak sohbeti başlatır (Sıra 1). Aynı sırada ard arda sohbeti başlattığı sorusuyla ilişkili olarak ve konuyu kaydırarak sorular sorar. Ancak Ali'den yanıt alamaz. Bu duruma babası dayanamayıp ikinci sırada, "oğlum konuşsana" diyerek çocuğunun durumunu yorumlar. Devamında anne ilişkili olarak konuyu sürdürme ve kaydırmalarla ardarda sorular sormayı sürdürür (Sıra 3). Annenin sürdürdüğü sohbete baba da katılarak pazar konusu para kazanma boyutuna kayar (Sıra 4) Anne babanın kaydırduğu konuyla ilişkili olarak konuyu sürdürür (Sıra 5). Ali'nin annesi ve babası ortamlarla ilgili olmayan pazar konusunda konuşurlarken Ali 6. sırada "Yaa" diyerek ortamlarla ilgili olmayan yetersiz konu değiştirme girişiminde bulunur. Ancak annesi izleyen sıradan, "Ne oldu yavrum?" diyerekten ortamlarla ilgili soru sorarak Ali'nin konuşmasını sorgular, onun yetersiz konu girişimini dikkate almaz (Sıra 7). Bu sırada anne çocuğun sağlığı ile ilgili yorum yapar. Aynı sırada anne "Çok mu sıcaktı bugün?" diyerek ortamlarla ilgili olmayan soru yöneltir. Çocuktan yanıt gelmediği için 8. sırada baba yanıtlar. 9. sırada anne çocuğuna pazarla ilişkili sorular sormaya devam eder. Çocuğundan yanıt alamaz. Bu arada ortama kardeşi Veli ağlayarak gelir. Babası tekrar konuşmasını ister. Veli'nin bu sohbetteki katılımları etkisizdir. O nedenle tablolastırılmamıştır. Sohbet annenin ortamlarla ilgili olmayan pazar konusu ile ilgili sorularıyla sürerken anne ortamlarla ilgili, "Çek yaa kaldır şu yüzünü bi" emir verip yorum yapınca, Ali "Anne yaa!" diyerek yine yetersiz konu değiştirme girişiminde bulunur.

Anne ortamlarla ilgili emir vererek yorum yaparak pazar konusunda ortamlarla ilgili sorular sorarak sohbeti tek taraflı olarak sürdürür. Zaman zaman annenin ortamlarla ilgili olmayan sorularla ilişkili sorularını alıp, baba çocuğuna sorar. Sohbet bu şekilde çocuğun katılımı olmadan sürer gider.

Özetle, Pazar Dönüşü Sohbetinde Anne ve Çocuğun Ortamlarla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlatma / Değiştirme Yüzdeleri ile Amaçları Tablo 3.12'de yer almaktadır.



Tablo 3.12: Pazar Dönüşü Sohbetinde Anne ve Çocuğun Ortamla İlgili ve İlgili Olmayan Konu Başlatma / Değişirme Yüzdeleri ile Amaçları

### PAZAR DÖNÜŞÜ

#### Konu Başlatma / Değişirme Yüzdeleri

Anne		Baba		Çocuk	
Ortamla İlgili	Ortamla İlgili Olmayan	Ortamla İlgili	Ortamla İlgili Olmayan	Ortamla İlgili	Ortamla İlgili Olmayan
%71	%29	%100	%0	%0	%0

#### Konu Başlatma / Değişirme Stratejileri

Ortamla İlgili	Ortamla İlgili Olmayan	Ortamla İlgili	Ortamla İlgili Olmayan	Ortamla İlgili	Ortamla İlgili Olmayan
Soru sorarak Yorum yaparak Emir vererek Soru sorup yorum yaparak	Soru Sorarak	Emir vererek Soru Sorarak		Başarısız katılım	Başarısız katılım

#### Konu Başlatma / Değişirme Amaçları

Ortamla İlgili	Ortamla İlgili Olmayan	Ortamla İlgili	Ortamla İlgili Olmayan	Ortamla İlgili	Ortamla İlgili Olmayan
Bilgi almak, ortamı ve sağlığını düzenlemek	Bilgi almak	Ortamı düzenlemek	Çocuğu konuşmaya cesaretlendirmek.	Konu hakkında konuşmak istemiyor.	Konu hakkında konuşmak istemiyor.

## DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

### TARTIŞMA VE ÖNERİLER

#### 1. TARTIŞMA

Bu bölümde çalışmanın soruları ve hipotezlerine göre bulguları özetlenerek anne-çocuk sohbetlerine ilişkin var olan kaynaklardaki bulgular dikkate alınarak tartışılmıştır. Ayrıca işitme engelli çocuğu olan ailelere ve gelecekteki araştırmalara yönelik öneriler ile araştırmanın sınırlılıklarına yer verilmiştir.

a) Anne ile babanın işitme engelli çocuklarının dil gelişimine ilişkin düşünceleri nelerdir?

Bu araştırmadaki odak çocuk Ali'nin ana-babası, çocuklarının işitme engelinden etkilenmiş olması nedeniyle başlangıçta konuşamayacağını düşünmüştür. Ama, çocuğun uygun cihazlanmasıyla bu düşünceleri değiştirmeye başlamıştır. Ana-baba, Ali ile kuracakları iletişimde sözlü iletişim dışında bir etkileşim düşünmemişlerdir. Ailesinin tüm gayretlerine rağmen işitme kaybı ve cihazlanmasının geç olması nedeniyle zengin dil yaşantılarından yoksun kalmıştır ve normal işiten akranlarına göre dil gelişimi geridir. Ancak ana-babanın cihazlanmaya ve sözlü iletişime yönelik olumlu tutumları nedeniyle dil gelişimi olumlu yönde gelişmiştir. Bu nedenle işitme engelli çocukların erken yaşlarda cihazlandırılması, ana-babaların işitme engelli çocuklarının anlama ve konuşmalarına ilişkin olumlu düşüncelerine ve işitme engelli çocuklarına daha zengin yaşantılar sağlamasına yol açabilir.

Ali okul çağına gelince, anne ve baba çocuklarının işiten akranları gibi anlayıp okumayacağını düşünmeye başlamıştır. Bu düşüncelerinden dolayı anlama ve okumaya daha hazır olacağı düşüncesiyle çocuğu okula bir yıl geç vermeyi düşünmüşlerdir. Ama yine de akranlarından geri kalmaması için o yıl okula göndermişlerdir. Anne-babanın Ali'yi okula geç göndermeyi düşünmelerine rağmen zamanında göndermeleri Ali'nin akademik gelişimi ve sosyalleşmesi bakımından olumlu olmuştur.

İşiten kardeşi Veli üç yaşında olmasına rağmen söyleneni hemen anlayıp söyleyebilirken işitme engelli Ali söyleyememektedir. Hem anne hem de baba işitme engelli çocuklarının dil gelişiminin normal işiten çocuktan geri olduğunu farkındadırlar. Bu nedenle işitme engelli çocuklarına tekrarlarla dil yaşantısı verdiklerini ifade etmişlerdir.

Ratner ve Bruner (1978) gelişimsel olarak incelediği 5 nci aydan 9 uncu aya kadar izledikleri normal işiten bir bebeğin dil gelişiminde anlamlı rutin oyunların önemli olduğunu tekrarlarla ve çocuk olgunlaşarak oyunu öğrendikçe çeşitli iletişimsel roller alma yeteneğinin arttığını vurgulamıştır. Ratner ve Bruner'in önemini belirttiği tekrarlı dil rutinlerini bu aile de bilinçli olarak uygulamaktadır. Ana-baba Ali'nin tekrarlı dil yaşantılarıyla öğrenmeye ihtiyacı olduğunu farkındadırlar. Böylece anne-babanın Ali ile etkileşimlerinde tekrarlı dil girdilerine bilinçli olarak yer vermeleri, Ali'nin dili kurallarına göre kullanmasına olumlu katkısı olmuştur.

b) Bu ailede sohbetlere kimler katılmaktadır ve rolleri nedir? İşitme engelli çocuğun katıldığı sohbetler nasıldır?

Bu ailede işitme engelli çocuğun katıldığı sohbetler hem grup hem de bire-bir olarak gerçekleşmektedir. Grup sohbetleri sırasında aile üyeleri aynı odada ikişerli üçerli olarak aynı anda farklı konularda sohbet etmektedirler. Hem bire-bir hem grup sohbetlerinin ortak özelliği odak çocuk Ali'nin çoğunlukla sohbetlerde yer almasıdır. Ali, dedesi ve babaannesiyile arkadaşça konuşurken babasıyla daha ölçülü konuşmaktadır. Baba geçmişte kendi babasıyla ilişkilerinin olmadığını vurgulamaktadır. Bu nedenle kendisinin

çocuklarına yol gösterici olduğunun farkında olarak çocuklarıyla hem arkadaş hem de “baba” rolü takınarak etkileşimde bulunmaktadır. Grup sohbetlerinde anne yer aldığında genellikle çocuğunu terbiye edici rolünü üstlenmektedir.

Ali ile sohbetleri sırasında aile bireyleri onu bir iletişimci olarak sohbete katılımını ciddiye aldıklarını belirtmişlerdir. Ayrıca onun dil gelişiminin bu sohbetlerle desteklenebileceğinin farkında olduklarını ifade etmişlerdir.

Ali sadece aile üyeleriyle sohbette bulunmamaktadır. Aile üyelerinin her biri Ali'nin daha sosyal olmasını istemektedir. Bunun da ötesinde zengin dil yaşantısı vermek amacıyla farklı ortamlara girmesini, farklı kişilerle iletişimde bulunmasını düşünerek her gittikleri yere Ali'yi götürmektedirler. Baba çocuğunun tatillerde kendisinin satış yaptığı pazarlara götürmektedir. Onun amacı diğer aile üyelerine benzerlik göstermekle birlikte ek olarak alışveriş yapmanın Ali'nin parayı tanınmasına ve dilinin gelişmesine olanak sağlamasıdır.

Özet olarak işitme engelli Ali, hem grup hem de bire-bir sohbetlere katılmaktadır. Tüm aile üyeleri de Ali'nin iletişimci olarak grup ve bire-bir sohbetlerde katkılarını dikkate almaktadırlar. Ayrıca Ali'nin etkileşimde bulunduğu kişileri aile üyeleriyle sınırlamayıp onun iletişimci olarak diğer insanlarla etkileşimini önemsemeleri dil/iletişim becerilerinin gelişmesine olanak vermektedir. İşiten ana-babaların normal işiten çocuklarını sohbete aktif olarak katılabilen iletişimciler olarak algılamaları, çocuklarının daha ileri yaşlardaki dil/iletişim gelişiminin temelini oluşturmaya hizmet etmektedir (Snow,1987). Bu durum, Ali'nin ailesinde de görülmektedir. Ali'nin de dil/iletişim gelişimi, normal işiten çocukların dil/iletişim gelişimine paralel olup geriden izlemektedir. Bu nedenle işitme engelli çocuklar da sohbete aktif olarak katılabilen iletişimciler olarak algılanmalıdırlar. İşitme engelli çocukların bire-bir ve grup sohbetlerine katılmaları önemsenmelidir.

Ali çoğunlukla toplumsal ve dil kurallarına uygun şekilde cümleler kurmaktadır. Keenan (1974) bilgili bir iletişimcinin toplumsal ve dil kurallarını bildiğini belirtmiştir. Bu

çocuk da bilgili bir iletişimci olarak davranmayı öğrenmektedir. Ana-babaların çocuklarına değişik bağlamlarda etkileşimde bulunma fırsatı vermesi , çocukların toplumsallaşmasına hizmet ettiği gibi dilin kurallarının öğrenilmesine de hizmet edebilir.

Bu araştırmada Ali'nin ailesindeki grup sohbetleri değil, bire-bir sohbetler dikkate alınmıştır. Bire-bir sohbetler genellikle iki kişi yalnızken gerçekleşmektedir. Bire-bir etkileşimlerde çocuk en fazla annesiyle sohbetlerde bulunmuştur. Bu nedenle Ali'nin annesiyle bire-bir sohbetleri incelenmiştir. Aile üyeleri, özellikle annenin katkılarının farkındadırlar. Bire -bir sohbetlerde anne bazen öğretmen rolünü takınarak çocuğunu test etmektedir (Sayfa 75 Örnek 8. Sıra 134-136). Bazen de anne rolünü alarak öz bakım ve sağlığı ile ilgilenmekte ve yaşantısı hakkında bilgi almaktadır. İşitme engelli çocukların en fazla etkileşimde bulunduğu kişilerle sohbetlerinin incelenmesi işitme engelli çocukların dillerinin niteliği hakkında daha fazla gerçekçi bilgiler edinilmesini sağlayabilir.

c) Anne ile işitme engelli çocuk arasındaki sohbetler hangi sosyal bağlamlarda oluşmaktadır?

Çeşitli ortam, kişi ve zamanlarda işitme engelli çocuklarla sohbetlerde bulunma, işitme engelli çocukların dilinin gelişmesi bakımından önemli olduğu vurgulanmıştır. Snow ve Ferguson (1977) ve Lewis ve Freedle (1973) çocuğun izleyen yıllardaki dil gelişiminin temellerinin bebeklikten itibaren anne, baba, kardeş ve akrabalarıyla iletişimi ve bu iletişimin değişik ortamlarda olmasıyla olası olduğunu belirtmektedirler. Ali'nin ailesi de değişik bağlamlarda ona sohbet ortamları yaratmaktadır. Verilerin genel yorumundan anlaşılacağı gibi anne de çocuğuyla değişik bağlamlarda sohbet etmektedir. Ali'nin annesiyle aktif bir şekilde etkileştiği görülmektedir. Bu sohbetlerde bağlamın öğelerinden olan etkileşime katılanlar ile ortam aynıdır. Ancak etkileşimin olduğu zamanlarda farklılık görülmektedir. Kişiler ve ortam aynı olduğunda Okul Dönüşü-1, Sokak Dönüşü-1 ve Pazar Dönüşü gibi değişik zamanlarda sohbetler oluşmaktadır. İşitme engelli çocukların değişik kişi, ortam ve zamanlarda değişik konularda sohbet etmeleri gerektiği Plappinger ve Kretschmer' in (1991) araştırmasında da belirtilmiştir. Bu

araştırmacılar değişik bağlamlarda normal işiten anne ile onun 2.5 yaşındaki işitme engelli çocuğu arasındaki etkileşimleri incelemişlerdir. Değişik bağlamlarda örneğin, hayvanat bahçesine gezi, çocukla kitap okumak, sayı ve eşleme oyunları oynama sırasında annenin daha çok etiketleme yaptığı belirtilmiştir. Buna karşılık öğlen yemeği yeme, akşam yemeği hazırlama, banyo yapma gibi bağlamlar daha çok karşılıklı sohbetleri ortaya çıkarmıştır. Çocuğun aktif katılımı annenin uyguladığı stratejileri etkilemektedir.

Bu araştırmada Plappinger ve Kretchmer'in araştırmasından farklı olarak kişiler ve fiziksel ortam aynı olsa da çeşitli zamanlarda farklı niteliklerde sohbetler gerçekleşmiştir. Okul Dönüşü, Sokak Dönüşü ve Pazar Dönüşü gibi değişik zamanlarda sohbetler oluşmaktadır. İşitme engelli çocuklar değişik kişi ortam ve zamanlarda değişik konularda sohbet etmeleri gerekmektedir. Bu nedenle işitme engelli çocuklarla değişik zamanlarda sohbet edilmelidir.

Anne çocuğuyla yemek yeme, soyunma-giyinme, ödev yaptırma rutinlerinde etkileşmektedir. Bu rutinler sırasında annenin çocuğuyla, hem ortamla ilgili hem de ortamla ilgili olmayan konular hakkında sohbet ettiği görülmüştür. Oysa Cross (1984) ve Kretschmer (1978) araştırmalarında işitme engelli çocuklarla yapılan anne-çocuk sohbetlerinde sınırlı etkileşimlerden söz etmektedirler. Ancak bu araştırmada annenin çocuğuyla etkileşime girerken kendisini sınırlamadığı, normal işiten çocuğuyla olan etkileşime benzer etkileşime girdiği görülmüştür. İşitme engelli çocuk da bu sohbetlere aktif olarak katılmıştır. Çocuğun aktif katılımı annesi gibi olup ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu başlıklarında sohbet etmektedir. Annesinin başlattığı ortamla ilgili olan ve olmayan konulara katılmakta ve kendisi de ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu başlıklarını belirleyebilmektedir. Bu Lucariello ve Nelson'un (1978) yaptıkları araştırmanın bulgularına benzerlik göstermektedir. Lucariello ve Nelson araştırmasında 2.0 yaşındaki normal işiten çocukların geçmiş ve gelecek hakkında konuşabildiklerini belirlemişlerdir. Aşına olunan aktiviteler sırasında çocukların geçmiş ve gelecekte söz edebildikleri bulunmuştur. Az aşına olunan aktiviteler sırasında ise çocukların ve ana-babalarının sohbetlerinin halihazırdaki nesne ve olaylarla ilgili olduğu görülmüştür.

Bu araştırmada da rutin haline gelmiş aktiviter sırasında anne ve odak çocuk Ali, ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu başlıklarında geçmiş ve gelecekte söz etmişlerdir. İşitme engelli Ali'nin annesiyle etkileşimi, normal işiten çocukların annelerinin etkileşim tarzına benzerlik göstermektedir. Bu bulgular işitme engelli çocukların anneleriyle yaptıkları sınırlı etkileşimleri vurgulayan araştırmalara zıtlık göstermektedir. Bu nedenle de bu araştırma işitme engelli çocukların etkili iletişimciler olabileceklerini göstermesi bakımından önemlidir. En çok aşına olduğu durum ve etkinlikler sırasındaki etkileşimlerinin incelenmesi, işitme engelli çocukların dilleri hakkında daha gerçekçi bilgilerin edinilmesini sağlar.

Ratner ve Bruner'in (1978) araştırmasında normal işiten bebekle annesi arasında kullanılan dil halihazırdaki nesne ve olaylarla ilgilidir. Bu şekilde ortamla ilgili konularda etkileşmeyi öğrenen çocukların bunu başka bağlamalarda kullanabileceğini vurgularlar. Bu araştırmada ise işitme engelli çocuk ile annesi arasındaki sohbetlerde çocuk ortam dışı konularda da sohbet ederek, ortamla ilgili konuda sohbet etmeyi öğrenmiş ve bunu ortamla ilgili olmayan konularda sohbet etmeyi başarabilen çocuk olarak karşımıza çıkmaktadır. Ana-babalar işitme engelli çocuklarıyla değişik kişi ortam ve zamanlarda değişik konularda sohbet etmeleri gerekecektir. Bu nedenle işitme engelli çocuklarla değişik zamanlarda sohbet edilmelidir.

d) Anne ve çocuk konu değiştirmelerini nasıl ve niçin yapmaktadırlar?

Hem anne hem çocuk ortamla ilgili ve ilgili olmayan konularda konuşmaktadırlar. Okul Dönüşü-1, Sokak Dönüşü-1 sohbetlerinde hem anne hem çocuk aktif, ancak Pazar Dönüşü sohbetinde çocuğun sözel katılımı yok denecek kadar azdır. Bunda pazardan dönüşünün verdiği yorgunluğun etkisi olmuş olabilir. Çocuğun aktif olarak katılmayışı tüm sohbetin süresini etkilemiştir.

Pazar Dönüşü çocuğun sözel katılımı olmadığı için ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu değiştirmeleri belirlenememiştir. Ancak diğer iki durumda hem annenin hem

çocuğun aktif olarak ortamla ilgili ve ilgili olmayan konu başlıklarında sohbete katıldıkları belirlenmiştir.

Genel olarak bakıldığında her ikisinde ortamla ilgili olmayan konu değiştirmelerinin amaçlarında farklılık olduğu görülmektedir. Okul Dönüşü-1 sohbetinde anne ortamla ilgili altı kez konu değiştirmiştir. Ortamla ilgili "Kirli top", "Üstünü değiştirelim mi?", "Ateş gibi olmuşsun", "Tamam bi ellerini yıka da gel", "Çok terlemişsin, Çıkar" konu başlıklarında sohbet ederken amacı çocuğunun özbakımını ve sağlığını düzenlemektir. Anne ortamla ilgili olmayan üç kez "Bugün neler yaptın?" diyerek o günkü okul yaşantısı ve dersleri hakkında bilgi almayı amaçlamıştır.

Buna karşılık çocuk ortamla ilgili bir kez konu değiştirirken, dört kez ortamla ilgili olmayan konu değiştirmektedir. Ortamla ilgili "Kafam" konu başlığında konu değiştirirken amacı annesinin derslerini sorgulaması nedeniyle içine düştüğü bu sıkıntılı durumdan kurtulmaktır. Ortamla ilgili olmayan "Bi tane kız vardı. Anne bugün Sevda gelecek, arkadaşlarım gelecek. Anne dışarıya çıkcam. Anne benim saatim nerde?" konu başlıklarında üç kez haber vererek, bir kez de soru sorarak konu değiştirmiştir. Çocuğun ortamla ilgili olmayan konu değiştirmelerinin amacı kendi içinde farklılaşmaktadır. Annesi derslerini sorgulayınca; ya arkadaşlarının geleceğini haber vererek konu değiştirmektedir ya da dışarıya çıkacağını haber vererek konu değiştirmektedir. Annesi çocuğunun sağlığı ile ilgili yorum yaptığında çocuk ortamla ilgili olmayan konu değiştirmektedir.

Sokak Dönüşü-1 sohbetinde anne beş kez ortamla ilgili konu değiştirmiştir. Ortamla ilgili "Oynama ışıkla", "Ellerin çok kirli", "Şuraya gel ama yanıma gel yüzünü görmüyorum ki", "Gel bi gel hadi, Gel bakalım şuraya" konu başlıklarında sohbet ederken amacı ortamı düzenlemek ve çocuğunun sağlığını düzenlemektir. Anne üç kez ortamla ilgili olmayan konu değiştirmiştir. Ortamla ilgili olmayan; "Anneannenler Bursa'ya gitmişler biliyormusun?,"Baban seni yarın pazara götürecekt", "Civcivler uyuyor mu?" konu başlıklarında sohbet ederken annenin amacı; çocuğunu ortamda tutmaktır.



Sokak Dönüşü-1 sohbetinde çocuğun bir kez ortamla ilgili dört kez ortamla ilgili olmayan konu başlıklarında konu değiştirdiği görülmektedir. Çocuk ortamla ilgili doğal olarak, “Ah!” diyerek parmağının acıdığını belirtmek için konu değiştirmiştir. Ortamla ilgili olmayan “Dışarı gitcem”, “Babam ne zaman gelecek? ” “Yaa anne!, Gitcem ben”, “Bisikletimi ne zaman yapcak?” bu konu başlıklarının üçünde annesi çocuğunu eleştirdiği için çocuk konu değiştirmektedir. “Yaa anne!, Gitcem ben” derken ise çocuğun amacı annesinin başlattığı “Civcivler” konusunda dili yeterli olmadığı ya da bu konuda sohbet etmek istemediği için dışarıya çıkacağını söyleyerek konu değiştirmiş olabilir.

Pazar Dönüşü sohbet, çocuğun aktif katılımı olmadan anne tarafından sürdürülen sohbet şeklindedir. Zaman zaman baba da çocuğunun tepkisizliğine sinirlenerek sohbe katılmaktadır. Çocuk bu sohbe “Anne yaa!” diyerek ortamla ilgili bir kez, ortamla ilgili olmayan bir kez konu değiştirme girişiminde bulunmuştur. Anne ise, beş kez ortamla ilgili konu değiştirmiş olup, amacı çocuğunun sağlığını ve ortamı düzenlemektir. İki kez ortamla ilgili olmayan konu değiştirmiştir. Amacı çocuğundan bilgi almaktır.

Özetle, işitme engelli çocuk ve annesinin çeşitli bağlamlardaki sohbetleri konu değiştirme açısından incelendiğinde her ikisinin de aktif oldukları görülmektedir. Aktiflikleri, her ikisinin de ortamla ilgili olan ve olmayan konu değiştirmeleriyle sınırlı kalmamaktadır. Annesi yetkin bir iletişimci, çocuk ise gelişen bir iletişimci olarak konuları sohbe getirirken farklı amaçlar gütmektedirler. Bu araştırmanın sonuçları, işitme engelli çocukların iletişime katılmaları konusunda olumlu bakış açısı kazanmamıza neden olmaktadır.

## **2. ÖNERİLER**

### **2.1. İşitme Engelli Çocukların Ailelerine Öneriler**

Bu araştırmada işiten anne ile işitme engelli çocuğunun etkileşimlerinin hangi bağlamlarda oluştuğu, sohbetin niteliği ve bağlamın öğelerinden konu değiştirmelerin nasıl ve niçin yapıldığı incelenmiştir.

Bu araştırmanın sonuçları, işiten anne ile normal işiten çocuklarla yapılan araştırmalara benzerlik göstermiştir. Genel olarak normal işiten çocukların ana-babaları çocuklarıyla çeşitli bağlamlarda, -farklı kişi ortam ve zamanlarda- onların iletişim gelişimlerini kolaylaştırıcı tavırlarla etkileşmektedirler. Bu araştırmada da anne çocuğuyla doğal ortamlarında değişik zamanlarda etkileşmiştir. Bu durum işitme engelli çocuğun dilinin gelişmesi için önemlidir. Bu araştırmanın ışığı altında işitme engelli çocuğa sahip ana-babaların çocuklarıyla çeşitli bağlamlarda etkileşmelidirler. Unutulmamalıdır ki işitme engelli çocukların işitme kayıpları nedeniyle yetkin birer iletişimci olabilmeleri için bu tür etkileşimlere normal çocuklardan daha fazla ihtiyaçları vardır.

Bu araştırmada işitme engelli Ali'nin akıcı dili olmasına rağmen işitme kaybının geç anlaşılması ve buna bağlı olarak uygun cihazlandırılmasının geç yapılması ve cihazlandırılmadan önce ailenin işitme engelli çocukların konuşamayacaklarını düşünmesi nedeniyle dil gelişimi işiten akranlarına göre olumsuz etkilenmiş olabilir. Bu nedenle işitme engelli çocuğa sahip ana-babaların çocuklarının dil gelişimi için, işitme kaybının erken teşhisi, uygun cihazlandırılması, cihazın tutarlı kullanılması ve sözlü iletişime olumlu bakmaları önerilebilir. Buna bağlı olarak ailelere, işitme engelli çocukların da anlayabileceği ve konuşabileceği düşüncesine sahip olmalarına hizmet edebilecek çalışmaların yapılması önerilebilir.

İşitme engelli Ali'nin etkileşimlerindeki akıcılık onun işitme cihazından yararlandığını göstermektedir. İşiten annesi olan işitme engelli çocuklarla yapılan araştırmalarda ana-babaların çocuklarıyla etkileşirken kendilerini sınırladıkları, daha çok emir cümleleri kullandıkları, çocuklarının işitme kayıplarından dolayı kendileriyle iletişime giremeyeceklerini düşündükleri bulunmuştur. Bu araştırmada aile, işitme cihazlı çocuğuyla etkileşirken kendilerini sınırlamadan doğal ortamlarında normal işiten çocukların annelerinin etkileştikleri gibi etkileşmiştir. Etkileşimin rahatlığı ve işitme engelli

Ali'nin işitme cihazından yararlanması olmasa etkileşimi olumlu yönde etkilemiştir. Bu nedenle işitme engelli çocukların erken cihazlandırılmaları ve işitme engelli çocuğa sahip ana-babaların işitme engelli çocuklarıyla etkileşirken kendilerini sınırlamadan doğal olarak etkileşmeleri önerilebilir.

Bu araştırmada ailenin, işitme engelli Ali'nin bire-bir ve grup sohbetlerine katılımını dikkate alarak zengin dil yaşantısı için fırsatlar verdiği görülmüştür. Bu durum, işitme engelli Ali'nin yetkin bir iletişimci olmasına ve dil/iletişim becerilerinin gelişmesine neden olmuştur. Bu nedenle işitme engelli çocukların grup ve bire-bir sohbetlere katılmasını sağlamak ve zengin dil yaşantısı için fırsatlar vermek önerilebilir.

## **2.2. Gelecekteki Araştırmalara Yönelik Öneriler**

Geleceğe yönelik hem yöntemsel hem de sohbetin yapısına/işlevine uygun araştırmalar önerilebilir.

1. Bu araştırmadaki verilerin analizi sohbetin diğer öğelerini incelemek için yapılabilir.
2. Her bir ailenin farklı kültürel yapısı olduğu düşünülürse, işitme engelli çocuğu olan farklı kültürün aileleri bu araştırma model alınarak incelenebilir.
3. İşitme engelli çocuğun birincil bakıcısıyla sohbetleri konu başlatma bakımından incelenebilir.
4. İşitme engelli çocuğun birincil bakıcısıyla sohbetleri konu sürdürme bakımından incelenebilir.
5. İşitme engelli çocuğun birincil bakıcısıyla sohbetleri konu sonlandırma bakımından incelenebilir.

6. İşitme engelli çocuğun birincil bakıcısıyla sohbetleri dil bilgisi yapısı bakımından incelenebilir.

7. İşitme engelli çocuğun birincil bakıcısıyla sohbetleri dilin işlevleri bakımından incelenebilir.

8. Normal işiten çocukların birincil bakıcılarıyla farklı bağlamlardaki sohbetleri incelenebilir.

### **3. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI**

Araştırmanın sınırlılıklarına veri toplama süreçleri, verilerin analizi ve raporlaştırılması başlıklarında yer verilecektir.

Araştırmanın deseni olan “tek katılnanlı” vaka çalışması tek kişinin, olayın, kurumun ya da topluluğun belli bir özelliğinin analizinin ayrıntılı betimlenmesine olanak sağlaması nedeniyle bir ailede anne ile çocuğun sohbetlerinde konu başlatmaya ve değiştirmeye odaklaşlmıştır. Bu nedenle sohbetin diğere öğelerine yer verilememiştir. Ayrıca sonuçlar bir ailenin etkileşimi ile sınırlıdır.

Ayrıca bu araştırma işiten Türk anne ile işitme engelli çocuğunun etkileşimlerini incelemede öncüdür. Ancak araştırmanın deseni olan “tek katılnanlı” vaka çalışması bizim tek bir aile hakkında görüşler ileri sürmemize neden olmaktadır. Bu nedenle, araştırmanın sonuçları, diğere işitme engelli çocuklara genellenemez.

Bu araştırmanın etnografik yapısı ve ayrıntılı video teyp analizi daha gerçekçi sonuçlar doğurmuştur. Bu çalışmada anne ve çocuğun sohbetlerindeki doğallığın ve çeşitliliğın belirlenmesinde izlenen yöntemin özellikleri önemlidir. Bunun için haftanın

değişik gün ve saatlerinde ailedeki rutin etkileşimlerin beş ay süreyle doğal gözlemlerle kaydedilmesi araştırmanın güçlü yönüdür. Ancak değişik zamanlarda oluşan sohbetleri yakalamak için zaman ayarlanmış olsa da gözlem zamanları sınırlıydı.

## YARARLANILAN KAYNAKLAR

- Anderson, B., : Parents Strategies for Achieving Conversational Interactions with Their Young Hearing-Impaired Children. In: A. Simmons-Martin and D. Calvert (Eds.), Parent-Infant Intervention, New York: Grune and Stratton, 1979.
- Barnes, S.,  
Gutfreund, M.,  
Satterly, D. ve  
Wells, G. :“Characteristics of Adult Speech Which Predict Children’s Language Development”, Journal of Child Language, 10:65- 84, 1983.
- Bruner, J. : From Communication to Language a Psychological Perspective. In: J. Markova (Eds.), The Social Context of Language, New York: John Willey and Sons, 1978.
- Bruner, J. : “The Ontogenesis of Speech Acts” ,. Journal of Child Language, 2.1-19, 1975.
- Bogdan, Robert C. ve  
Sari Knopp Biklen : Qualitive Research for Education: An Introduction to Theory and Methods. Birinci Basım, ABD: Allyn and Bacon, Inc, 1982.
- Camaioni, L. : Adult-Child and Child-Child Conversations: An Interactional Approach In: E. Ochs and B. Schieffelin (Eds.) Developmental Pragmatics, New York: Academic Press, 1979.

- Cheskin, A. : "The Use of Language By Hearing Mothers of Deaf Children", Journal of Communication Disorders, 15:145-153, 1982.
- Cheskin, A. : "The Verbal Environment Provided By Hearing Mothers for Their Young Deaf Children", Journal of Communication Disorders, 14: 485-496, 1981.
- Chomsky, N. : Aspects in The Theory of Syntax, Cambridge: MIT Press, 1965.
- Cross, T.,  
Johnson-Morris, J., ve  
Nienhuys, T. : "Lingusitic Feedback and Maternal Speech: Comparison of Mothers Addressing Hearing Impaired Children", First Language, 1: 163-189, 1980.
- Cross, T. : "Habilitating The Language Impaired Child: Ideas From Studies of Parent-Child Interactions", Topics in Language Disorders, 4:1-14, 1984.
- Cross, T. : Mother's Speech and its Association with Rate of Linguistic Development in Young Children, In N. Waterson and C.Snow (Eds.), The Development of Communication, New York, NY:John Wiley, 1978.
- Cross, T. : Mother's Speech Adjusments: The Contributions of Selected Child Listener Variables, In: C. Ferguson and C. Snow (Eds.), Talking to Children, Cambridge: Cambridge University Press, 1977.
- Dobert Lundy, M. : Etnographic Research: Theory and Societies. İkinci Basım . New York, NY: Praeger Publisher, 1984.

- Ellis, R. ve  
Wells, G., : Enabling Factors in Adult-Child Discourse: First Language, 1:46-62, 1980.
- Erickson, F. ve  
Shultz, J. : What is a Context Some Issues and Methods in The Analysis of Social Competence, Language in Educational Settings, Norwood, N.J.: Ablex, 1981.
- Foster, S. : "Learning to Develop a Topic", Papers and Reports on Child Language Development, 21:63-71, 1982.
- Furrow, D.,  
Nelson, K., ve  
Benedict, H., : "Mother's Speech to Children and Syntactic Development: Some Simple Relationships", Journal of Child Language, 6:423-442, 1979.
- Gardner, R. : "The Identification and Role of Topic In Spoken Interaction, Semiotica, 65-1/2 129-141, 1987.
- Gamst, G. : "Memory for Conversations: Toward A Grammar of Dyadic Conversation", Discourse Processes, 5:33-53, 1982.
- Greenstein, J.,  
Greenstein, B.,  
McConville, K., ve  
Stellini, L. : Mother-Infant Communication and Language Acquisition In Deaf Children, New York: Lexington School for The Deaf, 1976.
- Heath, S. : "What No Bed Time Story: Narrative Skills At Home and School", Language and Society, 11:49-76, 1982.



- Higginbotham, D.,  
Baker, B., ve  
Neil, R., : "Assesing The Social Participation and Cognitive Play Abilities  
of Hearing-Impaired Preschoolers", Volta Review, 82:261-270,  
1980.
- Howe, C. : Acquiring Language in A Conversational Context. New York:  
Academic Press, 1981.
- Keenan, E. : "Conversational Competence in Children", Journal of Child  
Language, 1:163-183, 1974.
- Kretschmer, R. ve  
Kretschmer, L. : Language Development and Intervention with The Hearing-  
Impaired Child. Baltimore: University Park Press, 1978.
- Lewis, M. ve  
Freedle, R. : Mother-Infant Dyad: The Cradle of Meaning. In: P. Pliner, L.  
Krames, and T. Alloway (Eds.), Communication and Affect:  
Language and Thought, New York: Academic Press, 1973.
- Lieven, E. : Conversations Between Mothers and Young Children:  
Individual Differences and Their Possible Implications for The  
Study of Language Learning. In: C. Waterson ve C. Snow  
(Eds.), The Development of Communication: Social and  
Pragmatic Factors In Language Acquisition, New York: John  
Wiley, 1978.
- Ling, D. ve  
Ling, A. : Aural Habilitation Washington, D.C.: A.G. Bell, 1978.
- Mishler, E. : Meaning in Conetxt: "Is There any Other Kind", Harvard  
Educational Review, 49:1-21, 1979.

- Nelson, K. : "Structure and Strategy in Learning to Talk", Monographs of The Society for Research in Child Development, 38 (1-2 Serial #149), 1973.
- Newport, E.,  
Gleitman, H., ve  
Gleitman, L. R. : Mother, I'd Rather Do It Myself: Some Effects of Selected Child Listener Variables. In: C. Snow and C.A. Ferguson (Eds.), Talking to Children, Cambridge University Press, 1977.
- Nienhuys, T.  
Cross, T., ve  
Horsborough, K. : Child Variables Influencing Maternal Speech Style: Deaf and Hearing Children, Journal of Communication Disorders, 17: 189-207, 1984.
- McDonald, L. ve  
Pien, D. : "Mother Conversational Behavior as a Function of Interactional Intent", Journal of Child Language, 9: 337-358, 1982.
- Ochs, E. : Transcription As Theory in Ochs, E., ve Schieffelin, B., (Eds.), Developmental Pragmatic. New York: Academic Press, 1979.
- Lucariello, J., ve  
Nelson, K. : "Remembering and Planning Talk Between Mothers and Children", Discourse Process, 10: 219-235, 1987.
- Plaphinger, S., ve  
Kretschmer, R. : The Effect of Context On The Interactions Between A Normally-Hearing Mother and Her Hearing-Impaired Child, The Vota Review, 93:75-89, 1991.

- Plaphinger, S. : Context: Its Affect On the Inteactions Betwen a Hearing Mother and Her Hearing-Impaired Child. Dissertation University of Cincinnati, 1985.
- Ratner, N. ve  
Bruner, J. : Games, Social Exchanges and The Acquisition of Language, Journal of Child Language, 5:391-401, 1978.
- Ryan, J. : Early Language Development:Towards a Communication of a Analysis. In: M.P. Richard (Ed.) The Integration of a Child into a Social World. Cambridge: Cambridge University Press, 1974.
- Sacks, H.,  
Schegloff, E. ve  
G. Jeffeson : “Simplest Systematics for The Organization of Turn-Talking In Conversation”, Language 50:696-735, 1974.
- Sax, G. : Empirical Foundations of Educational Research, New Jersey Prentice-Hall, Inc., 1968.
- Shultz, I.,  
Floria, S. ve  
Ericson, F. : Where’s The Floor? Aspects of the Cultural Organization of Social Relationships in Comunication at Home and at School, In: P. Gilmore and A. Glatthorn (Eds.) Children in and Out of School, Washington D.C.:Center for Applied Linguistics, 1982
- Snow, C.E. : Mother’s Speech Research: From Input to Interaction. In: C. Snow and C. Ferguson (Eds.), Talking to Children, New York: Cambridge University Press, 1977a.
- Snow, C.E. : “The Development of Conversation Between Mother and Babies”, Journal of Child Language, 4:1-22, 1977b.

- Snow, C., E. : "Mothers' Speech to Children Learning Language", Child Development 43:549-565, 1972.
- Snow, C. E. : "The Development of Conversation Between Mothers and Babies", Journal of Child Language, 4, 1-22, 1977.
- Snow, C., E. ve  
Ferguson, C., (Eds.) : Talking to Children, New York Cambridge University Press, 1977.
- Stern, D. : Mother and Infant At Play: The Dyadic Interaction Involving Facial, Vocal and Gaze Behaviors. In: M. Lewis and L.A. Rosenblum (Eds.), The Effect of The Infant In Its Caregiver, New York: Wiley and Sons, 1974.
- Wendel-Monning, J.,  
Lumbey, J. : "Child Deafness and Mother Child-Interaction", Child Development, 51:766-774, 1984.
- Wells, G., (Eds) : Learning Through Interaction: The Study of Language Development, Cambridge University Press., 1981.
- White, S. ve  
White, R. : "The Deaf Imperative: Characteristics of Maternal Input to Hearing-Impaired Children", Topics in Language Disorders 4:38-49, 1984.

## **EKLER**

**Ek-A Ali Akın'ın İlk Odyogramı**

**Ek-B Ali Akın'ın Son Odyogramı**

**Ek-C İzin Mektubu**

**Ek-D Anne Baba İzin Formu**

## Ek-A Ali Akın'ın İlk Odyogramı



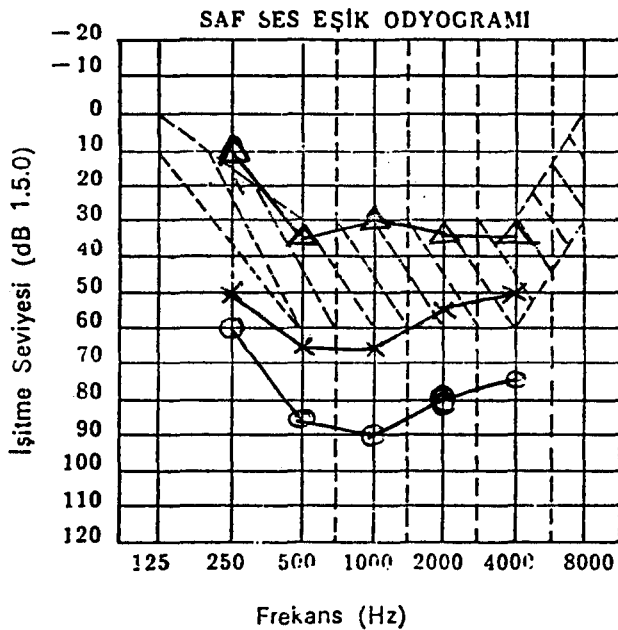
# İÇEM

İŞİTME ENGELİ ÇOCUKLAR OKUL ÖNCESİ EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ  
T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ, ESKİŞEHİR - TÜRKİYE

## ODYOLOJİK BULGULAR

Adı, Soyadı : .....  
Testi Yapan : .....  
Düşünceler : .....

I  
K E Doğum Tarihi : 27.06.1989  
I  
Tarih : 14.7.1992 Dosya No. : .....



Ortalama İşitme Kaybı: (250 - 4000 Hz.)

sağ 78  
sol 57

Yanıt Yok Değeri 130 dBHL (BSA 1985)

Stapedial refleks (ipsi/contra)  
500 1 K 2 K 4 K Hz.

sağ .....  
sol .....

Üst Tolerans Limiti  
(Dar bant gürültüsü)  
250 500 1 K 2 K 4 K Hz.

sağ .....  
sol .....

HAVA YOLU SAĞ ..... 0 SOL ..... X YANIT YOK ..... YY

SAĞ MASKELİ • SOL MASKELİ X

KEMİK YOLU MASKESİZ (SAĞ VEYA SOL) ..... Δ

SAĞ MASKELİ ..... [ ..... ]  
SOL MASKELİ ..... [ ..... ]

## Ek-B Ali Akın'ın Son Odyogramı



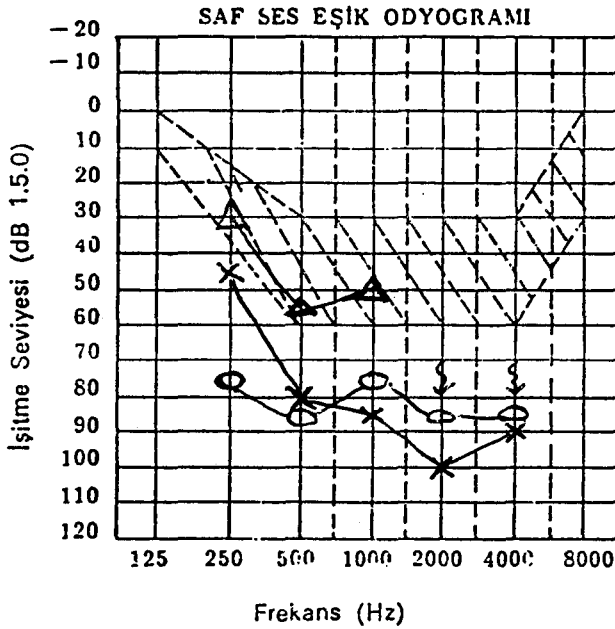
# İÇEM

İŞİTME ENGELLİ ÇOCUKLAR OKUL ÖNCESİ EĞİTİM VE ARAŞTIRMA MERKEZİ  
T.C. ANADOLU ÜNİVERSİTESİ, ESKİŞEHİR - TÜRKİYE

## ODYOLOJİK BULGULAR

Adı, Soyadı : .....  
Testi Yapan : .....  
Düşünceler : Sağ - Perfore  
Sol - Yuvarlak (K.B.B havale)  
Kir var

I  
K E Doğum Tarihi : 27.06.1989  
I  
Tarih : 17.4.1996 Dosya No. : .....



Ortalama İşitme Kaybı: (250 - 4000 Hz.)

sağ 81  
sol 80

Yanıt Yok Değeri 130 dBHL (BSA 1985)

Stapedial refleks (ipsi/contra)  
500 1 K 2 K 4 K Hz.

sağ .....  
sol .....

Üst Tolerans Limiti  
(Dar bant gürültüsü)  
250 500 1 K 2 K 4 K Hz.

sağ .....  
sol .....

HAVA YOLU SAĞ ..... 0 SOL ..... X YANIT YOK ..... YY  
SAĞ MASKELİ • SOL MASKELİ X

KEMİK YOLU MASKESİZ (SAĞ VEYA SOL) ..... Δ SAĞ MASKELİ ..... [   
SOL MASKELİ ..... ]

## Ek-C İzin Mektubu

### İZİN MEKTUBU

Sayın Veli,

Benim adım Aysel Özyürek. Ben Anadolu Üniversitesi Eğitim Fakültesi Özel Eğitim Bölümü İşitme Engelliler Anabilim dalında yüksek lisans öğrencisiyim.

Benim ilgi alanım işitme engelli çocuğun aile bireyleriyle sözlü etkileşimleridir.

Yüksek Lisans derecemın gereği olarak işitme engelli çocukların ailesiyle gerçekleşen sözlü etkileşimleriyle ilgili bir araştırma düzenlemiş bulunmaktayım.

Bu mektup bu araştırmayı anlatmak ve çocuğunuzun katılımı için izin istemek amacıyla yazılmıştır. Bu araştırmayı tamamlayabilmek için sizin için uygun olan zamanlarda beş ay süre ile katılımcı gözlemci olarak evinize gelmem gerekiyor.

Bu esnada ailede gerçekleşen sözlü etkileşimleri gözlemleyecek ve notlar tutacağım. Odyoteyp ile görüşme kaydı alıp video teyp ile sizlerin çocuğunuzla olan etkileşimlerinizi kaydedeceğim.

Araştırmanın sonunda bir rapor sunulacaktır. Bu araştırmada çocuğunuzun ve sizin isminiz gizli kalacaktır. Sizin ve çocuğunuzun ismi değiştirilecektir. Teypler analiz etmek için kullanılacaktır.

İlerde profesyonel konferanslarda sunulabilecektir. Bu raporun bir kopyası isteğinize bağlı olarak size sunulmak üzere hazırlanacaktır. Bir sorunuz olduğunda benimle doğrudan iletişime girebilirsiniz. Genellikle akşam saat 7.00'den sonra evde oluyorum.

Telefon Numaram: 221 17 86

Adresim: Vişelik Mah. Savaş Cad. No: 11/3 ESKİŞEHİR

İlişikteki izin formunu doldurmanız rica olunur. İlginize teşekkürler...



## Ek-D Anne Baba İzin Formu

### ANNE-BABA İZİN FORMU

Çocuğumun bu araştırmaya katılmasına izin veriyorum. Bu araştırmada odio ve videoteyp kaydı yapılacaktır. Teyp kayıtlarını istediğim zaman izleme olanağım olacaktır. Bu teypler profesyonel konferanslarda kullanılacaktır. Çocuğumun ve ailemin kimliğinin korunacağı bilgisine sahibim.

Anne-Babanın İmzası

Tarih ...../...../199...